

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ІНФОРМАЦІЇ ТА
РЕГІОНАЛЬНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач випускової кафедри

 Ніна РЖЕВСЬКА

« 20 » _____ 12 _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

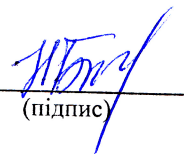
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ МАГІСТРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ,
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА І ДИПЛОМАТІЯ»

Тема: «ПАРТНЕРСТВО У ВІЙНІ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА»

Кандидат: здобувач вищої освіти 2 курсу, 207 М групи, Шинкарчук Вікторія
Іванівна

Завідувачка: к.і.н., доц., доцент кафедри міжнародних відносин, інформації та
регіональних студій Боротканич Наталія Петрівна

Коректор

(підпис)

Наталія БОРОТКАНИЧ

КИЇВ 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА	8
1.1 Сутність та причини встановлення міжнародного партнерства	8
1.2 Класифікація видів міждержавних партнерських зв'язків	12
1.3 Стратегічне партнерство як особливий інструмент зовнішньої політики.....	18
РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД У РОЗБУДОВІ ІНСТИТУТУ ПАРТНЕРСТВА	23
2.1 Стратегічне партнерство США та Великої Британії: історія та сучасність.....	23
2.2 Розвиток партнерства між учасниками Європейського Союзу.....	37
2.3 Стратегічна взаємодія країн Азійського континенту	52
РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	67
3.1 Партнерська допомога країн ЄС у зв'язку з повномасштабною війною РФ проти України	67
3.2 Покращення стратегічного партнерства на лінії Україна – США	77
3.3 Перспективи подальшого розвитку партнерських зв'язків України з провідними акторами міжнародних відносин.....	83
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ	99

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- AUKUS – (англ. - Australia, United Kingdom, United States) – тристоронній оборонний пакт, утворений Австралією, Великою Британією і США
- СЕАР – (англ. Circular Economy Action Plan) – План дій щодо циркулярної економіки
- АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії
- АТЕК – Азійсько-Тихоокеанське економічне співробітництво
- ГАТТ – Генеральна угода з тарифів і торгівлі
- ЄЕС – Європейська економічна спільнота
- ЄК – Європейська Комісія
- ЄПБО – Європейська політика безпеки та оборони
- ЗЄС – Західноєвропейський союз
- КНР – Китайська Народна Республіка
- МВФ – Міжнародний валютний фонд
- МЕРКОСУР – економічний союз держав у Південній Америці
- МФД – макрофінансова допомога
- НАТО – Організація Північноатлантичного договору
- ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі
- ОВД – Організація Варшавського Договору
- ООН – Організація Об'єднаних Націй
- ПДЧ – План дій щодо членства в НАТО
- ПСА – Південно-Східна Азія
- РЄ – Рада Європи
- СЗППБ – Спільна зовнішня політика та політика безпеки
- СОТ – Світова організація торгівлі
- СП – Східне партнерство
- СПБО – Спільна політика безпеки та оборони
- СхП – Східна політика ЄС
- ШОС – Шанхайська організація співробітництва

ВСТУП

Актуальність теми роботи. У сучасному світі, який визначають складні геополітичні взаємини, сталість та безпека залежать не лише від дій одного державного суб'єкта, а й від взаємодії та розумного об'єднання країн і організацій на міжнародному рівні. Збройні конфлікти та війни несуть за собою глибокі наслідки для геополітичного ландшафту та викликають важливі питання щодо майбутнього міжнародних відносин.

Однією з ключових характеристик сучасних військових конфліктів є тенденція до утворення партнерських зв'язків між державами та іншими акторами на міжнародній арені. Це може означати співпрацю у військовій сфері, фінансову, політичну підтримку, обмін інформацією чи технологіями. Партнерські зв'язки у військових конфліктах можуть виникати з метою збільшення впливу, покращення воєнної стратегії, розширення зони впливу або впровадження спільних інтересів на міжнародному рівні.

Такі партнерства надають можливості державам і організаціям здійснювати спільні дії, які навряд чи були б можливі для окремих суб'єктів. Прикладом можуть слугувати військові коаліції, що формуються для подолання загрози або втручання у військові конфлікти з метою забезпечення стабільності і безпеки. Однак, утворення партнерств у війнах також може збільшити ризики ескалації конфлікту, адже залучення різних суб'єктів може призвести до розширення зон конфлікту або залучення додаткових ресурсів.

Попри потенційні ризики, дослідження партнерства у війнах має велике значення для розуміння причин і наслідків сучасних збройних конфліктів та вивчення альтернативних шляхів подолання міжнародних криз. Аналіз досвіду побудови партнерських зв'язків у різних регіонах світу може забезпечити важливі висновки для політичних лідерів, міжнародних організацій та громадськості з метою попередження подальших конфліктів і забезпечення стабільності та миру на світовому рівні.

Актуальність теми зумовлена:

По-перше, складністю та мінливістю позиції сторін під час збройних конфліктів. Динаміка сучасних військових конфліктів свідчить про те, що одна сторона здатна стати сильнішою, залучивши до співпраці інші держави, міжнародні організації, воєнні блоки або терористичні групи. Такі партнерства відкривають широкі можливості для залучення різноманітних ресурсів, включаючи військові, економічні, технічні та інтелектуальні, що можуть істотно змінити рівень ефективності конфліктуючих сторін.

По-друге, у сучасних умовах розвитку інформаційних технологій та зв'язків, партнерства у війнах можуть здійснюватися не лише на рівні держав, але й на рівні окремих недержавних суб'єктів, таких як хакерські групи, кібервійськова інфраструктура, міжнародні організації та інші актори, що впливають на світову політику. Це робить тему ще більш складною, що потребує багатостороннього підходу з наукової точки зору.

По-третє, партнерство в умовах Російсько-української війни є ключовим аспектом для гарантування безпеки та стабільності в регіоні. Залучення підтримки, ресурсів та міжнародного співробітництва з іншими країнами та організаціями дозволяє Україні ефективно протистояти агресії. Це також сприяє створенню міжнародного тиску на агресора та покладає основу для розвитку стратегій забезпечення безпеки та стабільності в умовах війни.

Запропонована тема є науково важливою й актуальною з огляду на складну систему міжнародних відносин та важливість розуміння механізмів партнерських зв'язків у контексті збройних конфліктів. Вивчення даної теми може допомогти сформулювати стратегічні рекомендації для забезпечення миру та стабільності у світі та попередження нових загроз глобальній безпеці.

Метою роботи є всебічне наукове дослідження військово-політичних союзів, партнерств між державами та іншими суб'єктами в контексті війн, а також вивчення особливостей сучасних міждержавних відносин під час Російсько-української війни.

Для досягнення мети дослідження, були поставлені наступні **завдання**:

- визначити сутність міжнародного партнерства та його види;
- проаналізувати світовий досвід у розбудові інституту партнерства;

- розкрити особливості українського партнерства під час Російсько-української війни;

- дослідити шляхи налагодження партнерських відносин України на міжнародній арені.

Об’єктом дослідження є союзи між державами під час збройних конфліктів.

Предметом дослідження є партнерські відносин між державами в контексті Російсько-української війни.

Методи дослідження вибрані у відповідності до поставлених завдань та обраної мети, а також зумовлені специфікою роботи. При написанні кваліфікаційної роботи застосувались наступні методи:

- описовий – за допомогою якого було детально розкрито характеристики партнерства у війні, його основні аспекти та зв’язок із конфліктами. Виявлено роль партнерства в умовах збройних конфліктів та наведено приклади з історії, що ілюструють вплив партнерства на воєнні операції;

- системний – застосування даного підходу дозволило розглянути партнерство у війні як комплексну систему із взаємозалежними складовими. Було з’ясовано, що успішність партнерства у війні залежить від збалансованості взаємодії між різними учасниками конфлікту та їх функцій;

- порівняльний – застосування такого методу дало можливість виявити як партнерство у війні відрізняється в різних конфліктах. Було з’ясовано, що ефективність партнерства залежить від специфіки конкретного воєнного контексту та характеру учасників;

- структурно-функціональний – застосування цього методу дозволило встановити, що партнерство у війні має свої функції та ролі, які можуть змінюватися протягом конфлікту. Виявлено, що стабільність і ефективність партнерства залежать від здатності вирішувати завдання та взаємодіяти між собою;

- історичний – застосування такого методу дало змогу вивчити розвиток партнерства у війні на прикладі різних військових конфліктів у минулому. Встановлено, що партнерство змінювалося з часом, реагуючи на нові виклики та завдання, що виникали під час війн;

– правовий та формально-юридичний – застосування правового методу дозволило дослідити правові аспекти партнерства у війні. Виявлено, що міжнародне гуманітарне право встановлює правила й обмеження щодо партнерства в умовах збройних конфліктів, що має велике значення для забезпечення захисту цивільного населення та уникнення воєнних злочинів;

– SWOT-аналізування – за допомогою такого виду аналізу вдалося визначити сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози стратегічного партнерства України та США, що є ключовим у даній роботі.

Теоретична та практична цінність роботи полягає в систематичному аналізі та узагальненні наукових даних про партнерство у війні, що сприяє поглибленню розуміння цього складного явища у воєнних конфліктах. Завдяки науково обґрунтованому підходу, робота допомагає розвивати теоретичні основи партнерства та сприяє подальшому вдосконаленню стратегічного управління конфліктами у професійній діяльності.

Результати дослідження були оприлюднені в роботах «Проблема Російсько-української війни, її причини та оцінка» [89] та «Санкційна політика ЄС проти Російської Федерації у зв'язку з Українсько-російською війною» [90]. Зміст дослідження висвітлювався у виступі при презентації матеріалів круглого столу «Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука» (Київ, 2022 р.), а також на XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі» (Київ, 2023 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, загальних висновків та списку використаних інформаційних джерел.

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ МІЖНАРОДНОГО ПАРТНЕРСТВА

1.1 Сутність та причини встановлення міжнародного партнерства

Міжнародні відносини з позиції реалізму розглядаються як арена потенційного протистояння, де ступінь співробітництва між державами визначає усвідомлення наявності загрози. У той же час, глобалізація підсилила процес вимушеної кооперації, зробивши міжнародне партнерство необхідністю у сучасному світі. Міжнародне партнерство виступає основоположним механізмом співпраці між державами, організаціями та індивідуальними експертами, що спрямований на спільне досягнення глобальних цілей та вирішення глобальних викликів.

Для розуміння сутності терміну «міжнародне партнерство» слід спочатку зосередитися на розумінні поняття «партнерство». Сучасне тлумачення сутності партнерства можна представити через призму різноманітних наукових підходів. Деякі автори, зокрема Гетьман В. Г., розглядають партнерські відносини як прояв інтеграційних зв'язків між підприємствами [50, с. 5]. Інші, такі як Майданчик Б. І., Карпунін М. Г., Любинецький Я. Г., підходять до них як до горизонтальних взаємовідносин між партнерами у господарській сфері [50, с. 5]. Деякі вчені, такі як Райзберг Б. А., Банашов С. В., Седов П. Л., докладніше досліджують питання партнерства, визначаючи його як один із ключових принципів ринкової економічної системи. Вони називають його принципом договірних, контрактних відносин, що замінюють відносини підлеглості. Прихильники вертикальних зв'язків, такі як Носкова І. Я., Портер М., розуміють під партнерством комерційні зв'язки, законно визначені правила конкуренції та ринкові закони, вбачаючи майбутнє розвитку економіки у посиленні ролі контрактів і договорів [50, с. 5].

Отже, можна стверджувати, що міжнародне партнерство – це добровільна угода про співпрацю між двома або більше сторонами на міжнародному рівні. У рамках цього партнерства всі учасники приймають рішення спільно для досягнення загальної мети або виконання конкретного завдання, розділяючи ризики, відповідальність, ресурси, правомочності та отримуючи відповідний прибуток.

Дослідники Ю. Седляр та М. Кравченко розглядають міжнародне партнерство у якості різновиду міжнародного співробітництва [61, с. 72-73]. Е. Лисицин вважає, що партнерство по суті є взаємовигідним співробітництвом. Воно не змінює усталених статусів і ролей співпраці, але сприяє їх зміцненню [36, с. 30-32]. Тобто, міжнародне військове партнерство передбачає наявність спільних інтересів та мети, а також спільних підходів у діяльності, проте не обов'язково передбачає спільні цінності. Спільні цінності є важливою, але не обов'язковою умовою стратегічного міжнародного співробітництва.

Одним із ключових факторів, який робить міжнародне партнерство ефективним, є обмін науковими дослідженнями та інноваційними ідеями між різними країнами. Цей обмін сприяє збагаченню наукового доробку, відкриттю нових перспективних напрямків досліджень та сприяє створенню високотехнологічних рішень для вирішення складних проблем.

Міжнародне партнерство також відіграє ключову роль у вирішенні глобальних проблем, таких як зміна клімату, відсутність доступу до чистої води та продовольства, розповсюдження хвороб та транснаціональний тероризм. Лише шляхом об'єднання зусиль та ресурсів різних країн можна досягти ефективних рішень та забезпечити стійкий розвиток всього світу.

Наукові та професійні обміни також сприяють сприйняттю та розумінню різних культур, традицій та цінностей, що зміцнює міжнаціональне співробітництво та підвищує глобальну толерантність.

Однак, важливо зазначити, що успіх міжнародного партнерства залежить від зобов'язання кожної сторони дотримуватись етичних принципів, стандартів та прозорих правил взаємодії.

У підсумку, міжнародне партнерство є ключовим механізмом співпраці, що дозволяє глобальному співтовариству вирішувати найскладніші виклики і досягати спільних цілей науковим і професійним шляхом. Цей процес побудований на взаєморозумінні, обміні інноваціями та співпраці, що відкриває безмежні можливості для створення кращого та стійкого майбутнього для всього людства.

У сучасному контексті геополітичних змін у світі та окремих регіонах виникають значущі передумови та умови для укладення політичних альянсів, включаючи явні та приховані наміри та інтереси учасників. На регіональному рівні взаємодія в сферах політики та економіки в реальному часі визначається серйозним впливом динаміки нормативно-правових та інституційних процесів у розвитку регіональних організацій співробітництва. Розвиток цих організацій, що часто має неоднозначний характер, ставить у центр уваги проблему вибору моделей регіоналізму державами-учасницями, враховуючи їх поступальний та суперечливий характер [77, с. 42].

Сутність та причини міжнародного партнерства відображаються у таких аспектах:

1. Спільна дія: міжнародне партнерство забезпечує об'єднання зусиль держав або організацій з метою здійснення спільних воєнних операцій або виконання спільних місій. Це дозволяє збільшити ефективність та результативність дій учасників, які підтримують один одного в часи кризових ситуацій;

2. Додаткові знання та ресурси: різні країни часто мають різні військові навички, технології та ресурси. Поєднання цих зусиль в рамках партнерства може забезпечити комбінований військовий потенціал, який доповнює один одного. Наприклад, одна країна може володіти потужними ударними гелікоптерами, а інша – високоточними ракетами;

3. Підтримка безпеки та стабільності: встановлення міжнародного партнерства може сприяти збільшенню безпеки та стабільності в регіоні або на глобальному рівні. Спільні зусилля дозволяють краще опікуватися загальними загрозами, такими як тероризм, збройні конфлікти, розповсюдження зброї масового ураження та інші проблеми;

4. Дипломатична та політична підтримка: міжнародне партнерство може також сприяти політичній та дипломатичній підтримці між учасниками. Країни можуть знаходитись на різних сторонах політичного спектра, але партнерство може зблизити їх для спільного досягнення специфічних цілей.

До основних чинників розвитку міжнародного партнерства дослідники відносять:

– формування нових викликів та загроз, протидія яким є першочерговим завданням держав й світової спільноти в цілому (міжнародний тероризм, піратство, руйнівні природні явища, захист шляхів транспортування енергоресурсів);

– проголошення розвиненими державами курсу на переозброєння власних силових структур, що призводить до необхідності пошуку найбільш перспективних озброєнь (у тому числі – в аспекті вимог війн шостого покоління та забезпечення здатності до проведення спецоперацій);

– формування нової оборонної стратегії у межах провідних військово-політичних альянсів [87, с. 118].

У контексті взаємодії між країнами-членами міжнародного партнерства, потрібно закласти принципи, які визначають життєво важливі, стратегічно значущі цілі для держави та забезпечують збільшення економічної ефективності функціонування міжнародного економічного співробітництва учасників. Зокрема:

1. Принцип довгострокових відносин, який полягає у створенні стабільних, передбачуваних партнерських відносин (проектів) стратегічного характеру, які потребують політичних та військових гарантій.

2. Принцип спільних національних інтересів, який передбачає єдність або принаймні спільно визначені цілі економічного розвитку. Цей принцип означає, що крім стратегічної мети партнерства, його учасники можуть також спрямовуватись на досягнення власних цілей за умови, якщо вони не суперечать одне одному і головній меті стратегічного партнерства. Розуміння цього принципу дозволяє враховувати інтереси іншої сторони та власного зиску або можливостей тимчасового відступу з метою досягнення стратегічних цілей, не відхиляючись від національних стратегічних настанов.

3. Принцип рівних відносин та взаємної відмови від дискримінаційних дій один проти одного.

4. Принцип реальності, який може бути реалізований через наявність активних механізмів реалізації заявленої форми відносин.

5. Принцип рівного поділу, який передбачає виділення активно значущих, стратегічно важливих напрямків зовнішньоекономічної та зовнішньополітичної міждержавної взаємодії.

6. Принцип вибіркової стратегічного рівня двосторонніх відносин з цією чи іншою країною. Враховуючи преференційний характер співпраці, держава повинна підходити до визначення кола стратегічних (ключових) партнерів, враховуючи важливість та перспективи цієї співпраці.

7. Принцип формалізації, який передбачає закріплення юридичною формою партнерських відносин (коло учасників, механізми взаємодії тощо) у двосторонніх документах (контракти, угоди), що дозволяє мінімізувати суб'єктивність при прийнятті рішень та забезпечує обов'язкове виконання партнерами своїх зобов'язань.

8. Принцип стратегічного партнерства, що передбачає можливість поширення економічного ефекту від такої співпраці не тільки серед локального кола учасників, зокрема державно-політичних еліт, але також серед бізнес-структур і звичайних громадян обох країн [81, с. 49-50].

Важливою концептуальною основою, яка є структурою для подальшої реалізації планів та відкриває простір для нових можливостей, є документальне оформлення партнерства. Воно призводить до посилення кореляції між двома країнами.

1.2 Класифікація видів міждержавних партнерських зв'язків

Один із варіантів міждержавного співробітництва представляє собою форму партнерства. Вітчизняний експерт Е. Лисицин, застосовуючи метод аналогії, у своєму дослідженні відтворює поняття «партнер», що означає товариша чи співучасника [36, с. 33]. Згідно з цим, «партнерство» (partnership) визначається як стан перебування у партнерах. Аналіз терміну «partnership» дозволяє зробити висновок, що ця форма співпраці передбачає:

- участь у конкретній діяльності;
- спільну єдину мету такої діяльності [36, с. 33].

В британській енциклопедії вказується: «Відносини між учасниками партнерства регулюються договором... у випадку відсутності спеціальної угоди кожен із учасників має право на управління справами та представництво партнерства» [61, с. 74]. Застосовуючи аналогію і використовуючи своєрідний прецедент, оскільки партнерство є правовою формою, термін «precedentis» у латинській мові перекладається як «попередній», можемо стверджувати, що державне партнерство в термінах «partnership» є спеціальною формою відносин, що передбачає співучасть держав з єдиною метою та фіксується спеціальною угодою. Таким чином, «партнерство» може існувати лише у взаємодії та співпраці в суттєвих галузях та сферах, які мають спільний, але обмежений (утилітарний) інтерес, такі як дослідження космосу, екологія, видобуток природних ресурсів, протидія тероризму та інше [61, с. 74].

Міждержавні партнерські зв'язки – це взаємовідносини та співпраця між різними країнами з метою досягнення спільних цілей та вирішення спільних проблем. Ці зв'язки можуть бути на різних рівнях – політичному, економічному, соціальному, культурному тощо. Вони можуть здійснюватися як між державами з аналогічними політичними системами, так і між країнами з різними формами правління.

За твердженням Г. Перепелиці, партнерські відносини характеризуються відсутністю значущих конфліктів між державами та наявністю взаємного інтересу у вигідній співпраці в різних сферах національної безпеки та оборони. Партнерство передбачає наявність спільної проблеми та спільного підходу до її вирішення, а також враховує спільне бачення шляхів реалізації національних інтересів країн-партнерів та узгодженість їхніх позицій та дій у вирішенні спільних проблем. При цьому кожна країна, утримуючись від відносно жорсткої координації та створення спільних органів, зберігає право на самостійну політику та позицію, яка може відрізнитись від позиції її партнера [47, с. 52].

Існують кілька типів міждержавних партнерських зв'язків:

1. Політичні зв'язки. Вони охоплюють співпрацю у питаннях міжнародної політики, оборони, безпеки, дипломатії та правових питань. Країни можуть укласти

різні договори, угоди, спільні декларації для зміцнення своїх стосунків та підтримки одна одної на міжнародній арені.

Вони формуються під впливом зовнішньої політики світових країн і, до певної міри, підпорядковані численним міжнародним нормам та цінностям, які сформульовані людством протягом його історичного розвитку. Таким чином, можна розглядати міжнародні відносини як систему систем, макросистему, в якій функціонують різні елементи та ланки, що представляють різноманітні інтереси держав, ідеологічні орієнтації громадських рухів і організацій, і взаємодіють у суперечливій єдності. З урахуванням глобалізації світових економічних зв'язків, інтенсивної політичної інтеграції держав та збільшення залежності від зброї масового знищення, а також екологічної небезпеки, загальнолюдські інтереси стають активним чинником у міжнародних відносинах. На відміну від внутрідержавних відносин, у міжнародних відносинах відсутній єдиний апарат регулювання і центр, якому всі суб'єкти міжнародного політичного життя б безумовно підпорядковувалися. Ключовим елементом міжнародних відносин є політичні відносини, які, взаємодіючи з іншими видами відносин, особливим чином спрямовують їх розвиток.

2. Економічні зв'язки. Ці зв'язки охоплюють торгівлю, інвестиції, технологічний обмін, фінансову співпрацю та інші економічні питання. Укладення торговельних угод або участь у регіональних економічних блоках допомагає збільшити обсяги торгівлі та сприяє економічному зростанню країн.

Держава виступає основним суб'єктом у системі світового господарства, що дозволяє їй безпосередньо впливати на функціонування цієї системи. Центральна роль держави полягає в створенні умов для діяльності інших суб'єктів на різних рівнях через укладання угод та договорів для двостороннього чи багатостороннього співробітництва. Специфічні суб'єкти міжнародних економічних відносин включають багатонаціональні корпорації, міжнародні спільні підприємства та інші аналогічні структури.

3. Військові зв'язки. Вони включають у себе співпрацю, обмін інформацією, військову допомогу та спільні військові навчання між різними країнами. Ці зв'язки

можуть бути двосторонніми, коли співпраця здійснюється між двома державами, або багатосторонніми, якщо декілька країн об'єднують свої зусилля [52, с. 123-125].

Метою військових зв'язків між державами можуть бути наступні:

– безпека та оборона: взаємодія військових сил сприяє підвищенню рівня безпеки країн. Обмін інформацією, спільні навчання та військова допомога допомагають створити більш ефективні та підготовлені збройні сили;

– боротьба зі спільними загрозами: у деяких випадках країни зіштовхуються зі спільними викликами, такими як тероризм, наркоторгівля, піратство або природні катастрофи. Співпраця у сфері оборони допомагає здійснити спільні дії для боротьби з цими загрозами;

– регіональна стабільність: взаємодія військових сил може сприяти підтриманню стабільності та миру в певному регіоні. Це може запобігти можливим конфліктам або допомогти вирішити сутічки шляхом мирних засобів;

– взаєморозуміння та довіра: військові зв'язки допомагають країнам краще розуміти один одного, підвищуючи взаємну довіру та сприяючи зменшенню непорозумінь та полемік;

– технологічний та інформаційний обмін: країни можуть співпрацювати у розробці нових військових технологій, обмінюватися досвідом та навчальними програмами, що сприяє підвищенню ефективності та рівня підготовки військових сил [31, с. 59].

Держави можуть брати участь у військово-політичному співробітництві з різних причин: із міркувань престижу, для підвищення власної значущості в очах інших країн, а також із мотивів внутрішнього характеру, зокрема задля розвитку за допомогою лідера коаліції силового потенціалу для придушення політичних опонентів, терористів та створення загроз сусідам. Загалом коаліція не може справляти на своїх членів такий дисциплінуючий вплив, як сталий інституціолізований військово-політичний союз.

4. Соціокультурні зв'язки. Такі зв'язки стосуються співпраці в галузі освіти, культури, науки, мови, студентських обмінів та спорту. Вони сприяють розвитку

взаєморозуміння між народами, зближують культурні та освітні цінності, а також сприяють науковим дослідженням та інноваціям.

Міжнародна політика неможлива без суттєвого врахування культурного виміру, який завжди був і залишається ключовим у цьому процесі. Культурна дипломатія також відіграє невід'ємну роль у міждержавному діалозі. Термін «культурна дипломатія» не є новим, і дослідники зазначають його поширення в науковому обігу вже у 1930-х рр. [42, с. 43].

Майкл Леонард, британський дослідник, у своєму вивченні «Дипломатія іншими засобами» визначив ключові аспекти публічної дипломатії в ХХІ ст., які прямо визначаються культурною політикою. Серед цих напрямків варто відзначити: підвищення рівня інформованості про країну; формування позитивного уявлення про країну, її досягнення, ідеї та розуміння переконань; стимулювання відвідування країни з метою туризму, навчання, а також просування її товарів за кордоном; сприяння в'їзду іноземців для туристичних чи навчальних цілей, а також рекламування товарів за кордоном; залучення іноземних інвестицій та політичних союзників. Оскільки визнано, що саме через культуру нація представляє свою ідентичність та спадщину, культурна дипломатія стає важливим інструментом культурної політики та, відповідно, міжнародних відносин держави [114, с. 31-32].

5. Екологічні та гуманітарні зв'язки. Такі зв'язки спрямовані на співпрацю у вирішенні проблем навколишнього середовища, боротьбу зі зміною клімату, реагування на природні катастрофи та гуманітарні кризи. Країни можуть надавати гуманітарну допомогу, спільно реагувати на екологічні загрози та впроваджувати спільні проекти у цих галузях.

Гуманітарне співробітництво визнається одним із елементів «м'якої сили», що є формою неполітичної комунікації, ґрунтуючись на використанні інструментів «м'якої сили». В цьому контексті теорія гуманітарної дипломатії приймає новий вимір і виступає як основна модель для розвитку міжнародних відносин. Гуманітарна дипломатія в першу чергу опирається на загальнолюдські цінності, включаючи соціальні, освітні та наукові програми, розширення культурного обміну, активну участь у ненасильницькому врегулюванні політичних конфліктів, миротворчу

ініціативу, захист прав та свобод людини, а також надання допомоги уразливим групам населення в умовах лиха, війн і конфліктів.

6. Міжрегіональні зв'язки. Це партнерство між різними регіонами різних країн. Такі зв'язки можуть збільшувати вплив країн на міжнародній арені, сприяти розвитку економіки та забезпечувати стабільність у регіоні [43, с. 44-45].

Загалом, міждержавні партнерські зв'язки важливі для забезпечення стабільності та миру, сприяють економічному зростанню, підтримують культурний обмін і сприяють спільним зусиллям у вирішенні глобальних проблем. Такі зв'язки можуть бути зміцнені через дипломатичні переговори, форуми, спільні проекти та програми співпраці між країнами.

У сучасному світі, зі зміцненням міждержавних зв'язків та на тлі загострення боротьби за розподіл та перерозподіл сфер впливу, військово-політичні союзи отримують новий поштовх у своєму розвитку. Зростає важливість коаліцій як інструменту не лише для проведення війни, але й як фактора, що впливає на існуючий світовий порядок, пов'язаного з появою масштабних міжрегіональних союзів держав. Для систематизації знань про процеси формування блоків ми оберемо методологічні орієнтири.

Світове співтовариство, з точки зору синергетики, може бути представлене як нелінійна, відкрита, флуктуативна та складноорганізована система держав. Самоорганізація проявляється в еволюції взаємин та складних поєднаннях станів існування: від порядку до хаосу і назад. Характерні прояви хаосу у світовому співтоваристві на глобальному, міжрегіональному та локальному рівнях включають періоди військових сутичок, війн та криз. Така ситуація часто виникає в екстремальних моментах історії, коли на міжнародній арені активно діють претенденти на світове панування, створюючи граничну неупорядкованість, яка супроводжується значними відхиленнями від усталених міжнародних відносин та стосунків. Внаслідок досягнення хаотичними процесами критичної межі, виникають жорсткі конфронтації, що можуть мати непередбачувані наслідки. Пік неупорядкованості загрожує існуванню всього людства. В цей момент згідно із

синергетикою система розпочинає пошук нових шляхів розвитку із новою структурою. Іншими словами, відбувається формування нового світового порядку.

1.3 Стратегічне партнерство як особливий інструмент зовнішньої політики

Термін «стратегічне партнерство» часто вживається у мові політиків різних країн. Він активно застосовується у політичному дискурсі, коли необхідно підкреслити особливу важливість відносин або події. Проте, в кожному конкретному випадку політики можуть мати різний зміст під цим терміном, відображаючи різний рівень розвитку відносин і їхні перспективи [78, с. 25]. Стратегічне партнерство набуває зростаючого значення порівняно з іншими формами співробітництва, які базуються на об'єднанні проти спільної загрози або орієнтовані лише на певну конкретну сферу співпраці [59, с. 5].

Інструмент стратегічного партнерства широко використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями, виступаючи як важливий компонент зовнішньої політики. Він дозволяє підвищити ефективність міжнародних дій і стає гнучким механізмом співпраці для досягнення стратегічних завдань національних інтересів та підвищення загальної стабільності у світі. Таке довгострокове партнерство виявляється надійним інструментом взаємодії країн, які об'єднані спільною метою розв'язати стратегічні завдання для втілення своїх національних інтересів та підтримки світової стабільності.

Відносини стратегічного партнерства будуються на таких принципах:

- спільна зацікавленість партнерів у плідному співробітництві;
- готовність враховувати інтереси іншої сторони;
- взаємна відмова від дискримінаційних дій один проти одного;
- довготерміновий характер партнерських відносин;
- наявність дієвих механізмів реалізації такого формату відносин;
- правове закріплення змісту й механізмів стратегічного партнерства в двосторонніх документах;

– дисциплінованість, послідовність і прогнозованість, неухильне виконання партнерами своїх зобов'язань;

– висока ефективність стратегічного партнерства [59, с. 5-6];

Стратегічні партнерства можуть мати різні форми та розгортатися на різних рівнях – від більш локальних, двосторонніх відносин до багатосторонніх, регіональних або навіть глобальних масштабів. Їх розвиток базується на спільних цінностях, інтересах та взаємній довірі, а також на взаємодоповненні ресурсів та компетенцій.

У змінному світовому порядку, де геополітична конкуренція та зіткнення інтересів стають все більш нерозбірливими, стратегічні партнерства виступають як ефективний механізм для зменшення напруги та досягнення консенсусу. Вони дають змогу державам та міжнародним організаціям посилювати свою глобальну вагу та вплив, спільно реагувати на виклики безпеки, економіки, екології та інших сфер.

Такі партнерства можуть також сприяти розвитку та модернізації країн через обмін технологіями, капіталом, знаннями та досвідом. Вони підтримують трансфер знань та інновацій, що стимулює економічне зростання та підвищення життєвого рівня населення.

Проте, стратегічні партнерства також зіштовхуються з викликами та обмеженнями, пов'язаними з різницею у політичних системах, економічних інтересах, культурних різницях та геополітичних змаганнях. Досягнення стабільності та успіху в таких партнерствах вимагає від учасників відкритості, готовності до компромісів та довготривалої співпраці.

Стратегічне партнерство є вищим рівнем співробітництва, порівняно зі звичайними відносинами. Ця форма співпраці виникає на основі конкретних інтересів сторін і можлива між партнерами, які не мають територіальних претензій один до одного. Важливим фактором є взаємна прихильність принципам територіальної недоторканності і непорушності кордонів. Такі відносини визначаються спільними цінностями, спільним корінням і національними інтересами, а також визнають необхідність і очевидність динамічного росту двостороннього товарообігу, поглиблення співпраці.

Щоб надати співробітництву характеру стратегічності, створюється міжнародне середовище, що охоплює політичні, економічні та соціальні аспекти. Це сприяє розвитку конкурентоспроможності, взаємному доповненню та динаміці різних соціальних моделей господарювання як всередині країни, так і в рамках співпраці з партнером. Основною метою стратегічного партнерства є трансформація економіки на вищий рівень розвитку через внутрішні перетворення. Цей напрямок сприяє оптимальному використанню різноманітних виробничих можливостей, від індустріальних до постіндустріальних, та розширенню різних форм підприємництва, включаючи малий бізнес і великий капітал.

У той самий час стратегічні партнери повинні враховувати геополітичні та геоекономічні інтереси інших країн-партнерів. Серед ключових аспектів, які визначають сутність стратегічного партнерства, можна визначити наступне:

- високий ступінь співробітництва і довіри; прозорість відносин, що означає широку взаємодію у міжнародних справах та неспрямованість проти третіх країн; широта партнерства не тільки в економічній сфері, а й у політичній (наприклад зміцнення регіональної безпеки тощо);

- тісна координація зовнішньополітичних заходів у всіх ключових напрямках глобальних і двосторонніх питань розвитку. Це вимагає взаємодії та погодженості дій для досягнення спільних цілей і вирішення викликів;

- характер відносин із країною-партнером розглядається як самостійна величина, яка не залежить від кон'юнктурних впливів;

- обов'язкова довготривалість відносин, оскільки це включає комплекс політичних та військових гарантій. Такий підхід передбачає сталість і непохитність взаємин протягом тривалого періоду, що є важливим для досягнення спільних стратегічних цілей.

Зазначимо, що довгострокова програма стратегічного економічного співробітництва має доповнювати базовий міждержавний договір, що робить це завдання складним і вимагає уважної кореляції через конкуренцію між світовими центрами впливу [86, с. 2].

Стратегічне партнерство є явищем тривалого характеру, хоча деякі країни віддають перевагу короткотерміновим відносинам, і вимагає визначення дій на перспективу, зокрема:

1. Визначення його місця у структурі зовнішніх зв'язків обох країн з урахуванням національних, стратегічних і поточних інтересів, що можуть бути реалізовані через наявні зв'язки;

2. Виявлення можливостей послаблення або подолання впливу негативних чинників і посилення тих чинників, які сприяють розширенню цих зв'язків;

3. Визначення контурів раціональної структури співробітництва за його видами і напрямками з виокремленням поточних і довгострокових пріоритетів;

Поглиблення глобальної та регіональної конкуренції, загострення боротьби за ринки збуту й природні ресурси, на тлі наростання негативних тенденцій у міжнародній системі, випробовують міцність стратегічних відносин. Додаткові виклики для консолідації країн-партнерів і одночасно можливості для формування нових конфігурацій міжнародного партнерства визначають перерозподіл міжнародного балансу сил і стрімкий розвиток нових глобальних взаємозв'язків [107, с. 3].

У сучасних умовах, взаємовідносини стратегічного партнерства стають ключовим інструментом зовнішньої політики, який широко використовується провідними країнами та інтеграційними об'єднаннями. Цей підхід сприяє підвищенню ефективності їхніх заходів на міжнародній арені. Довгострокове та перевірене часом партнерство стає гнучким механізмом взаємодії країн, що об'єднуються для вирішення стратегічних завдань, спрямованих на реалізацію власних національних інтересів та підвищення рівня стабільності у світі. Спроби випробування міцності стратегічних відносин стають актуальними в умовах нарощуваної глобальної та регіональної конкуренції, загострення боротьби за ринки збуту та природні ресурси в умовах висхідних негативних тенденцій у міжнародній системі.

Перерозподіл міжнародного балансу сил, стрімкий розвиток нових глобальних ініціатив створюють додаткові виклики для зміцнення партнерських зв'язків між

країнами, а водночас відкривають можливості для формування нових конфігурацій у міжнародному партнерстві.

РОЗДІЛ 2. СВІТОВИЙ ДОСВІД У РОЗБУДОВІ ІНСТИТУТУ ПАРТНЕРСТВА

2.1 Стратегічне партнерство США та Великої Британії: історія та сучасність

Стратегічне партнерство між Сполученими Штатами Америки та Великою Британією є однією з найглибших і довготривалих співпраць між країнами у сучасному світі. Це партнерство базується на спільних інтересах, історичних зв'язках та взаємодопомозі в різних сферах. Відносини між США та Великою Британією мають давню історію. Зносини між цими двома країнами фактично почалися з прибуттям британських паломників у новий світ.

Це було приблизно за 200 років до того, як Америка проголосила свою незалежність. Відомо, що британські колоністи перебували в новому світі, Америці, до 1620 р. Більшість цих паломників були християнами-пуританами, які прагнули заснувати чисту англіканську церкву далеко від дому.

За підрахунками, до кінця XVII ст. понад 350 000 британців переїхали до Америки як постійні іммігранти. Протягом цього часу між двома країнами йшла війна. Французька та Індіанська війни, що велися на американській землі, показали як дві країни воювали на одному боці. Під час громадянської війни в Америці Британія знову була втягнута. Британська меркантилістська політика була введена в американське законодавство. Проте Британія та Америка не завжди були по один бік війни. Їхні стосунки також характеризуються гострими конфліктами.

На більшість цих війн вплинула потреба британців встановити контроль над більшістю американських територій. Конфлікт виник через те, що британські іммігранти колонізували та контролювали більшість продуктивних земель у новому світі. Британці фактично стали поселенцями [8].

З часом стосунки між поселенцями та британським урядом значно погіршилися через зусилля уряду Англії та бажання контролювати Америку. Деякі заходи, запроваджені британським урядом, такі як нові податкові збори, зустріли рішучий опір британських поселенців. Це призвело до відомої війни за незалежність [81, с. 50].

Одним із серйозних порушень цього гармонійного фінансового механізму стала війна 1812 р., яка була частково спричинена намаганням Британії обмежити американську торгівлю з Францією під час наполеонівських війн.

Остерігаючись британських спроб відновити владу, американські політичні лідери різко відступили. Коли напруженість зрештою виросла, США та Британія знову вступили у війну, хоча цього разу не надовго [44, с. 43].

Відносини між цими двома країнами не завжди обмежувалися політикою та війною. У 1895 р. було введено новий термін для опису соціальних політичних ідеологій, які поділяють дві країни. Велике зближення – це термін, який використовується для опису періоду, коли відносини між цими двома країнами значно покращилися. Цей період тривав з 1890 р. до Першої світової війни включно.

Те, що суттєво вказувало на покращення міждержавних відносин, була подія, яка сталася під час іспано-американської війни. Британія, від якої очікували, що вона підтримає Іспанію, натомість вирішила підтримати Америку. Таке рішення британських посадовців призвело не лише до перемоги американців, але й до набагато міцніших зв'язків між двома країнами.

Покращення відносин мало продовжитися під час Першої світової війни, коли Америка була змушена стати на бік Великої Британії через власні інтереси, а також через амбіції стримати загрозу, яку Німеччина становила для американського міжнародного впливу. Не дивним було і те, що стан справ не обмежувався почуттям недовіри до німців, адже більшість американців вважали, що Німеччина становить загрозу їхньому суверенітету.

Таким чином, британці тиснули на Америку, аби та приєдналася до війни. США не мали іншого вибору, як підтримати Велику Британію та її союзників, які зіткнулися з реальністю поразки. Знову американці та британці об'єдналися у війні, як і за часів до здобуття незалежності, проти спільного ворога. Відносини між двома країнами у повоєнний період характеризувалися великою невизначеністю через низку причин.

З початком Другої світової війни дружба між Великою Британією та США була відновлена [44, с. 44]. У березні 1946 р. у м. Фултон британський прем'єр-міністр Вінстон Черчилль зустрівся разом із президентом США Гаррі Труменом і виголосив

промову, яка впровадила дві концепції у світову політичну свідомість: «залізна завіса» між радянською зоною впливу та колективним Заходом, а також сфера «особливих відносин» на лінії США-Велика Британія.

У знаменитій Фултонській промові Черчілль попередив: «Ні надійне запобігання війні, ні безперервне зростання всесвітньої організації не будуть досягнуті без... особливих відносин між Британською Співдружністю та Імперією та Сполученими Штатами». Це вимагатиме «не лише зростаючої дружби та взаєморозуміння між нашими двома величезними, але спорідненими системами суспільства, а й продовження тісних стосунків між нашими військовими радниками» [115].

«Особливі відносини» можна визначити як унікальний та взаємовигідний зв'язок між державами, що охоплює всі сфери їхнього суспільного життя і виявляється через взаємодію на міжнародній арені для реалізації спільних інтересів. Для відносин між Великою Британією та США є характерним факт, що вони базуються на спільній історії, мові та культурі, що не лише об'єднує ці країни унікальним чином, але й сприяє полегшенню комунікації та взаєморозумінню між їхніми лідерами та представниками управлінських структур [49, с. 14]. Унікальність американо-британських «особливих відносин» полягає в тому, що вони не мали формального визнання. У жодному документі – чи то договорі, угоді, меморандумі чи комюніке – підписаному між Вашингтоном та Лондоном, починаючи від періоду наближення перед Другою світовою війною і до наших днів, не розкривається природа цих відносин. Вони виникли історично в результаті обставин, що змусили обидві країни об'єднати зусилля для протистояння спільній загрозі з боку Німеччини та її союзників, а також завдяки досягненню глибокого взаєморозуміння між лідерами обох країн.

Особливі відносини між США та Великою Британією виникли не лише завдяки активним зусиллям В. Черчілля, а й завдяки глибоким переконанням Ф. Рузвельта, що підтримка Британії у боротьбі проти Німеччини та її союзників життєво необхідна для безпеки США. Це свідчило про поступовий відхід Вашингтона від традиційної політики нейтралітету. Формування «особливих відносин» з Великобританією стало

певним місточком для американської дипломатії у період переходу США від політики ізоляціонізму до залучення у справи світового масштабу [49, с. 21].

В повоєнні роки різко змінилося співвідношення сил у світі. США та Велика Британія усвідомили вигоду співпраці між собою. Виснажена війною Велика Британія прийняла економічну допомогу США згідно з «планом Маршалла», що сприяло ще більшому зближенню союзників. Така коаліція сприяла Вашингтону в досягненні своєї мети – встановити контроль над Хартлендом, який за визначенням британського вченого Х. Маккіндера є «географічною віссю історії» – найбільш сприятливим географічним плацдармом для контролю над усім світом. Тоді ж почалася формальна співпраця у галузі розвідки в повоєнну епоху [48, с. 52-53].

Вже в 1947 р. було підписано спеціальну угоду про об'єднання зусиль радіорозвідувальних організацій англо-саксонських суб'єктів міжнародних відносин – Австралії, Великобританії, Канади, Нової Зеландії та США. Це заклало фундамент для співпраці найбільш потужних держав-законодавців своєї «моди» в області розвідувальної діяльності – США і Великобританії [48, с. 55]. Саме вони розділили зони відповідальності радіорозвідувальних служб, зосередивши зусилля на СРСР, його союзниках і сателітах [118]. Британська штаб-квартира урядового зв'язку з центром в Челтенхоні взяла на себе відповідальність за радіорозвідку в європейській частині СРСР, Східній Європі та на Африканському континенті. Відбувалася співпраця між Лондоном та Вашингтоном і на рівні спецслужб. Центральне розвідувальне управління й Інтеллідженс сервіс, Агентство національної безпеки і Штаб урядового зв'язку, Федеральне бюро розслідувань і МІ-5 дійсно нагадують братів-близнюків, багато в чому схожих один з одним по завданнях і цілях, навіть за зовнішнім виглядом. Одним із перших спільних масштабних проєктів британської та американських спецслужб була «Албанська операція». Її мета – усунути уряд Енвера Ходжи, який був союзником СРСР [48, с. 56-57].

Навіть в періоди відносних «похолодань» у відносинах керівництва обох держав співпраця розвідок не переривалась. Відчутним є вплив «особливих відносин» на співпрацю в Північноатлантичному союзі. Зокрема фактор англо-американських «особливих відносин» спостерігається в розробці ядерної зброї. У 1957 р. між

Лондоном та Вашингтоном була сформульована доктрина «взаємозалежності». Американські та англійські ядерні сили були об'єднані в єдине ціле. Кооперація США та Сполученого Королівства стала представляти систему військових контактів, мета яких – задоволення потреб обох держав у плані створення нових видів озброєнь [48, с. 62].

Поряд з цим слід відзначити і розбіжності, які дали про себе знати в «особливих відносинах» Лондона та Вашингтона. Прикладом може слугувати Суецька криза 1956 р. Відомо, що до 1952 р. Лондон володів Суецьким каналом, військовими базами, здійснював вплив на короля Єгипту та на економіку країни. Проте 1952 р. відбулася революція і до влади прийшов Насер, який почав проводити самостійну політику орієнтовану на співпрацю з Радянським Союзом та конфронтацію з Ізраїлем [49, с. 66]. У відповідь в Лондоні почали розробляти план з усунення Насера від влади й окупацію Суецького каналу англо-французькими військами. Водночас Вашингтон не бажав відновлення колоніальних позицій Лондона у цьому регіоні, а під тиском США Британія та Франція були вимушені вивести свої війська з Єгипту. Цей конфлікт мав важливе значення для зовнішньої політики Сполученого Королівства та позначився на співпраці між Лондоном та Вашингтоном. Суецька криза показала, що Велика Британія вже не може виступати самостійним гравцем на міжнародній арені, не узгодивши свої дії зі США.

Геополітичні погляди на облаштування світу у Лондона та Вашингтона розходилися, а тому образи, заздрість, інтриги і скандали стали невіддільними рисами «особливих відносин» країн. Однак, відносини не припиняються й розвиваються. З початку формування союзу європейських держав, Британія віддаляється від США. Зрозуміло, що реакція Вашингтона на таку поведінку була негативною. З метою залишити Лондон у фарватері свого впливу, США починають застосовувати важелі військового та економічного впливу, намагаючись розширити НАТО на більшу частину Європи [49, с. 72]. Ще в 1957 р. США висунули пропозицію утворення спільного ринку, розраховуючи, що зможуть використати дану ситуацію на свою користь, але Британія категорично відмовилася від такого плану дій. Проте вже в 1961 р. британський уряд на чолі з Макмілланом почав переговори з країнами «Загального

ринку» про приєднання до цього блоку та зустрівся з опором Франції, президент якої двічі накладав вето на рішення країн-членів ЄЕС на вступ Великобританії до цієї структури. Але все ж Британія спромоглася вступити до Європейського співтовариства 1 січня 1973 р. [49, с. 79].

На початку 70-х рр. ХХ ст. американський лідер Р. Ніксон та британський Е. Хіт демонстративно перевели «особливі відносини» в ранг «звичайних» з метою полегшити для Великої Британії вступ до ЄЕС. З набуттям Лондоном членства в цій європейській організації, англо-американські відносини повернулися в своє традиційне «особливе» русло. Проте саме в період 70-х рр. Британія та провідні держави Європи виступили з ідеєю формування політичного союзу європейських країн шляхом поглиблення економічної і політичної інтеграції.

Запропонований варіант інтеграційних процесів у Вашингтоні був сприйнятий негативно і вже у квітні 1973 р. помічник президента Сполучених Штатів із питань національної безпеки Г. Кіссінджер виступив із проектом «Нової Атлантичної Хартії», який закріплював провідну роль США у взаємовідносинах з країнами Європейської Економічної Спільноти. Вашингтон прагнув розширити компетенцію НАТО і таким чином регламентувати оборонну політику держав Західної Європи, і здійснювати вплив на вироблення зовнішньополітичних та економічних рішень. Проте європейські країни Альянсу не погодились на розширення компетенції НАТО так, як того бажалося.

Разючим поворотом в історії англо-американських відносин була спроба США втрутитися у внутрішні справи Кіпру в 1974 р. [52, с. 83]. Американці побоювалися, що зміна керівництва призведе до закриття на острові британських баз, тоді як Лондон жорстко застерігав Вашингтон, що в разі втручання Афін у справи Кіпру постане питання про військове вторгнення турків і фактичний розділ острова. Неймовірними спільними зусиллями Вашингтону і Лондону вдалося зберегти на острові і британські бази, і «розвідувальні можливості», реалізовані відповідно до характеру «особливих відносин». Після іранської революції 1979 р. і тотального закриття американських військових баз, у тому числі розвідувальних об'єктів у цій країні, націлених головним чином на відстеження військової діяльності СРСР, центр

розвідувальної діяльності США в тому ж напрямку був перенесений на об'єкти, розташовані на британських базах на Кіпрі. «Особливі відносини» між США та Великою Британією виходять на новий рівень у 80-і рр. ХХ ст. за роки правління Р. Рейгана та М. Тетчер. Причиною покращення відносин стала Фолклендська війна 1982 р. між Сполученим Королівством та Аргентиною [114, с. 124-126].

Дж. Буш та його адміністрація, прийшовши в Білий дім у січні 1989 р., розглядали Західну Німеччину, а не Велику Британію партнером номер один. Новий президент намагався дещо дистанціюватись від тих відносин з Британією, що склались за часів його попередника Р. Рейгана. Декілька причин пояснюють такий підхід американської сторони. Дж. Бушу не подобалось, що М. Тетчер задавала тон у політичних стосунках з Р. Рейганом. А головне, він вважав, на відміну від свого попередника, що він повинен бути єдиним лідером, як в двосторонніх відносинах, так і в НАТО. Події 1989 р. у Східній Європі внесли свої корективи. «Німецьке питання», яке перейшло у практичну площину порядку денного, потребувало свого невідкладного розв'язання, а потім і агресія Іраку проти Кувейту у серпні 1990 р. змусили Сполучені Штати змінити своє ставлення щодо Великобританії. Зближення між лідерами відбулось вже у ході подолання кризи у Перській затоці.

Втім дві країни, як і раніше, тісно співпрацювали в багатьох напрямках: у питанні ядерного роззброєння, яке обговорювалось і було стрижневим у відносинах Схід-Захід наприкінці 80-х рр. і Дж. Буш, і М. Тетчер поділяли точку зору (притаманну більшості країн-членів НАТО) згідно з якою Альянс не може скорочувати численність тактичної ядерної зброї, поки не буде зменшена перевага у звичайних видах озброєння країн-учасниць Організації Варшавського договору (ОВД). Оскільки ОВД має перевагу, то і скорочення повинні бути асиметричним. Дж. Буш і М. Тетчер (на відміну від канцлера ФРН Г. Коля) були єдині у питанні модернізації тактичного ядерного озброєння [114, р. 78]. За словами М. Тетчер, воно було «важливою складовою стратегії гнучкого реагування НАТО». М. Тетчер виступала за єдність НАТО (за будь-яку ціну і в цьому її підтримував Дж. Буш), основу якої складав союз США і Великобританії.

Наступником М. Тетчер став Дж. Мейджор для якого не існувало альтернативи «особливим відносинам» зі США: у цьому питанні він був її ідейним наступником [44, с. 43]. Мейджор писав, що «спільність інтересів та світогляду Англії та Америки в цілому дозволяла обходитись без дипломатичних тонкощів і швидко розв'язувати питання по суті» [114, с. 119]. А на той час головним питанням були події у Перській затоці. Упродовж грудня США, Великобританія і СРСР продовжували дипломатичні зусилля (без особливої надії на успіх) з метою уникнути війни. «В Британії ми теж сподівались уникнути війни», – згадував Дж. Мейджор [114, с. 120]. Але Ірак не збирався залишати Кувейт. 21 грудня 1990 р. Дж. Мейджор прибув до американської столиці з метою, за його словами «завоювати довіру американців», обговорити поточні питання двосторонніх відносин та військовий варіант розв'язання кризи у Перській затоці. «Я був знайомий з ним раніше, – згадував Дж. Буш, – і з самого початку відчув до нього симпатію» [114, с. 122]. Довірливі відносини між обома лідерами зав'язалися одразу. Найбільш плідно діалог розвивався під час планування військової операції «Буря в пустелі», яка повинна була розпочатись 16 січня 1991 р., тому Дж. Мейджор потім напише: «Війна у Перській затоці була війною під керівництвом США та Великобританії» [114, с. 128-129].

Сутність «особливих відносин» США і Великобританії полягають, зокрема:

- у глибокій взаємозалежності держав у різних галузях співпраці;
- у високому рівні довіри між партнерами;
- в особистому впливі керівників держав на двосторонні відносини;
- в унікальній співпраці в галузі ядерних технологій;
- у взаємодопомозі і координації зусиль дипломатичних і розвідувальних служб;
- у спільності мови, історії, традицій, культурних і духовних чинників;
- у взаємопов'язаності національних інтересів обох держав і взаємовигідності співпраці для їх реалізації;
- у формальній незадекларованості цих відносин [50, с. 6-7].

В основі військово-політичного альянсу між США та Великою Британією лежить співробітництво в галузі ядерної зброї, що унікально для світового

співтовариства. Попри формальне збереження Великою Британією свого окремого ядерного потенціалу, фактично вона є залежною в цій сфері від Сполучених Штатів. У 1958 р. був укладений двосторонній міждержавний Договір про безпеку, який дозволив Сполученим Штатам розміщувати ядерні ресурси та відповідні технічні засоби на території Великої Британії. Її ядерний арсенал став неодмінною частиною «ядерного щита» Європи під патронатом США і НАТО. Співпраця у галузі розвідки також є унікальною, базуючись на тісній кооперації та взаємодоповненні. У 1947 р. був укладений двосторонній договір, що формально об'єднав розвідувальні організації Великої Британії та США. На основі цього договору була створена американська система електронно-супутникової розвідки «Ешелон», яка в Британії функціонує під егідою Центру урядового зв'язку (Government Communications Headquarters) [48, с. 52-53].

Система охоплює території, що виходять за межі Європи, забезпечуючи американцям доступ до конфіденційної військової та цивільної інформації з територій держав Європейського Союзу. Взаємодія збройних сил включає широкий спектр заходів, таких як розташування кількох тисяч осіб американського військового та цивільного персоналу на військових базах у Великій Британії, торгівля та розробка бойових технологій, проведення спільних навчань та участь у військових місіях. Велика Британія залишається активним учасником програми Протиракетної оборони США, що підтверджує її статус найближчого військового союзника в Європі та світі. Суттєвим чинником активізації американо-британських відносин завжди був рівень двосторонніх контактів між лідерами обох країн, які, всупереч наявним суперечностям, взаємодіяли в рамках цих «особливих відносин». У загальному розумінні, американо-британське партнерство стало взаємовигідним союзом, де кожна сторона зацікавлена в реалізації власних стратегічних інтересів [48, с. 59-61].

Зовнішньополітичні заходи уряду Тоні Блера є результатом продовжених пошуків британської політичної еліти, що мала на меті знайти шляхи підвищення важливості Великої Британії для Сполучених Штатів як засобу забезпечення відродження її глобального впливу. Лондон бажав зберегти свою роль посередника між Європою та Сполученими Штатами, що могло б збільшити його політичний

вплив на міжнародній арені. Ретельно виважена проєвропейська риторика, поєднана з кількома винятковими дипломатичними рішеннями, спрямованими на наближення позицій з європейськими партнерами, свідчила про зростання гнучкості позиції британської політичної еліти при прийнятті тактичних рішень. Серед цих рішень підписання Амстердамського договору, історична франко-британська декларація Сен-Мало 1998 р. про розвиток автономних від НАТО військових структур і підрозділів в рамках Спільної політики безпеки та оборони, згода на передачу від ЗЄС до ЄС ключових функцій, активна підтримка розширення ЄС.

Проте політика другого і третього складу урядів Тоні Блера (2001-2007 рр.) свідчила, що розширення участі в інтеграційних процесах було переважно декларативним і кон'юнктурним. При всій активності у проведенні проєвропейської політики, керівництво Великої Британії через свої дії на міжнародній арені підтверджувало стратегічну першорядність військово-політичної коаліції зі Сполученими Штатами. У важливих питаннях Лондон завжди виступав на боці Вашингтона. Одностороннє рішення взяти участь у війні з Іраком у 2003 р. порушило питання щодо лідерських амбіцій країни в євроінтеграційних процесах. У контексті початкового переходу міжнародної системи до поліполярної структури чітко видно було обмеження впливу Великої Британії як на зовнішню політику США, так і на об'єднанчі політичні процеси в Європі, і дихотомія між США та ЄС у зовнішній політиці Королівства стала особливо актуальною. Ставлення Сполучених Штатів до формування автономних військових потужностей в Європі також було предметом серйозних суперечностей. З одного боку, США прагнули зберегти «status quo» в системі колективної безпеки Європи та непорушності трансатлантичних зв'язків. З іншого боку, Вашингтон сприймав формування військової і, певною мірою, політичної складової ЄС як потенційну загрозу розколу Північноатлантичного Альянсу і можливість виникнення нового стратегічного конкурента [48, с. 65].

У контексті закінчення Холодної війни, Сполучені Штати, так само як і НАТО загалом, стикалися з необхідністю перегляду акцентів у політиці безпеки. Цей перегляд передбачав посилення відповідальності європейських країн за забезпечення регіональної безпеки. Як наслідок, відбулося природне зменшення чисельності

американських військ у Європі та делегування частини повноважень структурам Європейського Союзу. Ці зміни викликали психологічний дискомфорт серед значної частини американської еліти. В ролі надійного союзника та потенційного лідера військово-політичної інтеграції найбільш підходила Велика Британія. Адміністрація США заявила, що вона розглядає європейські структури безпеки в контексті НАТО, і ініціативи британського уряду узгоджуються з їхніми інтересами. Початок 2000-х рр. відзначився досягненням угоди про взаємодію між Європейським Союзом і НАТО у формі домовленостей «Берлін-плюс» 2002-2003 рр., яка фактично визначила неофіційні ролі між Сполученими Штатами та Євросоюзом у сучасній системі безпеки. Це стало компромісом між двома провідними «центрами сили» у західному світі, оскільки європейці не бажали вкладати достатні ресурси у розвиток військового забезпечення. У 2000 р. середні витрати на оборону в країнах Європейського Союзу становили 2%, порівняно з 4% у Сполучених Штатах, і це відставання постійно зростало [48, с. 68].

Неофіційна «Трансатлантична угода», згідно з А. Моравчиком, фактично підтвердила згоду Сполучених Штатів на зміцнення впливу та повноважень Європи в рамках НАТО, а також можливість передачі частини відповідальності за врегулювання криз Євросоюзу [107, с. 3]. Проте збереження «статус-кво» не гарантувало узгоджених поглядів між союзниками на ключові загрози міжнародної безпеки. Вирішальним моментом у розгляді питання автономізації європейських військово-політичних ресурсів став каталізатором геополітичного самовизначення держав Західної Європи, відображаючи відсутність політичної єдності не тільки між США і Європою, але і серед самих європейців у сфері безпеки. У Сполучених Штатах загалом відносно слабка політика ЄС у сфері безпеки розглядалася з певним сумнівом. З одного боку, американці наголошували на необхідності збільшення витрат європейців на власну безпеку та підтримували автономізацію європейських військових формувань під загальним керівництвом НАТО, щоб розвантажити свою зовнішню політику та оборону від проблем Європи. З іншого боку, адміністрація США висловлювала застереження стосовно самостійного характеру дій Європи у сфері безпеки. Особливо велике занепокоєння вона висловлювала щодо амбіційних

планів європейців створити самостійну військово-політичну систему, що стало особливо актуальним під час напружених подій під час іракської кампанії 2003 р.

Однак реакція американського керівництва на розвиток військової складової Євросоюзу не була стійкою і поступово еволюціонувала, особливо в період правління Дж. Буша-молодшого. Представник США в НАТО В. Нуланд, перебуваючи в Лондоні 25 лютого 2008 р., зробила надзвичайну заяву, в якій висловила думку, що США, НАТО, Велика Британія і весь «демократичний світ» потребують сильнішої і дієвої європейської оборонної структури. Вона закликала розвивати «жорсткий потенціал» Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) [102]. Представники Держдепартаменту наголошували на необхідності посилення стратегічного погляду ЄС на розв'язання глобальних проблем безпеки, централізації його системи політичного управління і відмови від надмірної ідеалізації в зовнішній політиці об'єднання [104]. Головні надії на ініціювання реформ ЄПБО американці поклали саме на британську сторону. Лондон був корисний Вашингтону як традиційний союзник у його відносинах з ЄС.

Вплив Великої Британії на розвиток СЗППБ ЄС став козиром Лондона у відносинах з Вашингтоном. Разом з тим неспівмірність військових ресурсів союзників формували обставини, за яких «особливі відносини» на рубежі ХХ-ХХІ ст. були більш необхідними для міжнародного самоствердження Великої Британії, ніж для американських зовнішньополітичних інтересів. Звідси випливає очевидна асиметрія стратегічного партнерства між державами, яке з історичних англо-американських відносин від середини ХХ ст. трансформувалося на американо-британську взаємодію з домінуванням першої (американської) складової. Роль «молодшого партнера» влаштовувала британські еліти як необхідна ціна за підтримку американцями статусу Великої Британії як держави з глобальним охопленням. Прихід до влади у 2009 р. президента Б. Обама завершив період ліберального інтервенціонізму та унілатералізму у зовнішній політиці Сполучених Штатів.

Сполучені Штати та Європейський Союз продовжують тісну взаємодію у сфері зовнішньої політики та міжнародної безпеки, що охоплює різноманітні аспекти, такі як врегулювання конфліктів на Близькому Сході, обмеження ядерної програми Ірану,

боротьба з різними формами тероризму, стабілізація становища в країнах «Арабської весни», вирішення ситуації в Сирії, децентралізація управління та виведення військових контингентів з Афганістану, а також реформування НАТО.

Зближення американо-європейських інтересів на міжнародній арені не передбачало скорочення і без того не надто масштабних європейських ресурсів. В сучасних умовах міжнародної політики Європейському Союзу не доводиться абсолютно покладатися на допомогу США, для яких політично стабільна Європа вже не є винятковою зоною зосередження стратегічних інтересів. За умови істотного скорочення бюджетних видатків, американські громадяни навряд чи матимуть бажання оплачувати безпеку європейців на звичному рівні, коли НАТО на 2/3 фінансується коштом США. Тому в американських експертних колах лунали заклики до уряду зробити ставку не на співпрацю з кризовим і проблемним ЄС, а звернути увагу на позиції Великої Британії як традиційно надійного і корисного для США союзника в Європі [115].

На початку 2010-х рр. в історії зовнішньої політики Великої Британії в американському та європейському контекстах відзначалися намаганнями політичної еліти та суспільства переосмислити традиційні підходи. У березні 2010 р. Комітет закордонних справ Палати громад рекомендував уряду утриматися від використання терміну «особливі відносини», розглядаючи його як неадекватний сучасному етапу співпраці країн [115]. Під час візиту до Вашингтона у липні 2010 р. Девід Кемерон заперечив «сліпу лояльність» у відносинах між країнами, вказавши на необхідність ґрунтувати їх на прагматичних інтересах [115]. Це свідчило про відмову від традиційного підходу консерваторів до самостійної зовнішньої політики.

У початковий період правління коаліційного кабінету міністрів, що складався з консерваторів і ліберальних демократів, спостерігалася спроба в певному відношенні відсторонитися від обох ключових напрямків зовнішньої політики з метою перегляду перспектив Великої Британії на міжнародній арені. Навіть при прагматизації відносин між союзниками важливість партнерства зі Сполученими Штатами залишалася надзвичайною. У «Національній стратегії безпеки» 2010 р. США були визначені як основа політики проєкції впливу Великої Британії на міжнародній арені [106, с. 635].

Кульмінацією британського постіракського синдрому та наростання напруги в відносинах між Королівством та Сполученими Штатами стало негативне голосування британського парламенту 30 серпня 2013 р. щодо проекту урядового рішення щодо участі збройних сил країни в бомбардуванні Сирії. Вперше за понад три десятиліття (з часу американського втручання в Гренаду та Фолклендської війни 1982 р.) виникли значні розходження між союзниками щодо ведення військових дій.

Європейська реорієнтація НАТО і частково США внаслідок відновлення російської військової загрози Атлантичній спільноті, що спостерігалася у 2014-2016 рр., вигідна самим європейцям, які так і не знайшли можливості досягнути значних результатів у справі гарантування власної колективної безпеки та оборони упродовж періоду відносної відсутності прямих військових загроз.

У червні 2016 р. в Великобританії відбувся референдум, де більшість (51,9%) підтримала вихід країни з Євросоюзу. 31 січня 2020 р. Великобританія офіційно вийшла з ЄС. У грудні того ж року була укладена Угода про торгівлю та співробітництво, а також ряд додаткових документів, які регулюють відносини між сторонами в різних сферах, за винятком зовнішньої політики, військової безпеки та оборони [63, с. 63].

Сполучені Штати стикаються з суперечливими наслідками Brexit. З одного боку, спостерігається «американізація» британської зовнішньої політики, оскільки Велика Британія вільна від багатьох зобов'язань ЄС, що виражається в її активній участі в усіляких заходах, спрямованих на стримування Росії та Китаю в стратегічно важливих регіонах світу. Британія стала ключовим партнером Сполучених Штатів у зміцненні східного флангу НАТО, а у вересні 2021 р. вона приєдналася до тристороннього альянсу AUKUS, демонструючи готовність підтримувати Вашингтон у реалізації його оборонних та геополітичних проектів в Індо-Тихоокеанському регіоні [63, с. 64].

Сполучені Штати та Сполучене Королівство є найближчими друзями та союзниками, які співпрацюють у низці важливих пріоритетів, включаючи оборону та безпеку, процвітаючі економічні відносини, лідерство в науці та технологіях, а також глибокі зв'язки між людьми та громадянським суспільством. Цей історичний альянс,

побудований на спільних цінностях, має на меті забезпечити не лише безпеку та розвиток США і Великої Британії, а й сприяти добробуту у всьому світі. Обидві країни діляться зобов'язанням підтримувати демократію, права людини та верховенство права. Велика Британія, будучи одним з найсильніших партнерів США, робить важливий внесок у захист відкритого суспільства, свободи слова та незалежності ЗМІ. Ініціатива AUKUS, що об'єднує Австралію, Велику Британію та Сполучені Штати в області безпеки, сприятиме створенню вільного та відкритого Індо-Тихоокеанського регіону, забезпечуючи його безпеку та стабільність.

Сполучені Штати та Велика Британія поділяють зобов'язання захистити досягнення Белфастської / Великої п'ятничної угоди та зберегти мир, стабільність і процвітання для народу Північної Ірландії. Сполучені Штати та Велика Британія працюють разом у координації з іншими членами Альянсу та партнерами для забезпечення майбутнього України як безпечної, суверенної, незалежної держави, інвестуючи в її довгострокову військову спроможність та зміцнюючи її економіку, демократію та повну інтеграцію з Європою.

Країни глибоко пов'язані економічними та міжлюдськими зв'язками. Велика Британія є найбільшим іноземним інвестиційним партнером США і найбільшим партнером у торгівлі послугами. 8 червня 2023 р. президент Дж. Байден і прем'єр-міністр Р. Сунак погодили Атлантичну декларацію, згідно з якою сторони зобов'язуються посилити співпрацю в низці найважливіших економічних секторів.

2.2 Розвиток партнерства між учасниками Європейського Союзу

Розвиток партнерства між учасниками Європейського Союзу – це ключовий аспект сучасного європейського співробітництва, спрямований на спільний розвиток, зміцнення взаєморозуміння та спільної діяльності між країнами Європи. Цей процес передбачає глибоку співпрацю та взаємодію в різних сферах, таких як політика, економіка, культура, наука та інші.

Важливими аспектами розвитку партнерства є:

1. Економічна співпраця. Країни спільно розробляють стратегії економічного зростання, сприяють розвитку торговельних відносин та інвестиційних проектів. Спільний ринок сприяє зростанню обсягів торгівлі між учасниками та підвищенню конкурентоспроможності регіону.

2. Політична співпраця. Учасники спільно працюють над розв'язанням глобальних викликів, таких як кліматичні зміни, боротьба з тероризмом, міграційні процеси тощо. Спільна політика сприяє підвищенню впливу регіону на міжнародні політичні процеси.

3. Культурний обмін. Розвиток партнерства допомагає сприяти обміну культурними цінностями, мовами, традиціями та ідеями. Це сприяє підвищенню розуміння та толерантності між різними національностями та етнічними групами.

4. Наукове співробітництво. Учасники спільно працюють над науковими дослідженнями та інноваційними проектами. Об'єднані зусилля сприяють прискоренню розвитку технологій та знань.

5. Безпека й оборона. Учасники спільно працюють над зміцненням безпеки та оборони в регіоні. Це включає координацію військової діяльності, обмін інформацією та технологіями.

6. Соціальна співпраця. Розвиток партнерства передбачає спільні зусилля в боротьбі зі спільними соціальними проблемами, такими як безробіття, бідність, освіта та охорона здоров'я.

Європейський Союз є унікальним міжнародним утворенням та яскравим прикладом успішного політичного і правового співробітництва, а також економічної інтеграції). Необхідність миру та безпеки в Європі, забезпечення європейського економічного та політичного впливу на міжнародній арені, підвищення показників рівня економічного добробуту населення держав-членів ЄС слід розглядати як передумови створення та формування Європейського Союзу. Головною економічною метою створення ЄС стало становлення єдиного європейського внутрішнього ринку для забезпечення вільного руху товарів, людей, послуг та капіталу [58, с. 3].

У процесі розвитку європейської економічної інтеграції, науковці виокремлюють різні стадії та етапи. При цьому найбільш вдалим та аргументованим

є запропоноване А. Філіпенко виокремлення міжнародної економічної інтеграції через сім етапів:

1. Преференційна зона;
2. Зона вільної торгівлі;
3. Частковий митний союз;
4. Митний союз;
5. Спільний ринок;
6. Економічний союз;
7. Повна інтеграція [79, с. 13].

На основі цієї класифікації, преференційна зона призводить до зниження митних зборів у торгівлі між державами-членами угоди. Також А. Філіпенко виокремлює такий етап як частковий митний союз, що передує митному союзу. На цьому етапі країни зберігають свої тарифи на взаємну торгівлю і визначають спільний зовнішній тариф на торгівлю з країнами, які не є учасниками угоди [79, с. 15-16]. Найбільш визначним є саме сьомий етап, адже він характеризується передачею частини суверенітету членами об'єднання до компетенції наднаціональних органів влади. Однак, загальноприйнятною класифікацією є поділ міжнародної економічної інтеграції на п'ять етапів. Зокрема, перший етап – зона вільної торгівлі, що діє на основі Римського договору. Даний договір вперше скасовував митні податки, обмеження на взаємну торгівлю між країнами, а також встановив єдиний спільний митний тариф і запроваджував загальну митну політику стосовно третіх країн [79, с. 20-21].

На цьому етапі у 1957 р. лідери Бельгії, Нідерландів, Люксембургу, Італії, Франції та Німеччини вирішили створити Європейське економічне співтовариство.

Другий етап являв собою митний союз. З цього моменту почали запроваджуватися певні заходи зі створення єдиної правової бази та економічного середовища для господарської діяльності юридичних і фізичних осіб. На цьому етапі до шістки країн, що стали членами інтеграційного об'єднання, приєдналися Данія, Ірландія, Велика Британія [79, с. 36].

Третім був етап створення спільного ринку, який скасував залишки перешкод та обмежень на шляху переміщення товарів, послуг, капіталу і робочої сили. Крім того, країни домовилися щодо скасування прикордонних митних постів та паспортного контролю, подолання відмінностей у стандартах, здійснення заходів взаємного визнання освітніх сертифікатів, забезпечення рівними правами всіх виробників об'єднання при державних закупівлях продукції, подолання відмінностей в системі оподаткування, що призвело до приєднання Греції до ЄС [79, с. 38].

Четвертий етап – економічний союз. Протягом цього етапу інтенсивно розвивається валютний союз та поживляється політична інтеграція. При цьому цікавим є те, що офіційна назва «Економічний союз» з'явилася набагато пізніше, а саме після ратифікації державами-членами Маастрихтських угод. На даному етапі приєдналися Іспанія та Португалія.

П'ятим етапом є повна інтеграція, яка запроваджує єдиний ринок та валюту, створює наддержавні органи правління та ліквідує державні кордони. При цьому, нині лише Європейський Союз пройшов усі п'ять етапів, а інші об'єднання – лише два.

Основною метою створення ЄС є запровадження спільного ринку. Умови переходу до спільного ринку містить митний союз, адже на цьому етапі скасовуються митні податки між країнами-членами. Однак, аби перейти до спільного ринку необхідно вирішити ще декілька питань, а саме:

- створити підґрунтя спільної політики, щоб розвивати окремі сектори, галузі економіки (ЄС визнав такими секторами транспорт та сільське господарство);
- розробити механізм забезпечення умов для вільного переміщення робочої сили, капіталу, послуг та інформації [79, с. 42-43].

Відповідно до ст. 2 Договору про заснування ЄС 1957 р. [17], завданнями Союзу, які мають бути використані через створення спільного ринку та прогресивне зближення економічної політики держав-членів, є сприяння гармонійному розвитку економічної діяльності; підвищення стабільності та рівня життя; встановлення більш тісних відносин між державами-членами. У 1986 р. Єдиний європейський акт замінив термін «спільний ринок» на «внутрішній ринок». На основі цього акту були внесені

зміни до Договору про ЄС, які полягали у спрощенні процедури ухвалення рішень з питань, що стосувалися змін спільного митного тарифу; вільного переміщення послуг та капіталу; зближення національного законодавства. Відповідно до статті 14 Договору про функціонування ЄС [18], внутрішній ринок – простір без внутрішніх кордонів, в якому, згідно з положеннями Договору, забезпечується вільний рух товарів, робочої сили, послуг і капіталу. А з 2007 р. Лісабонський договір вживає лише поняття «внутрішній ринок», що є підтвердженням уніфікації термінології. Таким чином, побудова спільного ринку має завершитися створенням єдиного простору, який сприятиме переходу на новий рівень економічної інтеграції, яким є економічний союз.

На основі проведеного аналізу можна дійти висновку, що єдиний європейський ринок – це простір вільного переміщення товарів, послуг робочої сили, і капіталу в межах ЄС. При цьому громадяни ЄС наділяються правом працювати, мешкати та вести бізнес у будь-якій державі, що є членом ЄС. Офіційною датою створення єдиного ринку є 1992 р., що відображено у Договорі про Європейський Союз.

У 2019 р. у рамках регулярного електорального циклу в Європейському Союзі відбулося оновлення всіх ключових інституцій. Починаючи з грудня 2019 р., нова Європейська Комісія розпочала свою повноцінну роботу. Під керівництвом президентки ЄК Урсули фон дер Ляйєн були розроблені стратегічні плани на наступні 5 років, у яких основний акцент зроблено на впровадженні «зелених» та цифрових трансформацій.

11 березня 2020 р. Європейська Комісія ухвалила План дій щодо «циркулярної» економіки (Circular Economy Action Plan) [99]. Він є важливою складовою порядку денного стратегії Європейського «зеленого» курсу (European Green Deal). Метою даного Плану є скорочення споживання в ЄС та подвоєння повторного використання ресурсів у найближчі десятиліття, одночасно сприяючи економічному зростанню.

План з досягнення циркулярної економіки (СЕАР) є одним з ключових складових Європейської зеленої угоди, яка дозволить ЄС досягнути стану справедливої, кліматично-нейтральної, ресурсно-ефективної та конкурентної економіки. СЕАР спрямований на прискорення трансформаційних змін, необхідних

для Європейської зеленої угоди, спираючись на принципи циркулярної економіки, що активно впроваджуються з 2015 р. СЕАР має забезпечити упорядкування та пристосування нормативно-правової бази ЄС відповідно до принципів циркулярної економіки.

Основу інноваційного розвитку країн ЄС формують національні та союзні науково-технічні програми та стратегії. Національні програми визначають пріоритети, організаційну структуру та економічні механізми наукових досліджень. Попри процеси інноваційного зближення країн ЄС, ефективність національних систем інновацій суттєво різняться між собою.

Інноваційні кластери складаються з таких груп країн ЄС:

- інноваційні лідери (Швеція, Фінляндія, Данія, ФРН, Великобританія);
- інноваційні послідовники (Люксембург, Австрія, Ірландія, Франція, Нідерланди, Бельгія);
- країни, що наздоганяють (Словенія, Чеська Республіка, Естонія, Іспанія, Італія, Кіпр);
- країни, що відстають (Португалія, Польща, Латвія, Греція, Мальта, Угорщина, Словаччина, Болгарія, Литва, Румунія, Хорватія) [99].

Економіка країн Європейського Союзу відзначається високим рівнем самодостатності, де до двох третин загального обсягу зовнішньої торгівлі країн-членів припадає на внутрішні обмінні мережі Союзу. Для Хорватії, Угорщини, Латвії, Люксембургу, Польщі, Нідерландів, Португалії, Румунії, Словаччини та Словенії внутрішній ринок ЄС виступає основним каналом збуту товарів та послуг, чим відзначається його часткою понад 70% в експорті. Європейський Союз, поруч зі Сполученими Штатами та Китаєм, має найбільш різноманітну структуру товарного експорту у світі, охоплюючи майже всі 5000 позицій Гармонізованої системи опису та кодування товарів. ЄС є лідером у глобальному експорті товарів.

Соціальні системи країн ЄС визначаються високим рівнем економічного розвитку та достатньо ефективною соціальною політикою як на національному, так і на союзницькому рівнях [92, с. 52].

В Угоді про функціонування ЄС (2007 р.) було зафіксовано, що соціальна політика знаходиться у спільній компетенції Союзу та окремих країн. Її мета – створення висококонкурентної соціальної ринкової економіки з повною зайнятістю робочої сили та високим рівнем соціального розвитку.

Необхідність проведення соціальної політики на рівні ЄС визначається вільним рухом робочої сили між країнами та необхідністю збереження рівня соціальної безпеки у країні походження; можливістю соціального демпінгу та соціального туризму з країн з меншим рівнем соціального захисту; необхідністю державної підтримки освіти та охорони здоров'я як важливих передумов ефективного використання робочої сили; соціальним зближенням країн як складової ширшої політики конвергенції в ЄС відповідно до Амстердамських угод (1997 р.). Таким чином, більшість країн-членів та сам Європейський Союз у цілому сформувавши одну з найефективніших, конкурентних та привабливих моделей соціально-економічного розвитку у сучасній світовій економіці.

Торговельна політика Європейського Союзу визначається різноманіттям інструментів регулювання та особливістю їх використання. При розгляді динаміки та структури зовнішньоторговельних зв'язків ЄС важливо звернути увагу на традиційний розподіл їх параметрів, який включає торговельні відносини між країнами-членами в межах союзу (внутрішня торгівля ЄС) та торгові зв'язки з третіми країнами поза межами союзу (зовнішня торгівля ЄС). Співвідношення між цими аспектами можна описати як 60:40 [77, с. 42].

Загальна торговельна політика Європейського Союзу розвивалася під значним впливом як внутрішніх чинників (власна система регулювання), так і міжнародних факторів (зокрема, багатосторонні переговори в межах ГАТТ / СОТ). ЄС пропонує країнам, що розвиваються, невзаємний ринковий доступ за допомогою знижених тарифів на їхні товари при введенні на європейський ринок. Це реалізується через систему загальних преференцій, яка діє з 1971 р. і, починаючи з 2014 р., регулюється регламентом № 978/2012. Відповідно до даного регламенту, надання відповідних преференцій може бути призупинено Союзом в разі виникнення серйозного та систематичного порушення прав людини та трудових прав, експорту товарів,

виготовлених ув'язненими, торговельних практик, які суперечать справедливим умовам торгівлі, або порушення міжнародних угод [68, с. 51].

Система преференцій (GSP) передбачає три режими [68, с. 51-53]:

- стандартний преференційний режим (GSP);
- режим додаткових тарифних преференцій для стимулювання стійкого розвитку (GSP +);
- режим доступу на ринок ЄС без мита та квот для всіх товарів, окрім зброї, які надходять із 49 найменш розвинених країн світу.

Основний принцип торговельної політики Європейського Союзу полягає в активній спрямованості на ліквідацію торговельних бар'єрів, зокрема експортних мит. З метою забезпечення стійкого доступу до економічно вигідної сировини, ЄС наполягає на введенні обмежень щодо експортних мит або встановленні значущих обмежень для країн, які розвиваються, забороняючи їм встановлювати чи підвищувати податки на експорт. Однак в більшості менш розвинених країн спостерігається тенденція оподатковувати сировинний експорт для збільшення державних доходів, розвитку місцевої обробної промисловості та захисту навколишнього середовища.

Ключовим пріоритетом для Європейського Союзу є укладання регіональних торговельних угод з ключовими країнами-партнерами. Значущими характеристиками сучасної торговельної політики ЄС є її ефективність та прозорість. Проте, в умовах нових економічних реалій виявляється необхідність постійного оновлення стратегії, особливо в контексті [85, с. 88-89]:

- глобальних ланцюгів створення вартості, цифрової та креативної економіки;
- підтримки мобільності фахівців, топ-менеджерів і постачальників послуг;
- розширення партнерських відносин з усіма зацікавленими країнами щодо реалізації торговельних та інвестиційних відносин;
- створення відповідних умов для розвитку малого і середнього бізнесу.

Регіональні торговельні угоди (РТУ) стали основним інструментом торговельної політики і є альтернативою багатосторонньому механізму регулювання міжнародної торгівлі. На користь цього твердження виступає той факт, що обсяг

торгівлі відповідно до умов регіональних торговельних угод є більшим, ніж обсяг торгівлі в умовах режиму найбільшого сприяння. Класифікація сфер торгово-економічного співробітництва, що регулюється регіональними торговельними угодами, формується, виходячи із факту їхнього регулювання статтями ГАТТ-94 та інших угод СОТ або наявності взаємних зобов'язань сторін РТУ у сферах, які виходять за межі багатосторонніх угод СОТ. Усі галузі співробітництва, відображені у межах РТУ, які регулюють питання торгівлі (на відміну від більш загальних розділів з економічного співробітництва), умовно можна розділити на дві основні категорії: «СОТ плюс» («СОТ+») і «СОТ-екстра». Перша категорія («СОТ+») відповідає тим положенням РТУ, що мають аналоги у ГАТТ-94 або інших угодах СОТ. Додавання знаку «+» вказує на те, що сторони регіональних угод на добровільній основі взяли на себе більш посилені зобов'язання у порівнянні із затвердженими у рамках СОТ.

Значущою характеристикою регіональних торговельних угод є включення положень, спрямованих на розширення співпраці митних служб та спрощення процедур митного оформлення вантажів. Це ефективно доповнює визначені у статтях V, VIII та X ГАТТ-94 та Угоді СОТ з митної оцінки. Важливо відзначити, що Європейський Союз виступає як важливий учасник у переговорах з метою укладання Угоди СОТ, спрямованої на спрощення торговельних процедур. Таким чином, здобутий досвід в межах двосторонніх торгових угод трансформується у багатосторонній формат СОТ [85, с. 92-93].

Однією з характерних рис регіональних торговельних угод, в яких бере участь Європейський Союз, є включення положень, спрямованих на уніфікацію стандартів, технічних норм і визнання результатів сертифікації продукції, що часто є обов'язковими. Ця ініціатива сприяє досягненню більш глобальної мети торговельно-політичної дипломатії – максимального усунення міжнародних відмінностей у сфері регулювання.

«Східне партнерство» (СП) є ініціативою Європейського Союзу, яка охоплює 28 держав-членів ЄС та шість східноєвропейських країн-сусідів ЄС: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. Ініціатива була запущена 7 травня 2009 р. на Празькому установчому саміті за ініціативою Польщі та Швеції. Основна

мета «Східного партнерства» полягає в поглибленні співпраці між країнами Східної Європи та Південного Кавказу з ЄС, а також у модернізації договірно-правової бази відносин. Це включає заміну угод про партнерство та співробітництво на угоди про асоціацію, створення розширених та всебічних зон вільної торгівлі, а також лібералізацію візового режиму між ЄС та країнами-партнерами.

Виникнення ініціативи СП призвело до розмежування зовнішньополітичних стратегій Європейського Союзу відносно відносин з південними та східними сусідами ЄС, які раніше опинялися в однакових умовах Європейської політики сусідства. Основними напрямками співпраці в рамках «Східного партнерства» є:

- фінансування комплексних програм, які мають покращити адміністративну структуру;
- інтеграція з економіками країн ЄС;
- створення економічного союзу між учасниками СП;
- реалізація програм, спрямованих на подолання економічних та соціальних нерівностей;
- реалізація індивідуальних програм у різних сферах;
- додаткова фінансова допомога [70, с. 110].

СП розділено на чотири основні тематичні платформи: демократія, належне управління та стабільність; економічна інтеграція та наближення до політик Європейського Союзу; енергетична безпека; міжлюдські контакти [70, с. 112]. Далі розглянемо аналіз економічної складової.

Основна мета цієї складової СП полягає в створенні необхідних умов для прискорення політичної та економічної інтеграції між Європейським Союзом і зацікавленими країнами-партнерами [21, с. 123]. Економічна безпека виступає важливим фактором, пов'язаним із ключовими викликами, які виникли в країнах регіону СП. Поняття економічної безпеки, хоча і складне, загалом визначає здатність країни захищати та сприяти своїм економічним інтересам незалежно від факторів, які можуть їх обмежувати [21, с. 132]. СП ґрунтується на двосторонньому співробітництві між Європейським Союзом і державами-партнерами, а також на багатосторонній взаємодії. Впровадження багатостороннього аспекту політичного та

експертного діалогу є однією з ключових особливостей «Східного партнерства» у порівнянні з Європейською політикою сусідства.

В межах «Східного партнерства» Європейський Союз запустив численні ініціативи у сферах бізнесу, культури, політики та освіти, проте особлива увага приділяється тим, що стосуються економічного аспекту:

1. Ініціатива «Мери за економічне зростання» (M4EG initiative) призначена для підтримки співпраці між місцевими органами влади, бізнесом і громадським суспільством з метою сприяння економічному розвитку та створенню нових робочих місць.

2. «EU4Business» - ініціатива Європейської Комісії, яка об'єднує фінансовані програми ЄС, спрямовані на підтримку розвитку малого і середнього бізнесу, поліпшення умов для підприємницької діяльності в регіоні Східного партнерства та більшу інтеграцію на ринки ЄС.

3. «Горизонт Європа» - найбільша програма Європейського Союзу з фінансування науки та інновацій з бюджетом близько 95,5 мільярда євро. Основним завданням розвитку Інноваційного союзу країн ЄС є створення єдиного ринку цифрових продуктів, поетапний перехід до цифрової економіки та підтримка промислової модернізації за допомогою узгоджених наукових та інноваційних зусиль [56].

Нині велика увага міжнародної спільноти зосереджена на регіоні Східного партнерства через військово-політичні події та геополітичне протистояння, які представляють значну загрозу міжнародним та регіональним системам безпеки. Однією з найважливіших проблем є різні підходи країн Східного партнерства до євроінтеграції. Молдова, Грузія та Україна вважають ЄС найважливішим пріоритетом зовнішньої політики, у той час як Вірменія, Азербайджан і Білорусь не виявляють бажання активно долучатися до євроінтеграції. У 2021 р. Білорусь вирішила припинити свою участь в Ініціативі, що викликало тривогу щодо майбутнього цього проекту [70, с. 82]. Однією з ключових загроз безпеці країн Східного партнерства є активні та заморожені конфлікти на їхній території. Наприклад, у 2020 р. відбулася ескалація конфлікту між Вірменією та Азербайджаном

щодо Нагірного Карабаху. З 2014 р. триває війна між Російською Федерацією та Україною. Крім того, існують заморожені конфлікти в Абхазії та Південній Осетії, а також у Придністров'ї, які Російська Федерація використовує для дестабілізації ситуації та утримання їх під своєю сферою впливу. Час від часу постає й питання Гагаузького сепаратизму в Молдові, що всіляко підтримується Росією [70, с. 92-93].

Гібридні загрози виступають як засіб впливу на безпеку країн Східного партнерства, використовуючи такі інструменти, як дезінформація, економічний тиск, кібератаки, політичний шантаж та пропаганда. До цих загроз слід віднести також відсутність єдиної Східної політики ЄС (СхП) та відсутність безпекових гарантій для країн Східного партнерства. Крім того, внутрішні фактори представляють значущі виклики, такі як корупція, гальмування демократичних процесів, вплив олігархії, затримки у впровадженні європейських реформ, низький рівень політичної культури, слабкість економік і політичних інститутів, а також наявність «п'ятих колон» [28, с. 131].

Ключовою зовнішньою загрозою для країн Східного партнерства є агресивна політика Російської Федерації, особливо стосовно країн «Асоційованого тріо». Російська фінансова та військова підтримка бойовиків в невизнаних республіках на території країн тріо, таких як Абхазія та Південна Осетія в Грузії, Донецька та Луганська народні республіки в Україні, та Придністров'я в Молдові, сприяє затримці вирішення конфліктів і створює загрозу територіальній цілісності цих країн. Окупація Криму Росією у 2014 р. та повномасштабне вторгнення у 2022 р. становлять ще один виклик для України. Росія також відзначається участю у невирішеному територіальному конфлікті між Вірменією та Азербайджаном, який загострився восени 2020 р. та влітку 2022 р. РФ найбільше виграла від цього протистояння, адже зберегла свій вплив у регіоні [28, с. 131].

Основними напрямками співпраці ЄС і країн Східного партнерства у сфері безпеки є:

1. ЄС як медіатор у врегулюванні конфліктів у регіоні СП. Пріоритетним напрямом політики ЄС у рамках ініціативи «Східне партнерство» є врегулювання конфліктів Придністров'я, Нагірного Карабаху, Абхазії, Осетії, питання повернення

Криму й Донбасу в склад України. Однак, на жаль, ЄС поки не вдалося віднайти дієвий механізм урегулювання даних конфліктів [70, с. 142].

2. Урегулювання нового етапу Російсько-української війни (2022-2023 рр.). Повномасштабна війна в Україні становить значну загрозу як глобальній та європейській системі безпеки, так і поставила під сумнів функціонування Східного партнерства в цілому. Пріоритетом для ЄС є припинення війни й повоєнне відновлення України [70, с. 144].

3. У рамках багатосторонніх форматів Східного партнерства (саміти) відбувалися постійні переговори та дискусії щодо розв'язання актуальних питань безпеки у рамках Ініціативи.

4. Енергетична безпека. У рамках третьої тематичної платформи «Енергетична безпека» Східного партнерства Євросоюз приділяє значну увагу питанню безпеки енергопостачань, виходу країн регіону з-під енергетичної залежності Росії [70, с. 146].

5. Забезпечення миру й безпеки в регіоні шляхом залучення та координації зусиль із міжнародними організаціями – ООН, ОБСЄ, РЄ, НАТО. ЄС координує свої зусилля з безпековими організаціями задля врегулювання конфліктів у регіоні Східного партнерства, завершення Російсько-української війни, забезпечення миру та безпеки в регіоні [70, с. 150].

6. Співпраця ЄС і країн Східного партнерства у сфері кібербезпеки. Хакерські атаки, інформаційні війни РФ проти країн Східного партнерства є масовим та щоденним явищем. Тому Євросоюз активно координує свої зусилля з країнами регіону у сфері кібербезпеки, проводить навчання для кіберполіції, допомагає в розробці національних кіберстратегій, забезпечує фінансування національних реформ у цій сфері [70, с. 152].

7. Безпека кордонів. У рамках програми «Інтегроване управління кордонами» ЄС приділяє увагу співпраці з країнами Східного партнерства в напрямі забезпеченню безпеки на кордонах. Мається на меті контроль за переміщенням нелегальних мігрантів, транснаціональної злочинності до ЄС.

8. Забезпечення національної безпеки. ЄС фінансує реформи правоохоронних органів у країнах Східного партнерства. Також значна кількість коштів виділяється

на допомогу в протидії таким загрозам як тероризм, наркозлочинність, торгівля людьми. Важливим аспектом політики безпеки ЄС у регіоні є також протидія радіаційним та ядерним загрозам [5].

9. Військова освіта та наука. Важливим напрямом є підготовка, обмін досвідом, спільні навчання між військовослужбовцями країн Східного партнерства і ЄС [5].

10. Європейський фонд миру. У контексті повномасштабної агресії РФ проти України активним є залучення цієї структури ЄС до процесу надання військової, гуманітарної та фінансової допомоги Українській державі [5].

Стратегічний компас для безпеки й оборони ЄС (Strategic Compass for Security and Defence) являє собою історичну спільну ініціативу держав-членів Євросоюзу в галузі безпеки та оборони. Цей новий формат діяльності став важливим етапом у розвитку ЄС. Міністри закордонних справ та оборони 27 країн 24 березня 2022 р. у Брюсселі затвердили стратегію, яка визначає план зміцнення політики безпеки та оборони ЄС до 2030 р. Проект розроблявся протягом кількох років, проте зазнав суттєвих змін через серйозні геополітичні трансформації та гібридні ворожі дії, зокрема, штучно спровоковану кризу з мігрантами на польсько-білоруському кордоні, російську агресію проти України, а також усвідомленням ЄС нової реальності та нових загроз, що постали перед цивілізованим світом.

Стратегічний компас націлений не лише на забезпечення безпеки країн ЄС, а й на сприяння миру у всьому світі. Важливо відзначити, що прийняття цього документу є значущим кроком у розвитку спільної оборонної та безпекової політики ЄС. Він передбачає спільні заходи, на які раніше не виходили навіть найбільш активні прихильники європейської інтеграції. Основною метою Стратегічного компаса є визначення ролі ЄС як гаранта глобального миру та захисника безпеки громадян держав-членів.

Може виникнути думка, що амбіції ЄС можуть конкурувати з НАТО, але лідери Союзу відкидають це, наголошуючи, що їхні наміри полягають в підтримці роботи Північноатлантичного Альянсу та його доповненні. Стратегічний компас визначає вказівники для всіх аспектів безпеки і має чотири ключові напрямки: діяти,

інвестувати, налагоджувати та поглиблювати партнерство, а також забезпечувати безпеку [93].

Назва стратегічного документа «Стратегічний компас» символічно вказує на його глобальне охоплення, адже в буквальному сенсі відображає широкий огляд всієї планети [93]. Згідно з позицією держав-членів ЄС, цей документ визначає амбітну стратегію в галузі безпеки та оборони. Він надає спільну оцінку стратегічного середовища, загроз і викликів для ЄС, сприяє кращій узгодженості у сфері безпеки і оборони, використовує нові методи для покращення колективної здатності захищати громадян ЄС та сам Союз як об'єднання. Документ також визначає чіткі цілі та етапи для вимірювання прогресу [93].

«Стратегічний компас» визначає стратегічні заходи у чотирьох напрямках, виражених через дієслова: «Діяти», «Убезпечити», «Інвестувати» та «Співпрацювати з партнерами». Пріоритети в розділі «Діяти» спрямовані на те, щоб забезпечити, що реакція ЄС на кризові ситуації була більш надійною, оперативною та рішучою, враховуючи наступне:

1. Зміцнення цивільних та військових місій, операцій в рамках Спільної політики безпеки та оборони, забезпечення більш гнучких та надійних мандатів, сприяння тісній співпраці з європейськими спеціальними місіями та операціями.

2. Розвиток потенціалу Сил швидкого реагування (розгортання до 5 тисяч війська для різних типів криз).

3. Вдосконалення структур командування та управління, зокрема спроможність планування і проведення військових операцій, підвищення готовності та співпраці через посилення військової мобільності та регулярних навчань [93].

В останньому блоці, присвяченому співпраці з партнерами, було акцентовано на необхідності її посилення з метою подолання спільних викликів та загроз. Положення «Стратегічного компаса» передбачають, що кроки такого блоку будуть реалізовуватися через:

1. Зміцнення стратегічного партнерства з НАТО та ООН, ОБСЄ та АСЕАН.

2. Розширення співпраці з двосторонніми партнерами, які мають спільні з ЄС цінності та інтереси, зокрема Сполучені Штати Америки, Канада, Великобританія,

Норвегія та Японія; розвиток цільового партнерства на Західних Балканах, в Африці, Азії та Латинській Америці.

3. Створення Форуму партнерства ЄС з безпеки та оборони. Важливим залишається той факт, що ЄС має інтегрувати свою стратегічну автономію в галузі оборони з поточними партнерствами, зокрема партнерством з НАТО.

У першу чергу це передбачає визначення конкретних завдань, на яких Європейський Союз повинен сфокусувати свою увагу, та необхідних військових спроможностей, враховуючи ті, що вже визначені в процесі оборонного планування НАТО. Додатково, держави-члени ЄС повинні домовитися, де саме Союз має реалізувати свій потенціал - чи в територіальних та операціях високої інтенсивності, чи, наприклад, у вирішенні криз меншої інтенсивності та в тих областях, де НАТО не має великого досвіду [109]. Слід відзначити, що нормативно-правова база Європейського Союзу поповнилася ще однією важливою стратегією, яка, відповідно до очікувань, має призвести до значного прогресу. «Стратегічний компас» став першою спільною стратегією ЄС у сфері оборони та безпеки. У сучасній історії розвитку Європейського Союзу каталізатором необхідності розробки оборонної стратегії стало загострення безпекових загроз, які набули ще більшого масштабу. Повномасштабне вторгнення Росії на територію України стало ще одним стимулом для усвідомлення, що роль ЄС як постачальника безпеки повинна зміцнитися, перш ніж стане занадто пізно.

2.3 Стратегічна взаємодія країн Азійського континенту

Стратегічна взаємодія країн Азійського континенту є важливим аспектом сучасної геополітики та економіки. Азія – найбільший континент у світі з розмаїттям культур, релігій, економічних систем та політичних режимів. Ця величезна територія об'єднує в собі численні держави, що мають різні рівні розвитку, потужності та впливу.

Стратегічна взаємодія між країнами Азії відіграє важливу роль у забезпеченні миру, стабільності та зростання на континенті й у світі загалом.

АСЕАН (Association of Southeast Asian Nations) являє собою унікальну науково-дослідну організацію, яка протягом тривалого етапу свого формування та еволюції набула унікального важливого статусу в торговельно-економічних, соціально-культурних та безпекових аспектах Південно-Східної Азії. Заснована в 1967 році відповідно до Бангкокської декларації, ця організація об'єднала країни регіону з метою здійснення соціально-економічного співробітництва, забезпечення стабільності та миру, а також вирішення економічних та політичних конфліктів шляхом мирних засобів. Навіть при великих розбіжностях в мовному вимірі, етнічних особливостях, релігійних переконаннях та соціально-економічному розвитку, організація продовжує своє існування, втілюючи в собі динамічну природу наукової спільноти.

Характерною особливістю регіону є те, що країни Південно-Східної Азії (ПСА) в епоху Холодної війни мали нейтральний статус у протистоянні між НАТО та Організацією Варшавського Договору (ОВД), а також приєдналися до альтернативи обом блокам - Руху неприєднання, до якого входили переважно колишні колоніальні країни. Цей «нейтральний» статус і «позаблоковість» країн, які пізніше створили Асоціацію країн Південно-Східної Азії (АСЕАН), визначили регіон як одну з буферних зон між великими державами. Генеза АСЕАН включає певні періоди (або етапи), які можна ретельно проаналізувати та аргументовано розглянути особливості її правової природи [14, с. 8].

Перший етап розвитку АСЕАН охоплює період з 1967 р., коли була укладена Бангкокська декларація, і до 1992 р., коли була підписана Угода про створення зони вільної торгівлі АСЕАН. 8 серпня 1967 р. у місті Бангкок представники Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру та Таїланду підписали Декларацію про створення нової міжнародної організації – АСЕАН. Основні цілі цього об'єднання включали забезпечення та утримання миру в регіоні, прискорення економічного розвитку, а також співробітництво в економічних, соціальних, культурних та інших сферах [4]. Декларація не надавала визначеності правосуб'єктності АСЕАН, що вказує на сприйняття її як міжурядового форуму для обговорення напрямків співробітництва. Балійська угода 1976 р. конкретизувала співробітництво в економічних, соціальних

та культурних аспектах, але залишалася мовою щодо міжнародної правосуб'єктності АСЕАН, наголошуючи на удосконаленні інституційної структури [3].

Причинами такої правової невизначеності АСЕАН є:

- по-перше, держави-учасники не мали ще чіткого бачення того, яким має бути їхнє об'єднання;
- по-друге, на той момент держави-члени все ще не відійшли від низки конфронтацій, що мали місце у період 1960-1967 рр. [2].

Загалом можна сказати, що протягом перших десяти років існування АСЕАН пріоритетність у сфері економічного співробітництва, інтеграції та зростання, яка була визначена Бангкокською декларацією, практично не здійснювалася [14, с. 8]. Документи, що стосувалися економічного співробітництва, в основному мали політичний характер. Протягом цього періоду увага держав-членів була спрямована переважно на забезпечення миру та стабільності в Південно-Східній Азії. Організація не розширювала свою територіальну присутність в регіоні, що призводило до того, що АСЕАН в цей період можна характеризувати як субрегіональну організацію.

Другий етап у розвитку АСЕАН охоплює період від підписання Угоди про створення зони вільної торгівлі АСЕАН у 1992 р. до утворення Статуту АСЕАН у 2007 р. У 1992 р. держави-члени АСЕАН уклали Угоду про створення зони вільної торгівлі АСЕАН (AFEF), метою якої було створення єдиного ринку та міжнародної виробничої бази, залучення прямих іноземних інвестицій, а також розширення внутрішньої торгівлі та інвестицій в рамках АСЕАН [96].

На V саміті АСЕАН у 1995 р. держави-члени взяли курс на глибше економічне співробітництво та інтеграцію, підписавши ініціативи щодо створення зон вільної торгівлі між державами-членами та розширення АСЕАН на країни Індокитаю, які раніше не брали участі у співдружності [2]. Також в цей період були укладені ключові угоди, такі як Угода АСЕАН щодо мит у 1997 р., Рамкова угода про створення зони інвестицій АСЕАН у 1998 р. та інші.

Отже, на практиці були досягнуті цілі, визначені Бангкокською декларацією 1967 р. Протягом наступного періоду відзначилось суттєвим розширенням АСЕАН: у 1995 р. до об'єднання приєднався В'єтнам, у 1997 р. – Лаос та М'янма, у 1999 р. –

Камбоджа. Таким чином, на цьому етапі АСЕАН перетворилася із субрегіональної на регіональну організацію, яка об'єднала більшість країн свого регіону.

Третій етап в історії АСЕАН, починаючи з прийняття Статуту в 2007 р. і до сучасності, визначається ключовим моментом для організації загалом. Переломним аспектом цього періоду та історії АСЕАН стало ухвалення Статуту, який вперше закріпив «правосуб'єктність АСЕАН як міжурядової організації» (ст. 3). Статут визначив структуру вищих органів організації, що була передбачена в Бангкокській декларації:

1. Конференція глав держав-членів АСЕАН: цей орган приймає стратегічні рішення та забезпечує керівництво організацією (ст. 7);

2. Координаційна Рада АСЕАН: складається з міністрів закордонних справ держав-членів та координує реалізацію рішень Конференції глав держав АСЕАН (ст. 8);

3. Постійний комітет: діє між зборами двох попередніх органів;

4. Секретаріат АСЕАН: організація, яку очолює генеральний секретар, виконує адміністративні функції (ст. 11).

Статут також визначає інституції в рамках АСЕАН, такі як Економічна спільнота АСЕАН, Спільнота АСЕАН з безпеки та Соціально-культурна спільнота АСЕАН (ст. 9), кожна з яких проводить наради міністрів держав-членів відповідно до свого сектору [65].

Асоціація підтверджує свою міжнародну правосуб'єктність шляхом активної участі у міжурядових відносинах та взаємодії з іншими міжнародними організаціями, такими як МЕРКОСУР, АТЕК, ШОС, ЄС, і інші. Крім того, АСЕАН займає позицію спостерігача при ООН, що підкреслює його міжнародний статус.

Значущими подіями на цьому етапі є підписання угод про створення зон вільної торгівлі між АСЕАН і такими країнами, як Китай (2005), Південна Корея (2007), Японія (2008), Австралія і Нова Зеландія (2010), Індія (2010) [65]. Ці ініціативи визначають ключовий внесок Асоціації в розвиток міжнародної торгівлі та економічних відносин, підкреслюючи її роль у глобальній арені.

Після того, як угоди про зони вільної торгівлі були укладені між АСЕАН та країнами, такими як Китай, Південна Корея, Японія, Австралія, Нова Зеландія і Індія, ці ініціативи визначили шлях до утворення у 2020 р. всеосяжної Угоди про регіональне економічне партнерство (ВРЕП). Ця угода, яка створила найбільшу в історії зону вільної торгівлі між АСЕАН і зазначеними державами, визначила АСЕАН унікальним торговельно-економічним блоком.

ВРЕП об'єднав АСЕАН із зазначеними країнами, формуючи блок, який складається з 30% світового номінального ВВП (26,1 трлн доларів США) та приблизно 30% населення світу (2,3 млрд осіб). Найбільш значущим є те, що цей блок також контролює понад 30% обсягу світової торгівлі (10 трлн доларів США). Угода, яка набрала чинності 1 січня 2022 р., стала важливим кроком у зміцненні економічного впливу АСЕАН на світовій арені [2; 4; 65].

На даний момент держави, що входять до складу АСЕАН, володіють високим рівнем промислового та експортного потенціалу у сфері таких стратегічних товарів, як натуральний каучук, пальмова та кокосова олія, метали, хімічні сполуки, гума та органічна хімія, дорогоцінні камені, мінеральні ресурси, пластмаса, оптичні інструменти, апаратура для медицини, а також у сільському господарстві. Сфера послуг також відзначається важливим внеском, зокрема в готельному бізнесі, банківській справі та роздрібній торгівлі [57, с. 27–29].

Однак, попри ці успіхи, серед проблем, що залишаються актуальними для АСЕАН, варто відзначити питання забезпечення та захисту прав людини в регіоні. Механізми, які базуються на принципі невтручання у внутрішні справи держав-членів, призводять до відсутності уваги до ситуацій порушення прав людини, таких як репресії проти народу рохінджа в М'янмі та обмеження громадянських прав післявоєнних переворотів у Таїланді в 2006 і 2014 рр. [95; 96].

Сукупність принципів, що охоплюються «шляхом АСЕАН», знайшла своє визначення у ст. 2 Статуту АСЕАН, зокрема: повага до незалежності та суверенітету держав, незастосування сили чи погрози силою, невтручання у внутрішні справи та ін. [65].

З метою розкриття правової природи АСЕАН можна провести аналіз її порівняння з Європейським Союзом (ЄС). Обидва об'єднання виникли зі схожими історичними передумовами та спрямовані на забезпечення миру та стабільності у своїх регіонах. Ключовою метою обох є поглиблення економічного співробітництва та інтеграції держав-членів в єдиний ринок.

Відзначається, що АСЕАН, на відміну від ЄС, являє собою міжнародну організацію, а не наддержавне утворення, яке передбачає, що держави-члени АСЕАН не втрачають частину свого суверенітету в певних сферах. Це визначається тим, що АСЕАН має іншу організаційно-інституційну структуру в порівнянні з ЄС [98]. Наприклад, в АСЕАН відсутні інституції з наднаціональними повноваженнями, що розрізняється від Європарламенту, Ради ЄС та Європейської Комісії в ЄС. Останні мають здатність приймати юридично обов'язкові нормативно-правові акти, такі як регламенти та директиви. Перші надають пряму дію в державах-членах ЄС, тоді як другі, директиви, вимагають подальшої імплементації на національному рівні через створення відповідних національних правових актів для відображення положень директиви.

В інституціях Європейського Союзу прийняття рішень переважно відбувається шляхом голосування, а не на основі консенсусу, як це характерно для АСЕАН. ЄС, на відміну від АСЕАН, не має єдиного установчого документа, такого як «Статут», проте його функції визначаються Договором про Європейський Союз (ДЄС) та Договором про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) без прив'язки до єдиного документа.

По-друге, у контексті економічної інтеграції країн АСЕАН виявляються певні відмінності: в межах самої Асоціації відсутня свобода переміщення робочої сили, і держави-учасниці не розглядають можливість введення єдиної спільної валюти для свого регіону.

По-третє, на відміну від структур Європейського Союзу, вищі органи АСЕАН приймають рішення на основі консенсусу, а не шляхом голосування.

По-четверте, важливо відзначити, що єдиною офіційною та робочою мовою АСЕАН є англійська. Ці відмінності визначають АСЕАН як унікальну

субконтинентальну міжурядову організацію [96]. В контексті її завдань входження в економічну інтеграцію, співпрацю в соціальних, культурних та безпекових аспектах, можна визначити АСЕАН як торгово-економічний блок з міжконтинентальним значенням, особливо в контексті взаємодії з ВРЕП.

Аналіз різноманітних аспектів питань безпеки в Центральній Азії дозволяє визначити різні форми участі Китаю в регіональних справах, які можуть виявлятися в різних конфігураціях. Загалом, забезпечення стабільності в Центральній Азії ґрунтується на двох ключових підходах. По-перше, КНР використовує економічні механізми для усунення кореневих причин тероризму і сепаратизму. По-друге, Китай активно взаємодіє на дипломатичному і військовому рівнях з країнами Центральної Азії, але також взаємодіє з іноземними учасниками з помітною присутністю в регіоні.

З погляду Китаю, навколишнє середовище є ключовим фактором у формуванні соціальної динаміки. Враховуючи, що економічні умови сприяють задоволенню потреб населення, ризик поширення радикальних і екстремістських течій значно знижується.

Згідно з висловленням Антуана Гарапона, Китай висловлює тверду впевненість у стійкому потенціалі своєї економіки для розв'язання наявних проблем [97]. У даному контексті економічний розвиток розглядається як не лише кінцева мета, але й ефективний інструмент для забезпечення стабільності та безпеки. Стратегія безпеки Китаю, виражена через ініціативу «Один пояс, один шлях», виявляється більшістю економічної логіки і стає не тільки завершальним кроком, але й активним засобом забезпечення стабільності та безпеки. Проте реакція Китаю на загрози безпеки в Центральній Азії, здавалося б, виходить за межі виключно економічних обґрунтувань, поступово перетворюючись у більш політичний контекст, що вимагає дипломатичної координації.

У кінці 1990-х рр. Китай об'єднав зусилля в Центральній Азії з Росією, що призвело до створення Шанхайської організації співробітництва (ШОС) у 2001 р. Спочатку ШОС була задумана як форма співпраці у сфері безпеки. З Росією в рамках ШОС, Китай розпочав боротьбу з «трьома злими якістьми» – тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом. Це співробітництво включало укладення

антитерористичних угод із республіками Центральної Азії протягом першого десятиліття 2000-х років, що супроводжувалось наданням матеріальної підтримки, включаючи постачання військової техніки, такої як, наприклад, для Таджикистану з 2003 року.

У 2015 р. ЗМІ згадували про торговельну угоду між Китаєм з одного боку, і Туркменістаном і Узбекистаном з іншого, яка стосувалася продажу складних систем ППО. Хоча сили ШОС не вели реальних бойових дій в Центральній Азії, Китай провів спільні антитерористичні військові навчання, вперше об'єднавши киргизькі та китайські збройні сили в 2002 р. («Навчання – 01») [98].

Спільні китайсько-таджицькі навчання пройшли в 2006 р. («Взаємодія2006»). Того ж року були організовані навчання і за участі Казахстану («Тянь-Шань I»), а у 2011 р. до таких заходів були долучені Киргизстан та Таджикистан («Тянь-Шань II»). Крім того, ШОС створила Регіональну антитерористичну структуру (РАТС) з метою збору, аналізу і обміну відповідною інформацією, для створення бази даних про терористичні мережі і підтримки зв'язку з іншими безпековими організаціями. Не зважаючи на стабільність на папері, еволюція ШОС, особливо у другому десятилітті 2000-х рр., зазнала деяких «політичних зигзагів» [97].

Почнемо з того, що форма, яку обрала Шанхайська організація співробітництва відрізняється від «традиційної» організації безпеки. На відміну від ОДКБ, це не справжній альянс, а швидше регіональний форум. Деякі дослідники зазначають, що «ця організація ближча до не інституціональних об'єднань на кшталт G7 чи G20, а не до ЄС чи ОБСЄ». Для роботи над цілями, які ставить перед собою Організація, обрано «аморфний форум», який слугує «зручною платформою для багатосторонньої координації інтересів і обміну думками» [98].

Початкова сфера спеціалізації ШОС обмежувалася співробітництвом з питань безпеки. Однак, Китай поступово вводив економічне співробітництво як другий компонент організації. Вважаючи Центральну Азію своєю зоною політичної «лояльності» і розуміючи висхідні економічні можливості Китаю, Росія неохоче втратила свої позиції в регіоні. Загалом, перед вражаючим «підйомом Китаю» і

запуску ним Ініціативи, РФ надає перевагу деяким поступкам і цим намагається зберегти дружні відносини з новою силою, що зростає.

Варто сказати, що агресивна політика Росії проти України, а раніше проти Грузії, викликала певні побоювання в державах-членах ШОС. Це був вирішальний момент, коли центр Організації змістився в Китай, який рішуче охороняв принцип невтручання. В цілому ці труднощі співробітництва на базі ШОС спровокували деякі розчарування китайського уряду і підштовхнули його до самостійних дій. В грудні 2015 р. був прийнятий перший закон про боротьбу з тероризмом, який давав китайським збройним силам право діяти за межами країни з метою боротьби з тероризмом і захисту інтересів Китаю.

У 2016 р. під час свого візиту в Кабул генерал Фан Фенхуей запропонував створити новий союз в складі Китаю, Пакистану, Афганістану і Таджикистану, так званий чотиристоронній співробітницький і координаційний механізм [98]. При цьому в лютому 2018 р. афганські військові повідомили, що Китай планує побудувати військову базу в Таджикистані, на таджицько-афганському кордоні в провінції Горного Бадахшана [98]. Хоча Китай заперечує існування такого проекту, факти показують зовсім інше. В повідомленні Washington Post сказано про те, що китайська військова база вже знаходиться на території Таджикистану [97]. Хоча це і є об'єктом для спекуляцій, сама по собі ідея не здається вже й такою неймовірною, оскільки відповідає інтересам безпеки Китаю в регіоні, до якого близько розташований китайсько-пакистанський економічний коридор (СРЕС).

Будучи частиною ініціативи «Один пояс, один шлях», СРЕС має важливе значення для останнього, оскільки він може надати доступ Китаю до Індійського океану. Тепер участь КНР в питаннях безпеки в Центральній Азії доволі стримана і мотивована головним чином переслідуванням своїх власних прагматичних інтересів, а не прагненням стати регіональним арбітром. Його значення неоднорідне і перетікає від одного масштабу і форми в інший. Не дивлячись на те, що інституціональні структури, такі як ШОС, існують, Китай незмінно віддає перевагу співробітництву у сфері безпеки в рамках двосторонніх відносин. Беручи до уваги, що він встановлює зв'язок з Казахстаном і Узбекистаном, які експлуатують китайські безпілотники, а

Туркменістан ліквідує свої системи ППО і бронетехніки, його імпорт обмежений, а якщо мова йде про держави з обмеженими фінансовими можливостями – Таджикистан і Киргизстан, – то вони отримують вигоду головним чином від фінансових засобів допомоги чи постачання, які необмежені умовами, такими як військова техніка і засоби зв'язку [97].

Крім того, однією із перешкод для «набуття статусу глобальності» з точки зору безпеки є дилема національного суверенітету. Участь у розв'язанні питань регіональної безпеки тягне за собою втручання в їхні внутрішні справи, що йде на противагу офіційній позиції Китаю. З іншого боку, Китай обирає такий шлях, який являє собою допомогу в припиненні конфлікту і сприянні переговорів згідно з міжнародним правом і повагою до суверенітету.

ШОС активно виступає за створення справедливого світового порядку, визначаючи себе як вагомого учасника не лише на регіональному рівні, але й на глобальному. В Делійській декларації, що являє собою підсумковий документ саміту ШОС, особлива увага приділяється необхідності формування більш представницького та багатопольярного світового порядку, який відповідав би інтересам міжнародної спільноти.

У зазначеному документі чітко визначається, що спрямованість діяльності ШОС не полягає в конфронтації з іншими державами чи міжнародними організаціями. Натомість вона відкрита до широкого співробітництва на основі принципів Статуту ООН, Статуту ШОС і міжнародного права. Держави-члени організації взаємодіють відповідно до принципів Хартії ШОС, утримуючись від блокових, ідеологічних та конфронтаційних підходів до розв'язання проблем міжнародного та регіонального розвитку. Окремий акцент робиться на важливості врахування взаємних інтересів та спільних підходів при розв'язанні регіональних і глобальних викликів і загроз безпеці [95].

Декларація також містить інші спільні заяви стосовно дерадикалізації, цифрової трансформації, протидії тероризму, боротьби зі зміною клімату та інших аспектів. Важливо відзначити, що повного консенсусу щодо цих спільних заяв не було досягнуто. Наприклад, Індія утрималася від приєднання до заяв про економічну

співпрацю в рамках ініціативи Китаю «Один пояс, один шлях», особливо через певні проекти в області Кашміру, яка перебуває під контролем Пакистану. Крім того, Індія не долучилася до об'єднаної заяви щодо Стратегії економічного розвитку Шанхайської організації співробітництва до 2030 р., вказуючи на певні розбіжності в поглядах [95].

Проривом у формуванні торговельних норм стало підписання Угоди про Транстихоокеанське партнерство (ТТП) у лютому 2016 р. 12 країнами Азійсько-Тихоокеанського регіону, включаючи Нову Зеландію, Австралію, Бруней-Даруссалам, Канаду, Чилі, Японію, Малайзію, Мексику, Перу, Сінгапур, США та В'єтнам. Угода передбачала значний прогрес, такий як зниження тарифів на різноманітні товари, від автомобільної продукції та текстилю до сільськогосподарських товарів, таких як м'ясо та молочні продукти. Також були усунуті обмеження на транскордонні послуги, введені правила для захисту підприємств в роздрібній торгівлі, зв'язку, розвагах та фінансах, а також відкриття ринків для іноземних інвестицій. Угода також охоплювала електронну комерцію, інтелектуальну власність, трудові та екологічні стандарти, а також встановлювала правила для прозорості, обмеження монополій та державних підприємств, спрощуючи тим самим торгівлю для малих бізнесів через кордон [95].

У січні 2017 р. Сполучені Штати вийшли з ТТП, але одинадцять інших країн продовжили переговори для збереження угоди. Це призвело до укладення Всебічної та прогресивної угоди про Транстихоокеанське партнерство (СРТРР) у березні 2018 р., також відомої як ТТП 11. Цей новий документ є значущим кроком у зміцненні торговельних та інвестиційних зв'язків в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, встановлюючи високі стандарти для регіональної торгівлі. Кілька країн, зокрема Австралія, Канада, Японія, Мексика, Перу, Нова Зеландія, Сінгапур і В'єтнам, до 2022 р. ратифікували цю угоду.

Країни Центральної Азії проявляють стійкі розбіжності у своїх орієнтирах, стратегіях, моделях модернізації та інституційних засадах економіки, ускладнюючи ефективне використання можливостей регіонального співробітництва для досягнення економічного розвитку. Фактори, що ускладнюють взаємодію на міждержавному

рівні в регіоні, включають якість керівних еліт, що мають різні уявлення про регіональну інтеграцію та національні інтереси.

Попри ці труднощі, питання регіональної інтеграції залишається центральним в економічній політиці країн Центральної Азії. Казахстан виявляє особливий інтерес у цьому контексті, оскільки має амбіції лідерства в регіоні та належні ресурси для їхньої реалізації. Інші країни регіону знаходяться на різних етапах визначення пріоритетів національного розвитку або вже рухаються шляхом традиціоналізації, перетворюючись на периферію світової політики. Зовнішня політика держав Центральної Азії відзначається суперечливістю та непослідовністю, поглиблюючись внутрішньополітичними системами пострадянських країн. Ці системи вразливі до соціальних, етнічних та релігійних турбуленцій, що виявляються високим рівнем складності [107, с. 8-9].

Ефективність зовнішньої політики центральноазійських держав визначається їхньою здатністю відмовитися від внутрішньорегіональної конфронтації та прагненням знаходження загальнорегіональних орієнтирів розвитку. Розвиток співпраці з сусідами в межах регіону стає ключовим інструментом захисту національних інтересів та забезпечення національної безпеки. Відмова від політики внутрішньорегіональної конфронтації та пошук загальнорегіональних орієнтирів є необхідною для ефективної зовнішньої політики. Початок процесу регіональної інтеграції в Центральній Азії наступив через кілька років після розпаду СРСР, коли стало очевидно, що більшість ухвалених у межах Співдружності Незалежних Держав угод не призводить до конкретних результатів і не надає державам регіону привабливих перспектив.

Країни Центральної Азії відчувають труднощі через політичну нестабільність, яка посилюється етнічними, релігійними, клановими та регіональними конфліктами, а також авторитарними режимами. Намагаючись подолати ці труднощі, Узбекистан ініціював створення нового інтеграційного об'єднання. У 2018 р. була заснована Консультативна зустріч глав держав Центральної Азії, що спрямована на обговорення питань співпраці та сталого розвитку. Ця зустріч відбувається щороку і включає

представників навіть з нейтрального Туркменістану. Але пандемія коронавірусу внесла корективи у проведення зустрічей.

Попри це, виявилось, що пандемія також прискорила співпрацю між країнами Центральної Азії. Вони надають одна одній гуманітарну допомогу й активізують обговорення документів, що регулюють їхні відносини, завдяки переходу до онлайн-формату. Створення нового формату регіональної взаємодії також підтримало існуючі регіональні організації. Так, у 2018 р. вперше за 10 років у Туркменістані відбулося засідання Міжнародного фонду порятунку Аралу. У цій зустрічі навіть брав участь президент Киргизстану в статусі спостерігача, всупереч виходу держави з цього фонду кілька років тому і відсутність практичної потреби для Киргизстану у цій участі. На початку 2019 р. в Ташкенті відбулася конференція начальників генеральних штабів країн Центральної та Південної Азії, на якій обговорювалися проблеми забезпечення стабільності, протидії тероризму й екстремізму.

Економічна інтеграція у межах Центральної Азії наразі не належить до першочергових питань принаймні не спостерігається наполегливого бажання урядів держав регіону до цього. Економічні експерти відзначають низьку взаємодоповнюваність виробництва та слабку конкурентоспроможність як основні проблеми, що заважають розвитку торгівлі між державами регіону [112].

Крім цього, на внутрішньорегіональні торговельні відносини істотно впливає відсутність належної транспортної інфраструктури. Економічна інтеграція у межах регіону сповільнюється також через несумісність окремих економічних режимів, постійну політичну напруженість, тривалі конфлікти у сусідньому регіоні та частково закриті кордони.

Важливо відзначити, що протягом тривалого періоду в Центральній Азії не було міждержавних воєнних конфліктів. Замість цього, спостерігалася серія внутрішніх збройних конфліктів, які, як правило, мали етнорелігійний або іноді клановий характер. Протягом останніх 30 років у регіоні відбулися громадянська війна в Таджикистані (1992–1997), етнічні витоки в Оші (Киргизстан) у 1990 та 2010 рр., повстання в Андижані (Узбекистан) у 2005 р., а також дві революції в Киргизстані

(2005 та 2010 рр.). До того ж, регіон ставав жертвою періодичних нападів джихадистів з Афганістану наприкінці 1990-х та на початку 2000-х рр.

Дослідники особливо визначають як серйозну загрозу для країн Центральної Азії радикальний ісламський фундаменталізм і ваххабізм. Це включає політизацію ісламу, поширення проісламських громадських організацій та політичних партій з початку 1990-х рр., розвиток зв'язків з ісламським світом, а також появу нових політичних акторів у Центральній Азії, таких як Пакистан та Саудівська Аравія, які фінансують впровадження мусульманських цінностей у повсякденне життя. Також слід враховувати інтеграцію ісламських принципів у законодавство центральноазійських країн [34, с. 86].

Вплив афганського чинника на регіональну безпеку надзвичайно значущий, оскільки через кордон між Афганістаном і Таджикистаном до Центральної Азії проникає міжнародний тероризм, релігійний екстремізм, контрабанда наркотиків та зброї, а також нелегальна міграція. Таким чином, об'єктивне визначення проблем регіональної безпеки в Центральній Азії неможливе без врахування цього фактора. Ключовою подією, яка кардинально змінила безпековий баланс на пострадянському просторі, стала анексія Криму Росією в перші місяці 2014 р. Приєднання півострова змусило керівництво держав регіону переглянути виклики та загрози для власної безпеки через потенційну небезпеку для суверенітету п'яти країн Центральної Азії. Особливо це стосується територій з компактними меншинами російськомовного населення та місць, де розташовані російські військові бази [34, с. 87-89].

Безпекові виклики, зокрема, наростання напруженості в Афганістані та загроза трансформації ісламістського екстремізму, становлять реальну загрозу для стабільності управління та суспільства в країнах Центральної Азії. Наявність воєнізованих ісламістських груп в північних та північно-західних областях Афганістану, а також співпраця та об'єднання «Талібану» і «Ісламського руху Узбекистану» з бойовиками «Ісламської держави» (ІД), в яких бере участь велика кількість громадян країн Центральної Азії, зокрема з Узбекистану, Таджикистану і Киргизстану, становить загрозу регіональній безпеці [102].

Експерти вважають, що для забезпечення національної безпеки країн Центральної Азії необхідно здійснювати взаємодію між ними для створення регіональної системи безпеки та інтеграції в наявні міжнародні безпекові організації. Також важливо розширювати двосторонні стратегічні відносини з провідними країнами світу.

Зокрема, для збереження стабільних відносин в регіоні та протистояння міжнародному тероризму й організованій злочинності країни Центральної Азії мають створювати нові зв'язки в системі міжнародних відносин з такими державами, як США, Японія, Іран, Туреччина, Пакистан, Саудівська Аравія, Південна Корея і країни Євросоюзу. Проте створення регіональної системи безпеки на сьогодні не вдалося сформувані в центральноазійському форматі через різні концептуальні підходи та неоднакове економічне становище країн регіону. Ситуація в регіоні ускладнюється через фактичну неготовність країн Центральної Азії до системного об'єднання зусиль з метою протидії загрозам регіональній безпеці. Це обумовлено нестабільністю міждержавних відносин, тим, що країни дотримуються диференційованих підходів до розвитку співпраці із конкурентними за вплив на регіон глобальними центрами сили.

РОЗДІЛ 3. УКРАЇНСЬКЕ ПАРТНЕРСТВО ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

3.1 Партнерська допомога країн ЄС у зв'язку з повномасштабною війною РФ проти України

Україна відіграє важливу роль у підтримці європейської й міжнародної безпеки, хоча тривалий час цей факт майже не враховували. Зараз вона стала одним із фронтів суперництва великих держав – поновленого геополітичного протистояння між колективним Заходом і Російською Федерацією, яке, цілком ймовірно, буде однією з головних рис міжнародного порядку найближчих років.

Активізація військово-технічного співробітництва України із європейськими державами відбулася після 24 лютого 2022 р. у зв'язку із початком нового етапу Російсько-української війни, питання військово-технічного співробітництва з провідними країнами Європи вийшло на більш практичний рівень. Одним із визначальних документів, що регламентують військово-технічне співробітництво між Україною та Європейським Союзом, є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, яка набрала чинності 1 вересня 2017 р.

Саме у цьому документі окремою статтею регламентуються питання військово-технічного співробітництва, а саме статтею 10 «Попередження конфліктів, антикризове управління та військово-технічне співробітництво», в якій йдеться про посилення практичного співробітництва з попередження конфліктів, а також у сфері антикризового управління, у тому числі шляхом збільшення участі України у цивільних та військових операціях ЄС, а також участі у відповідних навчаннях і тренуваннях. Окремо наголошено на необхідності вивчення потенціалу військового та технічного співробітництва й удосконаленні військових спроможностей, зокрема питань технічного характеру [73]. Важливими статтями Угоди, що також сприяють поглибленню військово-технічного співробітництва між Україною та ЄС, є стаття 9

«Регіональна стабільність» в частині активізації спільних зусиль для сприяння стабільності, безпеці та демократичному розвитку у спільному європейському просторі, а також стаття 11 «Нерозповсюдження зброї масового знищення», стаття 12 «Роззброєння, контроль над озброєнням, експортний контроль та боротьба з незаконною торгівлею зброєю» і стаття 13 «Боротьба з тероризмом» [73].

В рамках виконання Угоди про асоціацію важливими напрямками оборонної співпраці між Україною та ЄС визначено: поглиблення та розширення діалогу між сторонами у військово-політичній та військово-технічній сферах; посилення практичної співпраці у рамках реалізації СПБО ЄС; залучення до співробітництва з Європейським оборонним агентством та програми Постійного структурованого співробітництва у сфері безпеки й оборони (PESCO); співпраця в рамках «Східного партнерства» [55, с. 126-128].

3 лютого 2023 р. в м. Києві відбувся 24-й саміт між ЄС і Україною, за результатами якого сторони підписали спільну заяву. Враховуючи, що це був перший саміт Україна-ЄС від початку російського повномасштабного вторгнення в Україну, учасники обговорили не лише європейський шлях України та процес вступу, але і важливі питання щодо відповіді ЄС на загарбницьку війну Росії проти України, співпраці з питань надання допомоги Україні, а також актуальні питання глобальної продовольчої безпеки.

Так, однією зі складових воєнної допомоги держав-членів ЄС є надання Збройним силам України оборонного озброєння, зокрема, протитанкової зброї, ракетно-артилерійського озброєння, систем ППО, боєприпасів тощо. Якщо на початку російської збройної навали держави-члени ЄС надавали Україні переважно зброю радянського зразка, що перебувала на озброєнні східноєвропейських країн, то тепер у стислі терміни були прийняті рішення щодо постачання більш сучасних видів озброєння. Відповідно до зазначеного, деякі країни, у тому числі шляхом змін у національному законодавстві, почали надавати можливість своїм військовим прибувати в Україну для участі, зокрема, в спеціалізованих навчаннях, проведенні консультацій та тренувань. Наголосимо, що таким чином відбувається перехід Збройних сил України на озброєння стандартів НАТО та політику стандартизації ЄС,

про необхідність якого наголошувалося у вітчизняних доктринальних документах багато попередніх років поспіль. На теперішньому етапі військово-технічного співробітництва України з державами-членами ЄС можна відзначити такі його тенденції як мінімізація бюрократичного документообігу в державах-членах ЄС під час термінового надання дозволів на постачання товарів військового призначення до України, значне скорочення термінів постачання воєнного обладнання та зброї, широкий спектр постачань товарів військово-технічного призначення та побудова ефективної і безпечної мережі логістичного забезпечення постачань тощо [86, с. 3].

З початком збройної агресії РФ економічна та фінансова системи України зазнали відчутного удару, що за негативного сценарію могло призвести до катастрофічних наслідків для держави. Вагому роль у підтримці економіки України на прийнятному рівні відіграла вчасно отримана зовнішня підтримка. Найважливішим елементом цієї роботи став започаткований інтенсивний діалог з країнами-партнерами, ЄС, міжнародними фінансовими та донорськими організаціями у частині залучення зовнішнього фінансового ресурсу для фінансування дефіциту державного бюджету. Так, у 2022 р. Україною та ЄС було оперативно запроваджено три програми макрофінансової допомоги: екстрена програма макрофінансової допомоги ЄС (МФД-VI у розмірі до 1,2 млрд євро у березні 2022 р.) та дві виняткові програми макрофінансової допомоги ЄС (МФД-VII у розмірі до 1 млрд євро у липні та МФД-VIII у розмірі до 5 млрд євро у жовтні 2022 р.). Вдала реалізація зазначених програм дала можливість отримати усі передбачені програмами транші та залучити до Державного бюджету фінансовий ресурс на загальну суму 7,2 млрд євро. Крім того, 13 та 16 січня 2023 р. сторонами було підписано Меморандум про взаєморозуміння та Кредитну Угоду (щодо Інструменту надання підтримки Україні на 2023 р. (макрофінансова допомога +) на суму до 18 млрд євро) [13, с. 1134].

17 жовтня 2022 р. під час засідання Ради ЄС із закордонних справ було прийнято рішення щодо започаткування Місії ЄС з військової допомоги для України в рамках СПБО (EU CSDP Military Assistance Mission in support of Ukraine, EUMAM Ukraine). EUMAM Ukraine забезпечує проведення індивідуальної, колективної та спеціалізованої підготовки для Збройних сил України, включно з Силами

територіальної оборони. Також Місія забезпечує координацію й синхронізацію діяльності держав-членів ЄС та інших міжнародних партнерів щодо проведення заходів з підготовки та буде відкритою для участі третіх країн. Мандат EUMAM Ukraine спочатку триватиме два роки, а фінансова базова сума загальних витрат на цей період становитиме 106,7 млн євро. Окрім того, буде забезпечено розширення співпраці з ЄС у рамках новоствореного Європейського фонду забезпечення миру (EPF) з метою покращення оборонного потенціалу ЗСУ [13, с. 1135].

Під час 24-го Саміту Україна-ЄС підкреслено готовність продовжувати надавати Україні військову підтримку, зокрема відзначено схвалення сьомого пакета для потреб ЗСУ в рамках EPF та збільшити до кінця 2023 р. загальну чисельність підготовлених представників ЗСУ в рамках військової Місії ЄС з підтримки України (EUMAM Ukraine) удвічі, ніж було оголошено до початку її практичної діяльності (близько 30 тисяч осіб). Також оголошено про надання Україні додаткової підтримки розміром 25 млн євро для розмінування звільнених територій, що були тимчасово окуповані РФ. Додаткове фінансування включатиме необхідне устаткування для державних операторів протимінної діяльності України та підтримку спроможності української влади ефективно керувати національним сектором протимінної діяльності [27].

ЄС також надав гуманітарну допомогу на суму більше ніж 880 млн євро з метою забезпечення доступу до товарів та послуг першої необхідності як у країнах ЄС, так і в Україні для цивільних осіб, які постраждали від російської агресії. Така допомога надається за різними програмами та інструментами ЄС і передбачає доступ до води, їжі, ліків, медичного обслуговування/обладнання, освіти, а також підтримку малих та середніх підприємств, сільського господарства, забезпечення енергобезпеки, кібербезпеки, свободи ЗМІ, відновлення дрібної інфраструктури тощо [27].

Також варто нагадати, що рівень підтримки України суттєво залежить від рівня стратегічної комунікації між країнами членами Альянсу. Тому з перших днів повномасштабної війни була налагоджена системна комунікація між міністрами оборони й міністрами закордонних справ країн-членів Альянсу, яка сприяла зміцненню єдності в самій організації та виробленню політики реагування на агресію.

У цьому контексті варто згадати й про посилення політичного та воєнного діалогу між командуванням НАТО і Головнокомандувачем ЗСУ – Валерієм Залужним, очільником МЗС – Дмитром Кулебою, та ексміністром оборони України – Олексієм Резніковим, з метою координації дії щодо воєнного та оборонного планування [13, с. 1136]. Насамперед мова йде про оперативно-тактичний рівень планування військових операцій й політико-дипломатичний діалог щодо надання військової техніки Україні, а також підвищення бойових спроможностей українських сил оборони.

Після початку повномасштабного вторгнення та надання Україні статусу «кандидата на вступ» інтенсивність безпекової співпраці суттєво зросла. ЄС неодноразово наголошував на стійкій «солідарності з Україною» та рішуче засуджував російське вторгнення. Ключовими кроками підтримки України з боку Союзу стало суттєве збільшення обсягів фінансової та технічної допомоги від країн ЄС. Наприкінці 2022 р. сума фінансової допомоги становила понад 8 млрд євро [37]. Крім того, одним з важливих інструментів підтримки України в рамках СПБО стала програма ЄС «European Peace Facility», через яку з березня 2021 р. ЄС прагне до збереження миру, запобігання конфліктам та зміцнення міжнародної безпеки, шляхом фінансування військових операцій та заходів допомоги. З моменту заснування, обсяг коштів, виділених Україні становить понад 60 млн євро.

За підрахунками Центру економічних стратегій (Україна), з 24 лютого по 14 грудня 2022 р. від міжнародних партнерів у бюджет України у вигляді фінансової допомоги надійшло 28,1 млрд дол. США. Всього ж, за інформацією прем'єр-міністра України Д. Шмигала, у 2022 р. Україна отримала 31,2 млрд доларів США підтримки від міжнародних партнерів. Насамперед це кошти США, Євросоюзу та МВФ. З них 45% – гранти. [91]. Загалом підтримку Україні у вигляді фінансової, гуманітарної та військової допомоги надали понад 50 країн світу, гуманітарну та фінансову – більш як 30 іноземних бізнес-гігантів (Airbnb, Netflix, «PayPal», «Tesla Inc.»), а також низка міжнародних організацій (ЄС, МВФ, ООН, Світовий банк тощо) [91].

Найбільш відданим союзником у боротьбі з російською навалою в Європі залишається Велика Британія. І річ не лише у розмірі військової допомоги, а й у постійній дипломатичній і моральній підтримці. Саме експрем'єр Борис Джонсон був

одним із перших лідерів світового масштабу, який відвідав Київ, навколо якого ще точилися запеклі бої. Крім того, Велика Британія та США стали єдиними постачальниками сучасної ракетної зброї, яка загнала загарбників у глухий кут. Варто зауважити, що перші вантажні літаки з британською зброєю почали прибувати в Україну ще наприкінці грудня 2021 р. До 26 січня 2022 р. Велика Британія передала ЗСУ приблизно 2 тис. ПТРК, а 25 лютого Борис Джонсон повідомив про передання ще 6 тис. одиниць зброї, зокрема 4 тис. протитанкових комплексів. Також серед озброєння: 120 броневих автомобілів, 20 САУ, бронетранспортерів із зенітно-ракетними комплексами, понад 20 одиниць 155-мм САУ та 36 одиниць 105-мм гаубиць [13, с. 1134].

Велика Британія надала тисячі одиниць зброї Збройним силам України після вторгнення Росії наприкінці лютого 2022 р. Західні країни почали обережно, постачаючи шоломи та бронежилети, перш ніж зрештою надати більш досконалу зброю, таку як танки. Починаючи з лютого 2022 р., і станом на жовтень 2023 р. Велика Британія надала Україні військову допомогу на суму 4,6 млрд фунтів стерлінгів, включаючи протитанкові ракети, артилерійські гармати, системи протиповітряної оборони, бойові броньовані машини, боєприпаси та три реактивні системи залпового вогню великої дальності M270.

У січні 2023 р. Велика Британія оголосила про значне збільшення бойової підтримки, включаючи надання 14 Challenger 2, а також стала першою країною-союзницею, яка подарувала Україні основні бойові танки. У травні 2023 р. Велика Британія передала Україні ракети глибокого ураження Storm Shadow, ставши першою країною, яка надала Україні ракети, які мають достатньо великий радіус дії, щоб вразити будь-яку точку країни. У рамках травневого пакета допомоги Велика Британія також надала Україні ударні безпілотники дальньої дії. Про ці безпілотники відомо мало, за винятком того, що вони мають радіус дії понад 200 км. У липні 2023 р. Великобританія оголосила про черговий пакет військової підтримки на саміті НАТО, який включав понад 70 бойових та матеріально-технічних машин для України.

Також були обіцяні тисячі додаткових боєприпасів Challenger 2 і пакет підтримки для ремонту обладнання вартістю 50 млн фунтів стерлінгів [94].

Варто зазначити, що Великою Британією для України було надано:

- точні ракети Storm Shadow для глибокого ураження;
- безпілотники дальньої дії;
- дрон Malloy T150 для транспортування медикаментів, продовольства та боєприпасів;
- танки Challenger 2 з броньованими евакуаційно-ремонтними машинами;
- сотні броньованих і захищених машин, у тому числі Bulldog і Mastiff;
- десятки безпілотних авіаційних систем вартістю 20 мільйонів фунтів для підтримки української артилерії;
- ще 100 000 артилерійських снарядів на додаток до 100 000 вже поставлених снарядів;
- сотні складніших ракет, включаючи ракети GMLRS, ракети ППО Starstreak і ракети середньої дальності;
- пакет підтримки обладнання для ремонту до 100 українських танків і БМП;
- понад 10 000 протитанкових ракет, у тому числі Javelin, Brimstone і 5 000 ракет NLaw (легка протитанкова зброя наступного покоління), які наразі довели нищівну ефективність проти російської бронетехніки;
- майже 200 броньованих машин, шість машин Stormer, оснащених пусковими установками Starstreak;
- майже 100 тис. артилерійських боєприпасів, майже 3 млн стрілецької зброї та 4,5 тонни пластичної вибухівки [94].

Станом на жовтень 2023 р. Великобританія також надала:

- понад 82 тис. шоломів, 8450 комплектів бронезилетів, медичне приладдя, понад 5 тис. приладів нічного бачення;
- 25 000 комплектів одягу для екстремальних холодів, 20 000 спальних мішків і 150 утеплених наметів;
- понад 28 САУ M109 калібру 155 мм, 36 артилерійських знарядь L119 калібру 105 мм та боєприпаси до них, а також понад 50 тис. боєприпасів для артилерії України [94].

21-22 червня 2023 р. Велика Британія спільно з Україною провели у Лондоні міжнародну Конференцію з питань відновлення України (URC2023). URC2023 зосереджена на мобілізації міжнародної підтримки для економічної та соціальної стабілізації України та подальшого процесу відновлення від наслідків війни, у тому числі шляхом екстреної допомоги для негайних потреб та фінансування участі приватного сектору в процесі відновлення. Цільовий План відновлення України – це унікальний шанс не тільки відшкодувати збитки, завдані війною, а й прискорити економічне зростання та підвищити якість життя [51].

В умовах широкомасштабного вторгнення Російської Федерації та воєнних дій на території України Латвійська Республіка стала однією з країн, які обрали шлях максимальної підтримки України. Так, згідно з оцінками «Forbes», станом на 2022 р. на підставі 11 критеріїв, що свідчать про підтримку України, серед першої п'ятірки – Польща, США, Канада, Естонія, Латвія [54]. Передусім істотну допомогу в абсолютному вираженні надають держави, що є світовими лідерами в геополітичному, економічному та інших вимірах. Утім, зіставляючи пропорції допомоги, треба враховувати незначні розміри Латвії, її населення й ресурсів. Протягом 2022 р. Латвія й Естонія були лідерами серед усіх держав за показником наданої військової допомоги, що становила 1% від їхнього ВВП [33]. Сукупне надання військової допомоги Латвії – понад 300 млн євро, а відповідно до оновленого пакета у 2023 р. сягатиме 370 млн євро [33]. Крім того, у перші місяці великої війни загальна її вартість становила більше третини оборонного бюджету Латвії.

Варто зазначити, що Латвійська Республіка була першою, хто спрямував до України свої ПЗРК «Stinger» напередодні 24 лютого 2022 р. А ще надала таку зброю і військове спорядження: гаубиці, БПЛА, протитанкову зброю, гелікоптери, військове екіпірування, пальне тощо [33].

Окрім підтримки на державному рівні, у недержавному секторі цільова допомога для захисту та оборони України в умовах війни становила понад 5 млн євро, передусім зібрані благодійним фондом «Ziedot» через пожертви від громадян та бізнесу. Від латвійського бізнесового сектору в межах ініціативи «Twitter convoy for

Ukraine» забезпечено збір транспортних засобів (понад 950 од.) – для потреб українських військових та евакуації поранених.

Істотною є пожертва від латвійського бізнесового сектору. Завдяки ініціативі об'єднання «Entrepreneurs for Peace» надано матеріальну допомогу (фінансова підтримка, продукти, медичні засоби) загальною сумою понад 6 млн євро [33]. Латвія одна з найперших підготувала нормативно-правову основу та навіть до початку великої війни готувалася до приїзду 10 тис. біженців з України. У березні 2022 р. Сейм Латвії ухвалив закон про підтримку цивільного населення України та низку нормативно-правових актів на урядовому рівні. Кількість українських громадян, які, рятуючись від воєнних дій і окупації, переїхали до цієї балтійської країни та отримали статус тимчасового захисту, на кінець квітня 2023 р. становить приблизно 39 тис. осіб [33].

Польща ще до повномасштабного російського вторгнення почала допомагати Україні нарощувати обороноздатність. Наприкінці січня 2022 р., польська сторона заявила про рішення передати Києву оборонне озброєння. 1 лютого 2022 р., польський прем'єр-міністр Матеуш Моравецький заявив, що Польща надасть Україні переносні зенітно-ракетні комплекси Grom та БПЛА різного типу і боєприпаси.

Загалом Україна отримала від Польщі понад 260 танків різних моделей, а також БМП-1 і бронетранспортери. Зокрема українські військові використовують польські танки Т-72М1 та Т-72М1R. У 2023 р. польський уряд у рамках військової допомоги передав Україні 60 танків типу РТ-91 – основний бойовий танк, розроблений на базі радянського Т-72М1 [53].

Також Польща у межах «танкової коаліції» передала ЗСУ 14 танків Leopard 2A4 із власних запасів. Перші 4 машини прибули у лютому 2023 р. Решта 10 танків прибули у березні. Тоді ж завершився процес навчання українських танкістів на цих бойових машинах. Українська армія також отримала від Польщі БТР Rosomak. У серпні цього року стало відомо, що вони надійшли на озброєння однієї з механізованих бригад ЗСУ.

У травні 2022 р. стало відомо, що Польща передає Україні самохідні 155 мм артилерійські установки ANS Krab, мова йшла про три батареї – 18 одиниць. Тоді

польськими військовими було підготовлено 100 українських військовослужбовців для експлуатації цієї зброї. Разом з самохідними гаубицями, Україна отримала і командирські машини для їхнього управління. У червні 2022 р. повідомили, що Україна підписала угоду на придбання близько 60 одиниць цих гаубиць. Вартість контракту сягає понад 2,7 млрд злотих (близько 650 млн дол.) [53].

З початку російського повномасштабного вторгнення Польща надала Україні значну військову допомогу. Вона включала постачання різної зброї, боєприпасів, амуніції та військового обладнання та військової техніки безпосередньо зі складу власного війська. Це дозволило українським Силам оборони оперативно поповнювати свої втрати у танках, БМП й іншій техніці. Важливим стала і передача Україні засобів ППО для посилення можливостей збивати російські літаки, гелікоптери, БПЛА і крилаті ракети [53; 54].

Німеччина залишалася найбільшим європейським донором України з 2014 р. і стала одним з найбільших військових і цивільних донорів і партнерів України з початку повномасштабного вторгнення в лютому 2022 р. Кошти на фінансування з підвищення дієздатності на 2023 р. становлять загалом 5,4 млрд євро (у 2022 р. – 2 млрд євро) плюс повноваження на взяття зобов'язань на наступні роки в розмірі близько 10,5 млрд євро. Ці кошти мають піти переважно на військову підтримку України. Водночас вони будуть використовуватися з метою фінансування поповнення військового майна для Бундесверу, переданого Україні зі складів Бундесверу, а також внесків Німеччини до Європейського фонду забезпечення миру (EPF), з якого своєю чергою можуть компенсуватися витрати країн-членів ЄС на підтримку України.

Надана ФРН військова допомога охоплює:

– *броньовані машини*: 20 бойових танків LEOPARD 1 A5 з боєприпасами, 18 бойових танків Leopard 2 A6 з боєприпасами, 42 гусеничних всюдиходів Bandvagn 206, 60 БМП MARDER з боєприпасами, 50 броневих автомобілів Dingo, 54 бронетранспортери M113, 138 кулеметів MG3 для Leopard 2, Marder і Dachs;

– *протиповітряна оборона*: 8 системи ППО IRIS-T SLM і ракети до них, система ППО PATRIOT і ракети до неї, 46 зенітних САУ GEPARD, приблизно 21 тис.

одиниць зенітних боєприпасів, 500 зенітних ракет STINGER, 5 РЛС виявлення повітряних цілей TRML-4D, 22 пускових установок IRIS-T SLS і ракети до них;

– *інженерні засоби*: 12 броньованих мостуокладальників BIBER, 11 протимінних плугів для Т-72, 15 броньованих ремонтно-евакуаційних машин (БРЕМ) Bergepanzer 2, 2 броньовані ремонтно-евакуаційні машини (БРЕМ) Bergepanzer 3, 12 мобільних захищених мінних тралів, 5 інженерних машин розгородження (ІМР) DACHS;

– *захисні та спеціальні засоби*: 207 прикордонно-патрульних автомобілів, 116 терміналів супутникового зв'язку SatCom, 1 система спостереження SatCom, 80 розвідувальних БПЛА RQ – 35 HEIDRUN, 113 систем виявлення БПЛА, 104 розвідувальних БПЛА VECTOR, близько 1200 одиниць біноклів, 10 багатоцільових військових автомобілів HMMWV, 1 сканер радіочастот/станція радіочастотних перешкод;

– *артилерія*: високоточні боєприпаси 155 мм (SMArt, VULCANO), 5 реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) MARS II з боєприпасами, 14 самохідних гаубиць Panzerhaubitze 2000, РЛС контрбатареїної боротьби COBRA, 18 колісних САУ (гаубиць) RCH 155, 14 САУ (гаубиць) «Zuzana 2» та інше [9].

Підтримка, котру надає ЄС Україні у вигляді гуманітарної та військової допомоги, а також вільного та безквотного доступу до ринків Союзу, є безпрецедентною та дуже важливою для нашої країни. З початку російського вторгнення Європейський Союз надає пріоритет підтримці українській економіці як ключовому фактору, який допоможе Україні перемогти та відновитися після війни.

3.2 Покращення стратегічного партнерства на лінії Україна – США

Відносини між Україною та Сполученими Штатами Америки завжди були предметом уваги та обговорень у міжнародній спільноті. Засновані на спільних цінностях та інтересах, ці стратегічні партнерські зв'язки між обома країнами набули нового значення в останні роки. Покращення стратегічного партнерства між Україною та США, особливо в контексті геополітичних викликів та сучасних

глобальних подій, стає суттєвим фактором у сучасній політичній динаміці та впливає на розвиток подій як у регіоні, так і на світовому рівні.

З 2014 р. США є головним безпековим союзником України та у середньостроковій перспективі ця ситуація зберігатиметься. Масштабна військово-технічна допомога, тренувальні місії, дорадча підтримка у розробці реформ у секторі безпеки з боку США стали вагомим внеском у зміцнення обороноздатності України і стримуванні російської агресії. З початку російського повномасштабного вторгнення США станом на червень 2023 р. надали Україні військової допомоги на суму 2,5 млрд доларів. При цьому спостерігалася тенденція нарощення американської військової підтримки: 2014 р. – \$118 млн, 2015 р. – \$175 млн, 2016 р. – \$335 млн, 2017 р. – \$238 млн, 2018 р. – \$350 млн, 2019 р. – \$250 млн, 2020 р. – \$250 млн [83, с. 105]. На США припало 92 % всієї військової допомоги, яку Україна отримала з-за кордону після 2014 р. 80 % цієї суми було спрямовано на потреби ЗСУ, решта – на підтримку Державної прикордонної служби та Національної гвардії України [83, с. 106].

У грудні 2021 р. США висловили готовність надати додаткові оборонні засоби Україні у відповідь на російську агресію поза тим, що вже було надано [100]. Після цього адміністрація США схвалила додаткову допомогу в розмірі 200 млн доларів на потреби української армії. 26 січня 2022 р. США надали дозвіл союзникам на надання Україні військової техніки, яка походить зі Штатів, із власних запасів [100].

В умовах неспровокованої повномасштабної війни Росії проти України міжнародне товариство консолідувало свої зусилля щодо багатомісної підтримки української держави, демонструючи безпрецедентні масштаби політичної, гуманітарної, фінансової, технічної та військової допомоги. Без перебільшення можна констатувати, що військово-технічна та воєнно-політична допомога США є своєрідною підтримкою у гарантуванні суверенітету і територіальної цілісності України та має ключове значення у її боротьбі проти російського вторгнення.

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну США одні із перших почали надавати серйозну військову допомогу Україні й наразі є найбільшим постачальником допомоги оборонного і військового призначення. З кінця лютого до

початку червня минулого року вони передали Україні сотні одиниць бронетехніки, безпілотників, гаубиць та іншої зброї.

Станом на вересень 2023 р. загальний рівень військової допомоги, наданої США з початку президентства Байдена, складає 44,5 млрд доларів, з яких 43,9 млрд було надано з лютого 2022 р. [100].

21 вересня 2023 р. Міністерство оборони США визначило обладнання, яке було постачено або виділено наразі. Серед цього обладнання є системи протиповітряної оборони Stinger, ракети Javelin та інші протиброньові системи, тактичні безпілотні літальні апарати (БПЛА), протибезпілотні повітряні системи, радары повітряного спостереження, вертольоти, самохідні гармати, прибережні оборонні судна, високомобільні ракетні системи HIMARS, національні розвинуті системи повітряної оборони NASAMS, ракети для систем ППЗ HAWK, системи протиповітряного оборони Avenger, високошвидкісні ракети протирадіаційного типу, броньовані транспортні засоби, тактичні системи безпечного зв'язку, система повітряної оборони Patriot, бойові машини Bradley, обмундирування, тобто каски та бронежилети, а також обладнання для розмінування [100].

25 січня 2023 р. президент Байден оголосив, що США також надішлють 31 танк Abrams в Україну, цей крок був широко сприйнятий як спроба вирішити спір з Німеччиною щодо постачання танків Leopard 2 в Україну. А вже наприкінці березня 2023 р. Пентагон підтвердив, що постачання буде прискорено завдяки рішенням вислати відновлені танки M1A1, які були в наявності в США, а не нові модифікації M1A2. Танки прибули на театр бойових дій у вересні 2023 р.

У липні 2023 р. США також погодились постачити Україні кластерні боєприпаси після «широких консультацій з Конгресом, нашими союзниками та партнерами». Незважаючи на заборону їх виробництва, переміщення, зберігання та використання більш ніж 100 країнами, США, Україна та Росія не є сторонами Конвенції про кластерні боєприпаси, яка забороняє їх. Оголошуючи це рішення, Міністерство оборони США зазначило, що ці боєприпаси «відповідають моменту» і дозволять Україні продовжувати контрнаступ та атакувати широкі області укріплених позицій російських військ. Зазначається, що Україна надала письмові

гарантії, що ця здатність не буде використовуватися в міських населених пунктах і що буде проведено широкомасштабні роботи з розмінування після завершення конфлікту [100].

Під час саміту G7 в Японії в травні 2023 р. Дж. Байден заявив, що США підтримуватимуть союзників і партнерів у навчанні українських льотчиків на бойових літаках 4-го покоління, включаючи американські F-16. З того часу США оголосили, що, спільно з програмою навчання на базі коаліції F-16, що базується в Данії, США також проводитимуть навчальну програму на власній території [100]. Ця ангажованість підвищила очікування, що літаки F-16 тепер можуть бути надані Україні коаліцією союзників, подібно до коаліції країн, які надають танки Leopard.

Під час брифінгу в Білому домі 20 травня поточного року радник з національної безпеки США Джейк Салліван вказав, що обговорення щодо постачання літаків F-16 набуватиме форму в мірі розвитку навчань: «Тепер ми перейшли до обговорень щодо покращення українського повітряного простору в рамках нашого довгострокового зобов'язання до самооборони України. Так що, з розвитком навчання в наступних місяцях ми спільно зі своїми союзниками визначимо, коли будуть доставлені літаки, хто їх буде постачати і скільки їх буде» [110].

У середині серпня 2023 р. США надали згоду Данії та Нідерландам на повторний експорт їхніх літаків F-16 після повного навчання українських льотчиків. США, як член G7, зобов'язалися надавати Україні гарантії безпеки, включаючи надання військової допомоги, у довгостроковій перспективі. Ці зобов'язання будуть встановлені на двосторонній основі і порівнюються з допомогою у сфері безпеки, яку США надають Ізраїлю [116].

Після першого російського вторгнення в Україну у 2014 р. адміністрація Обама надала Україні нелетальні типи озброєння. Трьома роками пізніше адміністрація Трампа оголосила готовність США надавати смертоносну зброю Україні: снайперські гвинтівки, контрартилерійські радары, системи протидії безпілотним повітряним системам тощо.

За інформацією Міністерства оборони США, американська військова допомога Україні станом на 21 вересня 2023 р., включала наступне:

- 38 систем HIMARS та боєприпаси до них;
- 12 систем NASAMS; 1 батарея повітряної оборони Patriot та інші системи повітряної оборони;
- 31 танк Abrams, 45 танків T-72B та 186 БМП Bradley;
- 300 броньованих транспортників M113 та 189 бойових броньованих транспортників Stryker;
- більше 2 тис. од. систем протиракетного зброї типу Stinger;
- більше 10 тис. од. ракет Javelin;
- Phoenix Ghost, Switchblade та інші безпілотні повітряні системи;
- 198 артилерійських установок калібру 155 мм та 72 артилерійські установки калібру 105 мм;
- системи для розмінування Remote Anti-Armor Mine (RAAM) та багато іншого [100].

Окремо варто звернути увагу на закон про ленд-ліз. Законопроект про ленд-ліз для України був підготовлений у Сенаті США ще до початку повномасштабного вторгнення – у січні 2022 р. «Цей законопроект гарантує, що бюрократичні перешкоди не завадять адміністрації діяти швидко, щоб надати Україні інструменти, необхідні для захисту цивільного населення, якщо Путін вирішить вторгнутися. Кремль дорого заплатить за ескалацію цієї кризи, а США підкріплять справою свої обіцянки допомогти Україні захиститися», – заявив сенатор Шахін, представляючи законопроект [60, с. 84-85].

Законопроект розширив повноваження президента США щодо укладання угод з урядом України щодо постачання зброї для захисту від російської агресії. Пряма відповідальність за ці постачання лежала на Джо Байдені. Це означало, що Україна могла подавати запити щодо отримання військового обладнання, і Байден приймав рішення про передачу його, уникаючи при цьому деяких бюрократичних етапів узгодження. Варіант відмови від запиту також був врахований. Загалом, закон про ленд-ліз призначений для прискорення процесу надання військової допомоги Україні.

9 травня 2022 р. президент США Джо Байден підписав закон щодо надання програми ленд-лізу для України. Після того, як закон набував чинності, Байден мав

60 днів, щоб розробити прискорену процедуру постачання зброї Україні. Умови для України аналогічні тим, що були для союзників у часи Другої світової війни – заздалегідь за поставки платити не потрібно [25]. Як зазначається, ухвалення закону говорило про два факти. По-перше, США та союзники в Європі вважають, що російське вторгнення є екзистенційною загрозою ліберальному порядку, раз вдаються до такого екстраординарного заходу. По-друге, західний світ вірить у перемогу України над російськими окупантами. За програмою ленд-лізу Україні передбачалося надання літаків, танків, гелікоптерів, БПЛА, ракет, систем ППО, ПТРК, ПЗРК, РСЗВ, автомобілів та багато іншої зброї й устаткування.

14 липня 2022 р. у Білому домі заявили, що США ставлять у пріоритет надання Україні допомоги, за яку не треба повертати гроші. Лише після використання всіх коштів, які навесні виділив Конгрес для України, Сполучені Штати перейдуть на програму ленд-лізу.

Однак варто зазначити, що у жовтні 2023 р. американський закон про ленд-ліз для України втратив чинність. Влада США мала б його продовжити на наступний рік, але цього так і не зробила. Хоча закон, який має офіційну назву «Закон про ленд-ліз на захист демократії в Україні 2022 року», набув чинності ще в травні минулого року, але досі цей механізм так і не був задіяний.

Річ у тім, що військова допомога Україні поки що виділялась за трьома іншими програмами з федерального бюджету США: Ініціатива сприяння безпеці України (Ukraine Security Assistance Initiative, USAI), зовнішнє військове фінансування (Foreign Military Financing, FMF) та вилучення із запасів зброї США (Replenishment of U. S. weapons stocks або ж PDA – Presidential Drawdown). Всі вони для України безкоштовні, на відміну від ленд-лізу [25].

Представники як української, так і американської влади публічно називали ленд-ліз «запасним» варіантом. Тобто, якщо Конгрес, де в листопаді минулого року Демократична партія США втратила більшість в Палаті представників, відмовиться виділяти кошти з бюджету за трьома першими програмами, то тоді президент Байден зможе використати інструмент передачі озброєння Україні за ленд-лізом.

В тексті закону прямо прописано, що президенту США «надаються розширені повноваження укладати договори з урядом України про надання в оренду або в лізинг оборонних засобів для захисту цивільного населення в Україні від російського військового вторгнення та для інших цілей» [100].

Вважаємо за необхідне представити SWOT-аналіз стратегічного партнерства на лінії Україна-США. Стратегічне партнерство України та США – це складна і багатоаспектна система взаємодії між двома країнами. Вона включає в себе політичний, економічний, військовий, дипломатичний, інформаційний та культурний компоненти. Система визначається взаємозалежністю та взаємовпливом різних факторів і сторін, які спільно працюють для досягнення спільних цілей та забезпечення стабільності в регіоні. Система є динамічною, оскільки впливає на різні сфери життя обох країн, змінюючи їхні відносини в політичному, економічному та військовому планах. Вона стимулює зміни в політичних рішеннях, економічних стратегіях та загальних цінностях країн, сприяючи досягненню спільних цілей.

Аналізуючи стратегічне партнерство на лінії Україна-США, можемо стверджувати, що позитивні чинники, виведені в SWOT-аналізі переважають над негативними. Водночас негативні сторони мають більш виражений стратегічний та довгостроковий геополітичний характер, в той час як позитивні сторони мають вплив на всіх рівнях, що і підтверджується їхнім превалюванням.

3.3 Перспективи подальшого розвитку партнерських зв'язків України з провідними акторами міжнародних відносин

Питання перспектив подальшого розвитку партнерських зв'язків України з провідними акторами міжнародних відносин в умовах Російсько-української війни є важливим і актуальним для подальшої стабілізації та розвитку регіону. Російсько-українська війна триває протягом майже десяти років, і вона має значний вплив на геополітичну ситуацію в Східній Європі та світовий порядок загалом.

Внаслідок широкомасштабної війни Російської Федерації проти України світове товариство об'єднало власні зусилля, аби надати допомогу нашій державі,

щоб протидіяти агресії російських загарбників. Саме тому, вважаємо за необхідне проаналізувати перспективи подальшого розвитку партнерських зв'язків України з провідними державами світу.

Покращення співпраці з Європейським Союзом. Європейський Союз та його члени активно діють на міжнародній арені, спрямовуючи свої зусилля на підтримку світового миру, забезпечення безпеки, підвищення добробуту та врахування інтересів європейських громадян. З метою досягнення цих цілей ЄС приділяє особливу увагу запобіганню та вирішенню конфліктів, розвитку стійких демократій, захисту прав людини, сталому розвитку та сприянню кооперативному та правовому глобальному порядку.

Від самого початку свого незалежного існування Україна активно розглядала різні напрямки свого розвитку. Очевидно, що ці напрямки зазнавали змін залежно від політичних лідерів, які приходили до влади. Проте, концепція вступу до Європейського Союзу поступово здобувала все більше прихильників. У 2014 р. була підписана Угода про асоціацію між Україною з одного боку та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами з іншого боку [73]. 21 лютого 2019 р. набули чинності зміни до Конституції, які закріпили прагнення України стати членом ЄС [32].

Доповнено преамбулу Конституції словами про підтвердження «європейської ідентичності українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України», а статті Основного закону доповнилися словами, щодо повноважень Президента, Верховної Ради, Кабміну належать також забезпечення реалізації курсу на набуття повноправного членства України в ЄС. Незважаючи на те, що перспективи вступу України до Європейського Союзу обіцяли мінімум і можливий процес вступу міг розтягтися на кілька років, з початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації 28 лютого 2022 р. Президент України Володимир Зеленський здійснив підписання заяви на членство України в ЄС.

Вступ України до ЄС буде вагомим стимулом для зростання торгівлі, продовження реформування держави та виходу на якісно інший рівень розвитку нашої держави, оскільки головна перевага вступу до ЄС полягає у можливості виходу

України на один рівень з провідними країнами Європи та прийняття її до об'єднання вільних, економічно розвинутих держав.

На початку березня 2022 р. Європарламент надав рекомендації щодо офіційного кандидатства України на членство до ЄС, а 10 березня Рада ЄС звернулася до Єврокомісії щодо висновку по заявці. Вже у квітні Урсула фон дер Ляєн передала В. Зеленському анкету опитувальника, яка була заповнена українською стороною вже 9 травня 2022 р. Підтримка країн у вступі України до ЄС є надзвичайно важливою. Так, 26 лютого президент Польщі Анджей Дуда виступив за пришвидшений вступ України за прискореною спеціальною процедурою. Також прем'єр-міністри Словенії та Польщі склали план швидкої інтеграції України до ЄС до 2030 р. А прем'єр-міністр Словаччини запропонував Євросоюзу ухвалити створення нового порядку та процедури прийняття до ЄС, яка б стосувалася України. Враховуючи прагнення українського народу, підтримку закордонних партнерів та досягнення країни в боротьбі з окупаційними військами на її території, на нашу думку, вступ України до ЄС є логічним та правильним кроком держави на тлі вибору ціннісних орієнтирів. Перспективи швидкого вступу наразі постійно обговорюються політиками та керівними органами Європейського Союзу, що дозволяє припускати саме такий розвиток подій [26, с. 931].

Уряд України встановив план дій на 2023 р., в якому передбачено ініціювання переговорів про вступ до ЄС та ухвалення законопроектів для реалізації практичних кроків щодо інтеграції до режиму внутрішнього ринку ЄС. Ці заходи сприятимуть подальшому просуванню на шляху до євроінтеграції та збільшенню інтеграції України в європейський простір [7].

Хоча Україна знаходиться на шляху до вступу до Європейського Союзу, проте такий процес є досить складним і повним викликів. Відповідно до цього пропонується визначити ряд проблемних питань вступу України до ЄС, а саме:

1. Корупція та реформи правоохоронних органів. Україна зіштовхується з серйозним проблемним питанням корупції, яка є однією з найбільших перешкод на шляху до європейської інтеграції. Для того, щоб стати членом ЄС, Україна повинна

провести широкомасштабні реформи правоохоронних органів та боротьби з корупцією.

2. Повномасштабна війна. Конфлікт на території України з Російською Федерацією, який почався у 2014 р. та повномасштабно розвився у 2022 році, є однією з найбільших перешкод на шляху до європейської інтеграції.

3. Економічна ситуація. Україна є однією з найбідніших країн в Європі. Низький рівень життя та високий рівень безробіття є серйозною перешкодою на шляху до європейської інтеграції.

4. Недостатня інформованість та підтримка від населення. Багато українців мають обмежене розуміння того, що означає вступ до ЄС та які переваги це може мати для країни. Більшість населення не має достатньої інформації про те, які зміни вимагає вступ до ЄС та як ці зміни можуть вплинути на їхнє повсякденне життя. Крім того, націоналістичні настрої серед деяких груп населення можуть спричинити опір вступу до ЄС [75, с. 59-61].

5. Геополітичні чинники. Попри те, що більшість країн ЄС підтримують українську інтеграцію, все ж існує ряд країн, які досить скептично та навіть вороже ставляться до українського вступу до ЄС через різні геополітичні інтереси та сприятливі відносини з Російською Федерацією.

6. Соціальні питання. Україна має велику кількість внутрішньо переміщених осіб та біженців, що створює проблемні питання з їх інтеграцією в суспільство та може мати негативний вплив на соціальну стабільність. Крім того, існує проблемне питання щодо прав меншин, включаючи права національних меншин та ЛГБТ-спільноти.

7. Мовні та культурні питання становлять ще одну перешкоду на шляху вступу України до ЄС. Це пов'язано з тим, що українська мова є однією з головних мов країни, але в той же час на території України проживає багато людей, які говорять різними мовами, зокрема, російською. Це може призвести до труднощів у здійсненні мовної політики та збереженні мовної та культурної різноманітності [75, с. 65-68].

Україна продовжує здійснювати реформи та зміцнювати свої партнерські відносини з країнами ЄС, зокрема у сферах економіки, права, боротьби з корупцією

та забезпечення прав людини. Повномасштабна збройна агресія РФ стала катализатором багатьох політичних процесів. Рішення про надання статусу кандидата стало визнанням Євросоюзу прогресу, якого досягла Україна в побудові демократичних інституцій, розбудові сучасної європейської держави. Це було історичне геополітичне рішення для майбутнього самого ЄС [7].

Політичні переваги вступу України до ЄС включають:

1. Підвищення міжнародної репутації та престижу країни. Членство дасть Україні можливість брати участь у міжнародних дискусіях та приймати важливі рішення разом з іншими країнами ЄС. Це збільшить рівень впливу України на міжнародній арені.

2. Підтримка європейських цінностей та демократичних принципів. Вступ до ЄС допоможе Україні у підтримці демократичних принципів та розвитку прав людини, а також допоможе нашій державі зрозуміти та впроваджувати європейські стандарти у політиці та громадському житті.

3. Політична та економічна стабільність. Членство забезпечить Україні підтримку стабільності та безпеки на рівні Європейського Союзу, що дозволить зосередитися на економічному розвитку та покращенні рівня життя населення.

4. Зміцнення внутрішньої політики. Вступ до ЄС вимагає від країни реформування системи управління, боротьбу з корупцією та забезпечення прав людини. Це може допомогти Україні зміцнити свою внутрішню політику та зробити її більш стійкою до зовнішніх викликів [13, с. 1136; 26, с. 932].

Отже, вступ України до ЄС може принести значні переваги у політичному аспекті, збільшити міжнародний вплив нашої держави та сприяти впровадженню й удосконаленню демократичних принципів та стандартів прав людини.

Станом на жовтень 2023 р. відомо, що Європейський Союз готується розпочати переговори про вступ України до ЄС, офіційно про це мають оголосити вже у грудні. Про це пише Politico з посиланням на трьох дипломатів, обізнаних про ці плани. Після прийняття українського звіту про виконану роботу комісія зробить заяву, в якій державам-членам буде «дуже важко не сказати «так». Переговори дозволять провести

на грудневому саміті, навіть якщо Україна ще не виконає всі сім умов, а правова база не буде остаточно сформована [22].

Вступ України в НАТО. Протягом тижня після початку нового етапу в Російсько-українській війні на екстреній спеціальній сесії та відповідно до резолюції 377 (V) 1950 р. «Єдність заради миру» 2 березня 2022 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію ES-11/1 під назвою «Агресія проти України» з вимогою, щоб «Російська Федерація негайно, повністю та беззастережно вивела всі свої збройні сили з території України у її міжнародно визнаних кордонах» та рішуче засудила агресію Росії проти України [92, с. 58-59]. Більшість держав-членів ОБСЄ проголосувала «за», у тому числі багато держав колишнього Радянського Союзу. Російське вторгнення в Україну катастрофічним чином погіршило безпекову ситуацію в Європі та нагадало європейським країнам про важливість НАТО як головної організації колективної оборони для безпеки Європи. Об'єднавшись у боротьбі з агресором, члени НАТО почали зміцнювати власну оборону та матеріально підтримувати Україну.

Таким чином, альянс довів свою цінність у сприянні колективному прийняттю рішень, забезпеченні форуму для обміну інформацією та розвідданими, мобілізації інституційних ресурсів і координації двосторонньої діяльності своїх членів. Однак усередині Альянсу важко досягти консенсусу щодо таких питань, як ведення війни та якими мають бути найближчі та довгострокові цілі НАТО. У результаті Франція та Німеччина, зокрема, зайняли позиції, які частково відрізняються від позицій Сполучених Штатів Америки, Великої Британії та багатьох східноєвропейських союзників. Співробітництво із НАТО, найсильнішою міжнародною військово-політичною організацією, є одним з найважливіших складників зовнішньополітичної діяльності України на сучасному етапі, що дає реальну та ефективну можливість висвітлювати та протидіяти загрозам безпеці України на міжнародній арені. Стратегічною метою України залишається збереження територіальної цілісності та національної безпеки шляхом приєднання до євроатлантичного військово-політичного блоку. Реалізації цих прагнень, безперечно, сприяла низка законодавчих ініціатив української влади за останні кілька років: відмова від статусу позаблокових

держав, закріплення євроатлантичного вектора розвитку держави на рівні Основного Закону України. Так, у Конституції України в розділі V, статті 102 зазначено, що «Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору» [32].

Внаслідок російської загрози, яка вочевидь буде зберігатися навіть після закінчення цієї війни, Україні необхідно вжити заходів для зміцнення безпеки країни, у тому числі стати повноправним членом НАТО. Членство України в Організації Північноатлантичного договору виступає ключовим фактором стримування агресивних загарбницьких планів Росії, відповідно, і військова, ресурсна, технологічна та інформаційна підтримка НАТО також стане однією із надійних гарантій безпеки України [109]. Приєднання України до НАТО, сприятиме не лише Україні, але й Альянсу з точки зору його розширення і величезного підсилення його військової сили за рахунок ЗСУ, що мають величезний бойовий досвід, який вже перевищив досвід європейських армій [109].

Окрім очевидної та величезної користі для безпеки України, НАТО як організація отримає від прийняття України в повноправні члени Організації неймовірне стратегічне, військове і матеріально-ресурсне підсилення, що можна описати декількома такими аспектами.

По-перше, об'єднані сили НАТО отримають надзвичайно потужну і добре навчену українську армію з величезним бойовим досвідом, відсутністю страху перед агресором і мотивацією на його знищення.

По-друге, величезні обсяги військової допомоги від Європи і програма ленд-лізу від США в найближчому майбутньому повністю переведуть Збройні сили України на стандарти НАТО у військовому, матеріально-технічному, логістичному, розвідувальному та багатьох інших аспектах. Абсолютно логічно, що величезна кількість озброєнь і ресурсів, переданих Україні часто на безоплатній основі, мають бути інтегровані у систему європейської безпеки. В протилежному випадку таке масштабне і коштовне переозброєння України втрачає стратегічний сенс для Заходу. Схожа ситуація мала місце із вступом до організації Фінляндії і Швеції, чії армії

відповідали стандартам НАТО майже повністю, що зробило процедуру їх вступу до НАТО без обов'язкового етапу ПДЧ та інтеграцію цих країн швидкими та майже безпроблемними [15]. У цьому зв'язку важливою та актуальною для України є заява очільниці посольства США в Україні Крістіни Квін 16 травня 2022 р. про те, що наша країна може так само швидко «обійти» на шляху до вступу в НАТО етап ПДЧ за прикладом Фінляндії та Швеції: «Що стосується можливості вступу Фінляндії без ПДЧ, то План дій щодо членства ніколи не був юридичною вимогою для приєднання до НАТО, а отже, Україна також може вступити до Альянсу без ПДЧ. ПДЧ – це механізм, який дозволяє державі-члену досягнути вимог для сумісності, і якщо якась держава вже відповідає усім вимогам – План дій щодо членства стає непотрібним» [72].

По-третє, у випадку вступу України в НАТО Європа отримає між своїми кордонами і Росією надзвичайно потужний форпост у вигляді військового потенціалу ЗСУ, який Росія не може подолати навіть зараз, коли Україна ще не є членом НАТО. Україна вже фактично інтегрована у систему НАТО і майже озброєна за стандартами НАТО та може мати, за словами Ольги Стефанішиної, віце-прем'єрки з європейської та євроатлантичної інтеграції, «вікно для вступу до НАТО ще до завершення війни з Росією» [66]. Таким чином, Україна може стати непрохідною фортецею для Росії, що фактично зводить нанівець доктрину сухопутної атаки на Європу з боку РФ.

По-четверте, нещодавній досвід майже «миттєвого» приєднання до НАТО традиційно нейтральної Фінляндії ставить під сумнів дискусії про те, що це неможливо у випадку з Україною. Російська риторика про «небезпечну близькість баз НАТО» до її кордонів активно використовувалась тільки у випадку з Україною. Наприклад, завдяки вступу Фінляндії кордони НАТО наблизились майже впритул до «другої столиці» Росії Санкт-Петербурга, однак президент Російської Федерації публічно заявив, що це не є загрозою для нього [40, с. 67].

Наприкінці вересня 2022 р. було оголошено про подачу Україною заявки на вступ до НАТО. Варто нагадати, що «заявка» про вступ до НАТО не має юридичного значення. Процедура вступу до НАТО (на відміну від ЄС) взагалі не передбачає потреби подавати заявку. Процедура приєднання до Альянсу потребує передусім

консенсусу серед союзників і запрошення країні-аспіранту. Відповідно до Вашингтонського договору (стаття 10) ініціатором розширення є сам Альянс. Важливо, що держава на політичному рівні прагне членства й Альянсу про це відомо. Варто зауважити, Київ звернувся до НАТО у момент, коли прихильність інтеграції до Альянсу серед українців сягнула 83% [75, с. 97-99]. Втім немає і заборони зробити такий символічний крок, який здійснила Україна. Україна подала власну заявку фактично без консультацій з Альянсом. Відповідно реакція союзників була доволі стриманою. Генсек НАТО Єнс Столтенберг та держсекретар США Ентоні Блінкен черговий раз повторили, що «двері НАТО відчинені для України», але констатували, що пріоритетом є допомога Україні в опорі російській навалі [110].

У березні 2023 р. Президент В. Зеленський заявив, що Україна добиватиметься гарантій безпеки від НАТО ще до вступу до Північноатлантичного альянсу, і саме досягненню таких гарантій буде присвячено роботу української делегації на Вільнюському саміті НАТО. Саме такі гарантії отримали Фінляндія та Швеція, коли заявили про свою готовність приєднатися до НАТО. Для вступу України до організації потрібна підтримка всіх її учасників, тобто 31 країни. Заступник генсека НАТО Мірча Джоане 3 червня 2023 р. заявив, що союзники не мають консенсусу щодо вступу України. Проте він підкреслив, що Україна зараз ближче до Альянсу та західних демократій, ніж будь-коли [29].

На позачерговому засіданні Комісії Україна-НАТО на початку червня 2023 р. союзники підкреслили важливість негайної, середньострокової та довгострокової підтримки України. Це стосується не лише подолання наслідків катастрофи від руйнацій після підриву дамби Каховської ГЕС, а й надалі. Євроатлантичний координаційний центр реагування на стихійні лиха НАТО (EADRCC) отримав докладний список найнагальніших потреб України та вже надає критично важливу допомогу [23].

У жовтні 2023 р. під час засідання Контактної групи з питань оборони України «Рамштайн-16» Генеральний секретар НАТО Єнс Столтенберг заявив, що усі члени НАТО зголосилися на майбутній вступ України. Крім того, нині союзники мають запобігти використанню Росією зими як зброї у війні. За словами Столтенберга, ЗСУ

перевищили всі очікування і відбили 50% території, яку захопила Росія з лютого 2022 р. Він додав, що Росія стала значно слабшою у військовому й економічному сенсі, ізольована політично, але немає жодних ознак, що президент країни відмовився від своїх амбіцій. На саміті НАТО у Вільнюсі насамперед зняли потребу у ПДЧ та ввели програму, щоб досягти повної оперативної сумісності українських Збройних сил з силами Альянсу [76].

Отже, війна внесла суттєві корективи в євроінтеграційний процес. Змінилися погляди західних країн на причини негараздів у наявному світовому порядку та підходи до впровадження засад нового світоустрою, на роль і місце у цьому НАТО, ЄС й України. Змінилися внутрішні умови в Україні. Остаточно підтверджена євроатлантична орієнтація її зовнішньополітичного курсу, значно зросла мотивація його підтримки з боку суспільства. Безпрецедентна допомога Україні з боку західних партнерів дозволяє їй у найкоротші терміни перейти на стандарти НАТО та ЄС. Успішне виконання Україною вимог, пов'язаних з наданням їй статусу кандидата на членство в ЄС, сприятиме реалізації Розділу 1 стандартного Плану дій з набуття членства в НАТО. З урахуванням усього цього претензії України на прискорене набуття членства в цих організаціях мають непогані перспективи. До того ж Україна – в безпековому плані – йде до членства в НАТО та ЄС не з пустими руками. Набуті нею оборонні спроможності та досвід протистояння з набагато потужнішим противником можуть бути з успіхом використані НАТО та ЄС для вдосконалення своїх стандартів і зміцнення безпекових потенціалів.

ВИСНОВКИ

Основні висновки дослідження та розроблені автором рекомендації полягають у наступному:

1. Історія свідчить, що війна є природним явищем. Проте людство у процесі взаємодії продемонструвало здатність не тільки до ворожнечі, але й до інституціоналізованої співпраці. Глобалізаційні процеси посилили необхідність взаємодії та обміну знаннями і ресурсами між різними культурами та цивілізаціями, роблячи міжнародне партнерство необхідним елементом розвитку сучасного світу. Міжнародне партнерство стало важливим механізмом співпраці між країнами, організаціями та експертами для досягнення глобальних цілей та подолання глобальних викликів. Міжнародне партнерство – це складний механізм міжнародної співпраці, що ґрунтується на угодах, домовленостях і взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин, такими як країни, міжнародні організації та неурядові структури, з метою спільного досягнення конкретних цілей, вирішення комплексних проблем, а також забезпечення сталого розвитку на міжнародному рівні.

Міжнародне партнерство охоплює різноманітні аспекти, зокрема економічну співпрацю, політичні зв'язки, культурний обмін, спільні вирішення глобальних проблем тощо. Його сутність полягає в поєднанні інтересів та ресурсів різних суб'єктів з метою досягнення спільних цілей, які вимагають координації та спільних зусиль на міжнародному рівні.

Міжнародне партнерство стає надзвичайно важливим у сучасному світі, оскільки багато проблем і викликів, з якими зіштовхується світова спільнота, вимагають глобального підходу та спільних рішень. Воно відображає зміну природи міжнародних відносин, де співпраця та взаємодія стають необхідністю для забезпечення стабільності та сталого розвитку у всесвітньому масштабі.

Види міжнародного партнерства можна класифікувати наступним чином:

Двостороннє партнерство. Це взаємодія між двома країнами, де кожна сторона працює на користь спільних інтересів та обмінюється ресурсами, технологіями, інформацією тощо.

Багатостороннє партнерство. В цьому випадку багато країн об'єднуються для спільного вирішення глобальних викликів, таких як зміна клімату, торгівля, безпека, гуманітарна допомога та інші аспекти міжнародних справ.

Регіональне партнерство. Країни одного регіону об'єднуються для розв'язання спільних проблем та підтримки стабільності та розвитку в своєму регіоні.

Глобальне партнерство. Це форма міжнародного співробітництва, яка охоплює країни з усього світу та орієнтована на вирішення найбільших світових проблем, таких як боротьба зі зброєю масового знищення, збереження навколишнього середовища та інші.

Кожен вид міжнародного партнерства має свої особливості та цілі, але загальна мета полягає в спільному зусиллі для досягнення стабільності, розвитку та миру в світі.

2. Світовий досвід у розбудові інституту партнерства має глибокі історичні корені, які можна прослідкувати в різних культурах та епохах. Сьогодні партнерство та співпраця містять у собі різноманітні форми, такі як міжнародні договори, торговельні угоди, альянси, транснаціональні корпорації та глобальні неурядові організації. Цей інститут став ключовим для забезпечення міжнародного миру, безпеки, торгівлі та спільного розвитку, відзначаючи важливу роль партнерства в сучасному світовому порядку.

Стратегічне партнерство між США та Великою Британією – це важливий міжнародний союз, який базується на глибоких історичних коріннях та спільних цінностях. Він виник під час Другої світової війни та продовжує розвиватися. Сучасність цього партнерства включає розвідувальне співробітництво, тісні торговельні зв'язки, спільну оборону через членство в НАТО, дипломатичну співпрацю і спільне вирішення міжнародних проблем. Цей союз залишається важливим фактором стабільності та безпеки у світі.

Розвиток партнерства між країнами-учасницями Європейського Союзу є складним та різнобічним процесом, що охоплює глибоку інтеграцію у численних аспектах, таких як економічна співпраця, політична узгодженість, обмін культурними цінностями, регіональні ініціативи та справи безпеки. Ця взаємодія, спрямована на

спільний розвиток та сприяння миру та стабільності, об'єднує країни з різним ступенем залученості до різних аспектів європейської інтеграції. Важливим аспектом є спільна робота в рамках регіональних ініціатив та форумів для забезпечення мирного співіснування і вирішення проблем. Партнерство між учасниками ЄС є важливою складовою стабільності та розвитку в Європі та далеко за її межами.

Стратегічна взаємодія між країнами Азійського континенту є важливим аспектом світової політики та міжнародних відносин, оскільки цей регіон населяє понад половину світового населення та має значущий вплив на глобальну економіку, політику та безпеку. Стратегічна взаємодія охоплює країни з різними політичними, культурними та економічними системами, які працюють разом для вирішення важливих глобальних викликів. Однією з ключових ініціатив є створення Азійського Союзу, аналогу Європейському Союзу, що спрямований на поглиблення економічних, політичних та соціокультурних зв'язків між країнами Азії. Стратегічна взаємодія між країнами Азійського континенту важлива для забезпечення миру, стабільності та процвітання в регіоні та впливу на глобальні справи. Розширення та поглиблення цього співробітництва може допомогти вирішити важливі глобальні проблеми, такі як зміна клімату, економічна інтеграція, енергетична безпека та інші.

3. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України посилила турбулентність у міжнародних відносинах й спричинила кардинальний зсув у європейській безпеці. Для України боротьба проти російської окупації – це екзистенційна війна, перемога у якій визначається національною стійкістю та міжнародною солідарністю з Україною. Партнерська допомога країн Європейського Союзу Україні в умовах Російсько-української війни являє собою складну систему інтегрованих підходів, які включають політичну, військову, економічну, фінансову та соціокультурну допомогу.

Політична допомога. ЄС надає Україні значну політичну підтримку в формі консультацій та рад для зміцнення демократії і правової держави. Ця допомога включає в себе підтримку антикорупційних реформ, реформування судової системи та створення механізмів для забезпечення транспарентності та ефективності в управлінні.

Військова допомога. Україна отримує важливу військову допомогу від ЄС у вигляді навчань, забезпечення військової техніки та інших ресурсів для зміцнення обороноздатності. Ця допомога спрямована на захист суверенітету України та забезпечення безпеки в регіоні Східної Європи.

Фінансова допомога. ЄС надає Україні фінансову підтримку, включаючи макрофінансову допомогу та програми розвитку. Ця допомога сприяє стабілізації економіки та підтримує реформи в господарстві. Крім того, Україна користується підтримкою у сфері торгівлі, що допомагає розширити доступ до європейського ринку та підтримує економічну інтеграцію.

Соціокультурна допомога. Партнерська допомога ЄС також охоплює соціокультурні і громадянські ініціативи. Це включає проекти, спрямовані на підтримку освіти, медичної допомоги та розвитку громадського сектору.

Партнерська допомога ЄС в умовах конфлікту з Росією відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності та безпеки України, а також у сприянні її політичному та економічному розвитку. Відкрита співпраця та підтримка з боку ЄС сприяють подоланню викликів, які виникають в умовах конфлікту, та сприяють встановленню миру і стабільності в регіоні.

Партнерство між Україною і Сполученими Штатами стало ключовим елементом в контексті Російсько-української війни, впливаючи на різні аспекти політики, безпеки та розвитку обох країн.

По-перше, США надають Україні значну підтримку на політичному рівні, визнавши бажання нашої держави стати демократичною та незалежною державою. Ця підтримка включає в себе активну допомогу у впровадженні реформ, вдосконаленні громадянського суспільства та боротьбі з корупцією.

По-друге, військова співпраця між обома країнами є важливою складовою двосторонніх відносин. Сполучені Штати надають Україні допомогу у зміцненні її обороноздатності, включаючи надання військового обладнання та навчання українських військових.

По-третє, фінансова підтримка від Сполучених Штатів є важливою для стабілізації української економіки та підтримки її реформ. Макрофінансова допомога та інвестиції сприяють зменшенню економічних викликів, спричинених війною.

По-четверте, партнерство між Україною та Сполученими Штатами має важливе геополітичне значення. Воно сприяє зміцненню демократії та правової держави в регіоні, підтримує глобальну стабільність та визначає курс для інших країн, які прагнуть демократичного розвитку.

По-п'яте, це партнерство підкреслює важливість підтримки країн, які зіштовхуються з агресією та викликами безпеки. Воно демонструє солідарність між державами та підтримку міжнародних прав та принципів. Україна та США разом працюють над подоланням викликів та зміцненням світового порядку.

Отже, міжнародна допомога важлива в контексті Російсько-української війни, оскільки вона сприяє забезпеченню життєво важливих ресурсів, медичної допомоги та військової підтримки для України. Це допомагає стримувати російську агресію та забезпечувати гуманітарний захист населення.

4. Налагодження партнерських відносин України на міжнародній арені в контексті Російсько-української війни представляє собою складний та багаторівневий процес, в якому важливість наступних стратегічних шляхів важко переоцінити:

Дипломатична ініціатива та міжнародна співпраця. Україна повинна активно взаємодіяти з міжнародними партнерами, використовуючи дипломатичні механізми для досягнення миру та сприяння вирішенню конфлікту.

Міжнародні організації та міжнародне право. Участь України у міжнародних організаціях та використання міжнародного права для захисту своїх інтересів та територіальної цілісності відіграють важливу роль в налагодженні відносин з передовими країнами сучасності.

Гуманітарна діяльність і міжнародна підтримка. Забезпечення гуманітарної допомоги, включаючи медичну та соціальну допомогу, сприяє покращенню гуманітарної ситуації та підвищенню підтримки від міжнародних партнерів.

Інформаційна війна та глобальне сприйняття. Управління інформаційними ресурсами та ведення інформаційної кампанії для формування глобального

сприйняття конфлікту грають важливу роль в налагодженні багатосторонніх відносин.

Економічна стратегія та торговельні відносини. Україна повинна розробити і реалізувати стратегію залучення інвестицій та розвитку торговельних відносин з іншими країнами для підтримки економічної стійкості та національного розвитку.

Ці шляхи спільно працюють у системі для забезпечення налагодження партнерських відносин України на міжнародній арені в умовах Російсько-української війни, здійснюючи глибокий вплив на політичну, економічну і соціокультурну динаміку країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Американський ленд-ліз для України закінчився, так і не почавшись. Чому він не запрацював. *BBC News Україна* : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c4n5p6pgengo> (дата звернення: 01.10.2023).
2. Асоціація держав Південно-Східної Азії. *ASEAN Main Portal* : веб-сайт. URL: <http://www.asean.org> (дата звернення: 01.10.2023).
3. Балійська угода 1976 року. *ASEAN Main Portal* : веб-сайт. URL: <https://asean.org/the-declaration-of-asean-concord-bali-indonesia-24-february-1976> (дата звернення: 01.10.2023).
4. Бангкокська декларація 1967 року. *ASEAN Main Portal* : веб-сайт. URL: <https://agreement.asean.org/media/download/20140117154159.pdf> (дата звернення: 01.10.2023).
5. Безпека Східного партнерства: які перспективи відкриті для України. *Європейська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.euointegration.com.ua/rus/articles/2021/03/5/7120304/> (дата звернення: 02.10.2023).
6. Бійці ДШВ почали використовувати британські бронемашини Wolfhound. *Мілітарний* : веб-сайт. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/bijtsi-dshv-pochaly-vykorystovuvaty-brytanski-bronemashyny-wolfhound/> (дата звернення: 29.09.2023).
7. Богдан Т. Євроінтеграція: кризь терени до зірок. *LB.ua* : веб-сайт. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/549521_ievrointegratsiya_kriz_tereni.html (дата звернення: 20.09.2023).
8. Відносини між Британією та США – чи вони особливі? *IvyPanda* : веб-сайт. URL: <https://ivypanda.com/essays/special-relationship-between-uk-and-us/> (дата звернення: 20.09.2023).
9. Військова допомога для України. *Посольство Федеративної Республіки Німеччина* : офіційний сайт : веб-сайт. URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/aktuelles/-/2549080> (дата звернення: 20.09.2023).

10. Військова допомога ЄС Україні сягнула €25 мільярдів. *Укрінформ* : веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3768544-vijskova-dopomoga-es-ukraini-sagnula-25-milardiv-borrel.html> (дата звернення: 21.09.2023).
11. Войтович О. І. Англо-американські «особливі відносини». *Proceedings of the 10th International scientific and practical conference «Scientific research in the modern world». Political Sciences*. Canada, 2023. С. 127-133.
12. Володіна М. О. Розвиток «особливого партнерства» США та Великої Британії після закінчення «холодної війни». *Історичні і політологічні дослідження*. № 2 (50), 2012. С. 232-241.
13. Голованова Е. Ю., Коношенко О. Я. Донори України під час війни 2022 року. *Ресурсно-орієнтоване навчання в «3D»: доступність, діалог, динаміка : зб. тез доповідей III Міжнар. наук.-практ. інтернет-конференції*. Полтава : ПУЕТ, 2023. С. 1133-1137.
14. Городня Н. АСЕАН: створення й етапи розвитку. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*. Вип. 10, 2010. С. 7-10.
15. Двері НАТО відкриваються: що змінює для України вступ Фінляндії та Швеції до Альянсу. *Європейська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2022/05/17/7139534/> (дата звернення: 07.09.2023).
16. Джус О. А. Військово-політичне партнерство як інтегральний напрямок військового співробітництва. *Грані*. Серія Політологія. Вип. 21 (2), 2018. С. 121-127.
17. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення 23.09.2023).
18. Договір про функціонування Європейського Союзу. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text (дата звернення 23.09.2023).
19. Допомога ЄС Україні. *Європейська комісія* : веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/stronger-europe-world/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine_uk/ (дата звернення 23.09.2023).

20. Європейське право: право Європейського союзу: у чотирьох книгах / Муравйов В.І., Шпакович О.М., Лисенко О.М., Святун О.В. Київ: Ін Юре, 2015. 312 с.
21. Європейські дослідження: навч. посіб. / В.А. Манжола, В.В. Копійка, О.І. Шнирков та ін.; за ред. В.А. Манжолі. Київ: Либідь, 2008. 510 с.
22. Євросоюз готується оголосити про початок переговорів із Україною. *Уніан – інформаційне агентство* : веб-сайт. URL: <https://www.unian.ua/politics/ukrajina-v-yes-koli-pochnutsya-peregovori-12414102.html> (дата звернення 01.10.2023).
23. Журнал Україна до НАТО. *Ukraine to NATO* : веб-сайт. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/> (дата звернення 01.10.2023).
24. Закон про підтримку цивільного населення України. Сейм Латвійської Республіки. *Likumi.lv* : веб-сайт. URL: https://likumi.lv/wwwraksti/LIKUMI/TULKOJUMI_UA/UKR_ATBALSTA_LIKUMS.PDF (дата звернення 30.09.2023).
25. Закон США про ленд-ліз: що це та яке значення програма матиме для України. *Слово і діло* : веб-сайт. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/09/stattja/polityka/zakon-ssha-pro-lend-liz-ce-ta-yake-znachennya-prohrama-matyme-ukrayiny> (дата звернення 30.09.2023).
26. Залізко А. О., Гречко Я. В. Перспективи вступу України до ЄС. *Proceedings of the 12th International scientific and practical conference «International scientific innovations in human life». Legal Sciences*. United Kingdom, 2022. С. 930-933.
27. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu/zviti-pro-vikonannya-ugodi-pro-asociaciyu> (дата звернення 01.10.2023).
28. Івасечко О. Загрози миру та безпеці в регіоні Східного Партнерства за даними «Normandy Index» у 2021 році: кейс України. *Актуальні питання розвитку суспільних наук у XXI столітті: матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* Львів: Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2021. С. 130-133.

29. Київ: Вступ України до НАТО підтримали 20 країн. *Deutsche Welle* : веб-сайт. URL: [https://www.dw.com/uk/kiiiv-vstup-ukraini-do-nato-pidtrimali-20-krain/a-65883465?fbclid=IwAR0uwPh-
duiZJc36mRkFMB72Da%209XmY8S04fdvZw9CgdHIRIFQZ372aODCh0](https://www.dw.com/uk/kiiiv-vstup-ukraini-do-nato-pidtrimali-20-krain/a-65883465?fbclid=IwAR0uwPh-
duiZJc36mRkFMB72Da%209XmY8S04fdvZw9CgdHIRIFQZ372aODCh0) (дата звернення 24.09.2023).
30. Клименко Ю. А. Військово-політичне союзницьке співробітництво як чинник геополітичної стабілізації в Європі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04. Київ, 2011. 20 с.
31. Козик В. В., Панкова А. А., Григор'єва О. Ю., Босик А. О. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини. Практикум : навч. посіб. Київ : Вікар, 2003. 368 с.
32. Конституція України. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 28.09.2023).
33. Латвія підтримує Україну. *Ministru kabinets Latvijas* : веб-сайт. URL: <https://www.mk.gov.lv/lv/latviya-pidtrimue-ukrainu> (дата звернення 28.09.2023).
34. Левик Б. Геополітика нових незалежних держав Центральної Азії в пострадянський період. *Історія*. Вип. 2 (128). Схід, 2014. С. 85-91.
35. Лезіна А. В., Андрійшина А. В. Актуальні напрями стратегічного партнерства України. *Стратегічні імперативи сучасного менеджменту: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конференції*. Київ: КНЕУ, 2020. С. 149-151.
36. Лисицин Е. Стратегічне партнерство – поняття сучасне. № 2. Віче, 1999. С. 29-43.
37. Максак Г. Нові оборонні рубежі ЄС: перспективи для України. *Українська призма* : веб-сайт. URL: <http://prismua.org/123058635-2/> (дата звернення 27.09.2023).
38. Мальшина К. В., Язбец М. Досвід словенсько-турецького стратегічного партнерства для України. Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: зб. наук. праць. Київ: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2015. С. 78-84.

39. Манжола В. А. Європейська безпека та Україна. Серія Міжнародна. № 6. Київ: Знання, 2010. 85 с.
40. Маруховський О. О. Вступ України до НАТО як основа формування європейської системи колективної безпеки. *Політикус : наук. журнал. Спецвипуск*, 2022. С. 65-71.
41. Мінгазутдінов І., Мінгазутдінова Г. Виклики та загрози безпеці країн Центральної Азії у зв'язку з російською анексією Криму 2014 року. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 130, 2017. С. 13-23.
42. Менько Т. С. Міжнародні відносини як складова культурної політики України на сучасному етапі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. № 2, 2017. С. 52-55.
43. Окладна М. Г., Перевалова Л. В., Генкул Ю. В. Гуманітарна дипломатія: історія становлення та сучасність. *Актуальні питання цивільного, міжнародного та права ЄС. Серія Право та інноваційне суспільство*. № 2 (17), 2021. С. 43-49.
44. Олійник О. В. Еволюція сутності американо-британських «особливих» відносин. *Зб. наук. праць «Політологічні студії»*. Вип. 1, 2010. С. 42-51.
45. Орлова О. О. Перспективи вступу України до Європейського Союзу. Право і суспільство. Серія Цивілістика. № 2, Т. 2, 2023. С. 49-54.
46. Парахонський Б., Яворська Г. Стратегічне партнерство України: аналітична записка. *НІСД: Національний інститут стратегічних досліджень* : веб-сайт. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/600/> (дата звернення: 10.10.2023).
47. Перепелиця Г. Як жити, відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин. *Політика і час*. № 4, 2002. С. 50-65.
48. Пик С. М. Особливі відносини США і Великобританії: сутність, еволюція, сучасний стан : дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.04. Львів, 2004. 218 с.
49. Пик С. М. США–Велика Британія: «особливі відносини». Київ: Знання, 2006. 283 с.

50. Підгурська І. Особливості формування міжнародних партнерських відносин у сучасній світовій економіці. *Галицький економічний вісник. Серія Світова економіка й міжнародні економічні відносини*. № 1 (26), 2010. С. 5–11.
51. План відновлення України. *Ukraine Recovery Conference* : веб-сайт. URL: <https://ua.urc-international.com/plan-vidnovlennya-ukrayini> (дата звернення 02.10.2023).
52. Політологія: підручник для студентів ВНЗ / за ред. О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенка. Київ : ВЦ «Академія», 2003. 528 с.
53. Польська військова допомога Україні: бронетехніка, авіація, боєприпаси. *Мілітарний* : веб-сайт. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/polska-vijskova-dopomoga-ukrayini-bronetehnika-aviatsiya-boyeprypasy/> (дата звернення 02.10.2023).
54. Польща, Естонія, США та ще 17 країн, які найбільше допомагають під час війни. Рейтинг друзів України від Forbes. *Forbes Ukraine* : веб-сайт. URL: <https://forbes.ua/inside/polshcha-estoniya-ssha-ta-shche-17-krain-yaki-naybilshe-dopomagayut-pid-chas-viyni-reyting-druziv-ukraini-vid-forbes-24082022-7895> (дата звернення 02.10.2023).
55. Потехін О., Клименко Ю. Геополітика проти безпеки: союзницьке стримування агресії в Європі ХХ – початку ХХІ ст. Київ : Дух і літера, 2023. 552 с.
56. Програма ЄС «Горизонт Європа» 2021-2027. *Дія. Бізнес* : веб-сайт. URL: <https://business.diaa.gov.ua/horizon-europe> (дата звернення: 26.10.2023).
57. Рахман М. С., Сокирко Б. М. Країни АСЕАН у фокусі пріоритетних ринків України. *Проблеми економіки. Серія Світова економіка та міжнародні відносини*. Вип. 3 (45), 2020. С. 25-33.
58. Решота О. А. Становлення внутрішнього ринку Європейського Союзу : передумови та особливості. *Науковий вісник «Демократичне врядування»*. Вип. 9, 2012. 10 с.
59. Ржевська Н. Ф. Стратегічні прогнози щодо перспектив стратегічного партнерства для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин* : зб. наук. праць. Вип. 137. КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. С. 4-12.

60. Романенко Є. О. Закон про ленд-ліз для України – як один із механізмів державного регулювання у сфері військово-промислової політики. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 1 (1), 2022. С. 84-94.

61. Седляр Ю., Кравченко Н. Міждержавне співробітництво: концептуальні засади дослідження та підходи до класифікації. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe* : електр. наук.-практ. журнал. № 3. Одеса, 2017. С. 72–76.

62. Сидорук Т., Шуляк А., Павлюк В. Трансформації в архітектурі європейської безпеки під впливом Російсько-української війни. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Розділ 1. Міжнародні відносини*. № 3 (14), 2022. С. 60-72.

63. Солдатова Д. Л. Вrexit та особливі відносини між США та Великою Британією. *Вісник студ. наук. товариства ДонНУ ім. Василя Стуса*. Т. 2. Вип. 14. Вінниця, 2022. С. 62-65.

64. Співробітництво у воєнно-політичній, військовій та військово-технічній сферах. *Представництво України при Європейському Союзі* : веб-сайт. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/spivpracya-ukrayina-yes-u-sferi-zovnishnoyi-politiki-i-bezpeki/spivpracya-ukrayina-yes-u-ramkah-spilnoyi-politiki-bezpeki-i-oboroni> (дата звернення 02.10.2023).

65. Статут АСЕАН. *Association of Southeast Asian Nations* : веб-сайт. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> (дата звернення 05.09.2023).

66. Стефанішина: Вікно для вступу України до НАТО може відкритися ще до завершення війни з Росією. *Європейська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/interview/2022/08/29/7145770/> (дата звернення: 09.09.2023).

67. Технології сучасних міжнародних відносин: колективна монографія / І. В. Іщенко, О. Ю. Висоцький, В. О. Пермінов та ін.; за заг. ред. професора І. В. Іщенка. Дніпро : ТОВ «Акцент ПП», 2021. 292 с.

68. Торгівельна політика: порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України *acquis communautaire* Європейського Союзу. Київ : Державний департамент з питань адаптації законодавства, 2009. 140 с.

69. Трансатлантичні відносини 70-х рр. XX ст. *Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського* : веб-сайт. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzvdpu_ist/2008_13/inwi%20secii/transatlantuc hni%20vidnosunu.pdf (дата звернення 10.09.2023).

70. Турчин Я., Івасечко О., Цебенко О., Сухорольська І., Рослонь Д. Перспективи розвитку ініціативи ЄС «Східне партнерство» в умовах геополітичних викликів: монографія. Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2022. 224 с.

71. У Генштабі розповіли про озброєння, яке ЗСУ невдовзі отримають від Великої Британії. *NewsWeek* : веб-сайт. URL: <https://nw.com.ua/politics/u-genshtabi-rozpovily-pro-ozbroyennya-yake-zsu-nevdovzi-otrymayut-vid-velykoyi-brytaniyi/> (дата звернення: 07.08.2023).

72. У США вважають, що Україна може «обійти» ПДЧ на шляху до НАТО, як Фінляндія та Швеція. *Європейська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/16/7139472/> (дата звернення: 09.09.2023).

73. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. *Верховна Рада України* : веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення 01.09.2023).

74. Україна в безпековій політиці США. Аналітична записка. *НІСД: Національний інститут стратегічних досліджень* : веб-сайт. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/ukraina-v-bezpekoviyy-politici-ssha-analichna-zapiska> (дата звернення 05.09.2023).

75. Україна і Європейський Союз: шлях до сталого розвитку: зб. наук. статей за матеріалами V наук.-практ. конф. з європейського права / редкол.: Д. В. Лученко, І. В. Яковюк та ін. Харків, 2021. 280 с.

76. Усі члени НАТО висловили згоду щодо майбутнього вступу України – Столтенберг. *Прямий* : веб-сайт. URL: <https://prm.ua/usi-chleny-nato-pohodylysia-na-maybutniy-vstup-ukrainy-stoltenberh/> (дата звернення 06.10.2023).

77. Федотова Ю. В. Особливості торговельної політики країн Європейського Союзу. *Проблеми системного підходу в економіці. Серія Світове господарство і міжнародні економічні відносини*. Вип. № 3 (71), 2019. С. 41-46.

78. Фесенко М. Глобальне стратегічне партнерство провідних акторів: теоретико-методологічний вимір. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Серія Міжнародні відносини*. № 1(43), 2015. С. 24-29.

79. Філіпенко А. Міжнародні інтеграційні процеси сучасності: монографія. Київ : Знання України, 2004. 304 с.

80. Філіпенко А. Світова економіка. Київ : Либідь, 2000. 582 с.

81. Ходжаян А. О. Стратегічне партнерство як форма міждержавного співробітництва. *Науковий вісник Полісся. Серія Економіка та управління національним господарством*. № 3 (11), 2017. С. 48-53.

82. Храбан І. «Третій шлях» Великої Британії в європейській політиці. *Людина і політика*. № 2, 2004. С. 75-82.

83. Циганюк В. Військова та гуманітарна допомога США Україні у 2014–2020 роках. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. Вип. 43, 2021. С. 104-116.

84. Чекаленко Л. Д. Зовнішня політика України: підручник. Київ : Либідь, 2006. 712 с.

85. Чентуков І. Ю. Торговельна політика Європейського Союзу в сучасних умовах. *Вісник Маріупольського держ. ун-ту. Серія Економіка*. Вип. 10, 2015. С. 87-95.

86. Чеховська М. М. Європейський вектор військово-технічного співробітництва України. *Економіка та суспільство. Серія Міжнародні економічні відносини*. Вип. №41, 2022. 6 с.

87. Шевцов А. І., Гриненко О. В. Міжнародне військово-технічне співробітництво у сфері виробництва ОВТ як засіб забезпечення розвитку ОПК: уроки для України. *Стратегічні пріоритети*. № 1 (14), 2010. С. 117-122.

88. Шейко Ю. Лукашенко проти «Східного партнерства»: які наслідки? *Deutsche Welle* : веб-сайт. URL: <https://www.dw.com/uk/bilorus-pryzupyniaie-chlenstvo-u-skhidnomu-partnerstvi-yaki-naslidky/a-58097889> (дата звернення 02.10.2023).

89. Шинкарчук В. Проблема Російсько-української війни, її причини та оцінка. *Зб. матеріалів круглого столу XIV наук. студ. конф. «Європейські стандарти освітніх програм: молодь і наука»*. Київ, 2022. С. 71-73.

90. Шинкарчук В. Санкційна політика ЄС проти Російської Федерації у зв'язку з Українсько-російською війною. *Зб. тез XIV Міжнар. наук.-практ. конф. «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі»*. Київ, 2023. С. 271-273.

91. Шмигаль Д. Україна увійшла у 2023 рік рішучою, незламною, єдиною у своєму бажанні розбити ворога та визволити свою землю. *Facebook* : веб-сайт. URL: <https://www.facebook.com/dshmyhal/posts/712668963756547> (дата звернення 13.09.2023).

92. Шнирков О., Чугаєв О. Економічна інтеграція України до ЄС в умовах Російсько-української війни. *Журнал Європейської економіки. Серія Європейська економічна інтеграція*. Том 22. № 1 (84), 2023. С. 49-68.

93. Яворович Т., Богданьок О. ЄС затвердив «стратегічний компас» у сфері безпеки та оборони. Про що йдеться у документі. *Суспільне. Новини* : веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/220073-es-zatverdiv-strategicnij-kompas-usferi-bezpeki-ta-oboroni/> (дата звернення 13.09.2023).

94. Яку зброю Британія дає Україні. *BBC News Україна* : веб-сайт. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61604424> (дата звернення 09.08.2023).

95. Agreement on trade in goods under the framework agreement on comprehensive economic cooperation between the Association of Southeast Asian Nations and the Republic of India. *ASEAN Main Portal* : website. URL: <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/22677.pdf> (дата звернення: 03.09.2023).

96. ASEAN Free Trade Area. *Malaysia's free trade agreements* : website. URL: <https://fta.miti.gov.my/index.php/pages/view/asean-afta> (дата звернення 15.08.2023).

97. Bogusz M., Marzewski M. China's military presence in Tajikistan. *Centre for Eastern Studies* : website. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2019-02-27/chinas-military-presence-tajikistan> (дата звернення 13.09.2023).
98. Burunciuc L., Izvorski I. Encouraging transformations in Central Asia. *The Brookings Institution* : website. URL: <https://www.brookings.edu/blog/future-development/2019/12/13/encouraging-transformations-in-central-asia/> (дата звернення 03.10.2023).
99. Changing how we produce and consume: New Circular Economy Action Plan shows the way to a climate-neutral, competitive economy of empowered consumers. European Commission - Press release. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_20_420/IP_20_420_EN.pdf (дата звернення 28.09.2023).
100. Continued Support to Ukraine, Replenishing Military Stocks: Priorities for Department. *U.S. Department of Defense* : website. URL: <https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3547168/continued-support-to-ukraine-replenishing-military-stocks-priorities-for-depart/> (дата звернення 07.10.2023).
101. Crisis in the South Atlantic: The Reagan Administration and the Anglo-Argentine War of 1982. *Office of the Historian* : website. URL: <https://history.state.gov/milestones/1981-1988/south-atlantic> (дата звернення 06.10.2023).
102. Deen B., Zweers W., Van Loon I. The Eastern Partnership: Three dilemmas in a time of troubles. *Clingendael Report* : website. URL: <https://www.clingendael.org/publication/eastern-partnership-three-dilemmas-time-troubles> (дата звернення 03.10.2023).
103. EU Assistance to Ukraine (in U.S. Dollars). *Delegation of the European Union to the United States of America* : website. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/united-states-america/eu-assistance-ukraine-us-dollars_en?s=253 (дата звернення 04.09.2023).
104. EU's Strategic Compass for Security and Defence: A New Approach in 2021. *FINABEL* : website. URL: <https://finabel.org/eus-strategic-compass-for-security-and-defence-a-new-approach-in-2021/> (дата звернення 03.09.2023).

105. Gerry Shih. In Central Asia's forbidding highlands, a quiet newcomer: Chinese troops. *The Washington Post* : website. URL: https://www.washingtonpost.com/world/asia_pacific/in-central-asias-forbidding-highlands-a-quiet-newcomer-chinese-troops/2019/02/18/78d4a8d0-1e62-11e9-a759-2b8541bbbe20_story.html (дата звернення 03.09.2023).

106. Ivasechko O., Turchyn Ya., Tsebenko O., Vezdenko Ya. Peculiarities and Prospects of the European Union Involvement in the Settlement of Conflicts on the Territory of the Eastern Partnership Countries. *Politics in Central Europe*. No. 18, 2022. P. 633-660.

107. Kaunert C., Deus Pereira J. EU Eastern Partnership, Ontological Security and EU-Ukraine/Russian warfare. *Journal of contemporary European studies*. No. 31, 2023. P. 1-12.

108. Military assistance to Ukraine since the Russian invasion. *House of Commons Library*. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9477/CBP-9477.pdf> (дата звернення: 23.09.2023)

109. Opening remarks by NATO Secretary General Jens Stoltenberg at the meeting of the North Atlantic Council with Finland, Georgia, Sweden, Ukraine and the European Union. *North Atlantic Treaty Organization* : website. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_193190.htm?selectedLocale=en (дата звернення 18.09.2023).

110. Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the extraordinary virtual summit of NATO Heads of State and Government. *North Atlantic Treaty Organization* : website. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_192455.htm?selectedLocale=en (дата звернення 08.09.2023).

111. Prime Minister article in Wall St. Journal: UK-US relations. *Government of the UK* : website. URL: <https://www.gov.uk/government/news/pm-article-in-wall-st-journal-uk-us-relations> (дата звернення 02.09.2023).

112. RCEP Agreement enters into force. *ASEAN Main Portal* : website. URL: <https://asean.org/rcep-agreement-enters-into-force> (дата звернення 17.08.2023).

113. Riebert B. The EU's drive to bolster defense. *Deutsche Welle* : website. URL: <https://www.dw.com/en/eu-to-beef-updefense-capabilities-with-strategic-compass/a-61225018> (дата звернення 21.08.2023).

114. Thatcher M. Thatcher Margaret: the autobiography. New York : Harper Perennial, 2010. 834 p. URL: https://archive.org/details/margaretthatcher0000that_s3y7 (дата звернення: 05.10.2023)

115. The United States and United Kingdom: A Historic Friendship and Enduring Alliance. *U.S. Department of State* : website. URL: <https://www.state.gov/the-united-states-and-united-kingdom-a-historic-friendship-and-enduring-alliance/> (дата звернення 22.08.2023).

116. U.S. Security Assistance to Ukraine. Congressional Research Service. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF12040> (дата звернення 12.10.2023).

117. Ukraine war: US allows transfer of Danish and Dutch F-16 war planes to Kyiv. *BBC News* : website. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-66551478> (дата звернення 13.09.2023).